

POLITIHØGSKOLEN

FRA LEARNING BY DOING TIL DOING BY LEARNING

- OM PROFESJONALISERING AV
ETTERFORSKNINGSARBEID

Frode T Lier og Ann-Kristin E Haugerstuen

Erfaringsbasert master i etterforskning

2019

ANONYMITET

Vær oppmerksom på at samtlige som ikke nevnes med navn i denne oppgaven er lovet full anonymitet.

Selv om alle uttalelser er fullstendig anonymisert, er det viktig at du som leser også respekterer den anonymitet som er utlovet.

Sammendrag

Gjennom mange år som etterforskere, er vår erfaring at kompetanse og praksis er svært varierende blant etterforskere rundt i landet. Et mål for etterforskningsløftet i Nærpolitireformen som ble igangsatt i 2015, var å heve kvaliteten ved etterforskningen og å bidra til mer enhetlig oppgaveløsning. Forskjellene vi opplever gjør at vi undrer oss over i hvilken grad politiet har et system for standardisering av yrkespraksis som er med på å sikre kvalitet i etterforskningen gjennom jevnere og bedre kompetanse.

Forskningen i denne oppgaven retter seg derfor mot etterforskningsfagets utvikling mot en profesjonalisering, vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder, og hvordan erfarne etterforskere opplever denne utviklingen.

Vi ser på rammene for etterforskning opp mot profesjonens krav og de vitenskapsbaserte etterforskningsmetodene norsk etterforskning bygger på. Vi har valgt å inkludere dokumenter og stemmer fra erfarne etterforskere for å kunne følge linjen fra overordnede intensjoner og føringer, til erfaringer fra praksis og utvikling en av denne.

Diskusjonskapittelet tar for seg etterforskning i Norge på vei mot en profesjonalisering ved å sette den norske utdanningen opp i mot England og Wales' "Professionalising criminal Investigation Programme" (PIP). Videre vil diskusjonen ta for seg den praktiske dimensjonen av utviklingen, og berøre gapet mellom overordnede føringer og praksis.

Resultatet av undersøkelsen viser at norsk politi har en svært god utdanningsinstitusjon i Politihøgskolen, og er på nivå med PIP hva gjelder standardisert og spesialisert utdanningstilbud.

Funn viser allikevel en stor forskjell som kan forklare gapet vi erfarer mellom føringer og praksis: etterforskning i Norge har et vesentlig fravær av et forpliktende system. Etterforskerne opplever at kvalifikasjon til kompetanse er uten krav, og at bruk av vitenskapelig forankrede metoder og dertil egnede verktøy er "valgfag". Manglende utdanning og krav til bruk av politiets eneste verktøy innen etterforskning, Indicia prosjektmodul, blir i denne sammenheng trukket særlig frem, og vies ekstra oppmerksomhet i oppgavens diskusjon.

Abstract

Over many years' work as investigators, it has been our experience that expertise and practices vary widely among Norwegian investigators. One of the objectives of the Police Reform initiated in 2015 was to raise the quality of criminal investigations and move towards a more uniform approach to how we conduct investigations. The differences we have observed prompts the question to what extent the police have a system for standardising practices that can help raise the quality of investigations through more consistent and higher levels of expertise.

The research referred to in this paper is therefore centered on the development of the investigative discipline towards more professional, scientifically based investigation techniques, and how experienced investigators view this development.

We consider the investigation framework against the requirements posed by the profession and the science-based techniques that Norwegian investigations are based on. We have chosen to include documents provided by and interviews with experienced investigators to trace a line from high-level intentions and directives to real-life practices and their development.

The discussion chapter looks at the professionalisation of Norwegian investigations by comparing investigator training in Norway with the "Professionalising Investigations Programme" (PIP) in England and Wales. We will go on to discuss the practical ramifications of the developments and touch upon the gap between high-level directives and practices.

The results of our research show that the Norwegian Police University College is an excellent institution and that it matches the PIP as regards both the standard police training and more specialised courses.

However, our findings highlight one major difference which may explain the gap between directives and real-life practices: Norwegian investigations suffer from a significant lack of mandatory systems. Investigators experience no real requirements for expertise qualifications and that the use of scientifically based techniques and the appropriate tools is optional. Lack of training in and no mandatory use of the sole true investigation tool available to the Norwegian police, the Indicia intelligence system module, is highlighted in this connection and given added attention in the thesis.

Førord

Da vi planla denne oppgaven valgte vi for det første et tema som interesserte oss. Men vi valgte også et tema vi tenkte skulle bli "a walk in the park". Så feil skulle vi altså ta. Etter hvert som vi leste og skrev ble det klart for oss at vi ikke hadde begitt oss inn på noe enkelt tema. Vi er i dag glade for den innsikten og forståelsen arbeidet med denne oppgaven har gitt oss omkring de aspektene og påvirkningsfaktorene som ligger i fagforvaltning og overføring av etterforskningskunnskap i praksis.

Først og fremst vil vi takke våre veiledere Asbjørn Rachlew og Siv Rebekka Runhovde. Vi vil rette en særskilt takk til Siv som har vært tålmodig med våre "siste liten" leveringer, og har med en konstruktiv, trygg og faglig veiledning ledet oss dit vi er i dag. Tusen takk!

Takk til vår arbeidsgiver KRIPOS. Studiet har tatt mye tid, og uten tilrettelegging og støtte fra våre respektive seksjonsledere John Terje Dammen ved Seksjon for Operativ Kriminalanalyse og Vibeke Schei Syvertsen ved Voldsseksjonen hadde dette vanskelig latt seg gjennomføre. Tusen takk. Takk også til våre kolleger som har brukt sin tid på å lese og å komme med tilbakemeldinger. Dere vet hvem dere er.

Turid Lomsdalen Framnes. Tusen takk for den tiden du har brukt på å lese korrektur for oss. Dine norskkunnskaper har løftet språket i oppgaven betraktelig. Takk også til språkseksjonen ved KRIPOS for hjelp med den engelske oversettelsen.

Sist, men ikke minst, vil vi takke informantene våre som har gitt oss mye av grunnlaget for vårt arbeid med oppgaven. Vi håper dere kjenner dere igjen i de presenterte funnene, og ser nytten av deres bidrag.

Til slutt vil vi takke Kim og Karin for at dere har gitt oss tid til å gjennomføre dette studiet. Milla, Ida, Helene, Erik – dere kan bli akkurat det dere vil – dere må bare overbevise dere selv, og dere må jobbe for det. Vi håper at vi gjennom denne prosessen har vært gode forbilder, ved å vise at man også kommer seg opp de tunge bakkene så lenge man ikke gir opp.

Oslo, 12. April 2019

Innhold

Sammendrag.....	2
Abstract	3
Figuroversikt	8
1. INNLEDNING.....	9
Bakgrunn	9
Undersøkelsens formål og problemstilling.....	12
Oppgavens oppbygning	13
Avgrensninger	13
Tidligere forskning.....	14
2. TEORIGRUNNLAG	15
Etterforskning og profesjon i et norsk historisk perspektiv.....	15
Spesialisert utdanning.....	19
Professionalising Criminal Investigation Programme (PIP).....	20
Standarder på yrkesutøvelsen – systemer for standardisering.....	24
Oppsummering	25
Enhetlig metodikk for å sikre objektivitet i etterforskningen.....	27
Indicia prosjektmodul som verktøy for kryss-sjekking av hypoteser	30
Taktikk-modellen i KREATIV	31
Oppsummering	35
3. METODISK TILNÆRMING.....	36
Valg av metode.....	36
Dokumentstudier.....	37
Semistrukturerte dybdeintervju.....	39
Datainnsamlingsprosessen.....	40
Forskningsetiske refleksjoner - vår forforståelse.....	43
Informantens forforståelse	43
Innsideforskere.....	44
Metoderefleksjon, styrker, svakheter og begrensninger	46

Reliabilitet (pålitelighet)	46
Validitet (troverdighet/gyldighet)	47
Generaliserbarhet	48
4. RESULTATER OG ANALYSE.....	49
Profesjonalisering av etterforskningsfaget	49
Etter- og videreutdanning som profesjonaliseringstiltak	50
Studienes innhold i Norge, utvikling mot standardisering	51
Kompetansekrav og rollebeskrivelser	53
Utdanningstilbud og utdanningskapasitet ved Politihøgskolen.....	55
Etterforskningsløftet, obligatorisk årlig opplæring og øvelser – et system for standardisering av yrkesutøvelsen	57
Øvelser som sertifisering og kompetansehevende tiltak	59
Sertifisering gjennom utdanning og praksis	60
Indicia som verktøy for standardisering og kvalitetsheving.....	61
Profesjonalisering av etterforskningsfaget i praksis	65
Riksadvokatens kvalitetskrav som standardisering av etterforskning?	67
Kvalitetsbegrepet og kvalitet som formål med fagutvikling	68
En analyse av Riksadvokatens krav til kvalitet	69
Fra generelle til spesielle kvalitetskrav	70
Ivaretagelse av objektivitet og uskyldspresumsjon gjennom enhetlig praksis, forskningsbaserte etterforskningsmetoder og kompetanse	71
Etterforskningsplanens (Indicias) ivaretagelse av notoritet, effektivitet og en formålsstyrt etterforskning. Etterforskningsplanen som en indikator på kvalitet?	72
Bedre system for erfaringsdeling gjennom kompetanseoverføring i et forpliktende system (Obligatorisk årlig opplæring)	73
Betydningen av kvalitetsbegrepet i den objektive etterforskning	74
Fra forklaringsmodeller til hypoteser	75
Fagutviklingens bidrag til etterforskningspraksisen.....	82
Den praktiske dimensjonen vs. vitenskapen – doing by learning.....	84

5. AVSLUTTENDE DISKUSJON	88
Norsk etterforskning på vei mot PIP - en sammenligning av Norge med England og Wales	88
Utdanning.....	88
Standardisering gjennom vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder	89
Økt kunnskap påvirker holdningene	90
Manglende forpliktende system for standardisering.....	91
Betydningen av et forpliktende system og enhetlig metode.....	92
Betydningen av autonomi vs. et forpliktende system	94
Erfaringslæringens betydning på etterforskningsfaget	97
6. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	98
7. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE	100
LITTERATUR	102
Vedlegg	110
Vedlegg 1. Informasjon til informantene	110
Vedlegg 2. Intervjuguide	111

Figuroversikt

Figur 1 - Professionalizing Criminal Investigation Program (PIP)	21
Figur 2- PIPs utdanningsnivå 3 (Senior Investigating Officer)	22
Figur 3 - systemet for utdanning, øvelse og akkreditering for Senior Investigating Officer (SIO)	23
Figur 4- Politihøgskolens etter og videreutdanningsløp	50
Figur 5 - Kurskatalog fra 1997	52
Figur 6 - Studie for bekjempelse av miljøkriminalitet 2012	52
Figur 7 - Kurskatalog fra 2012	53
Figur 8 - Antall søkere og studenter tatt opp 2010/2015	55
Figur 9 - Nærpolitireformen	57
Figur 10 - Sammenlikning av PIP og det norske utdanningsløpet i etter og videreutdanning ved PHS	89

1. INNLEDNING

Bakgrunn

Sommeren 2018 ringte vakttelefonen, en ung jente med store skader var funnet død utendørs. Politidistriktet ba om bistand til etterforskningsledelse, kriminalteknikk og analyse fra Kripos. Lokalt politi hadde opprettet Indiciaprojekt og startet arbeidet ut fra hypotesene om at jenta var drept eller kunne ha blitt påkjørt og forlatt. På formiddagen samme dag ankom flere personer fra Kripos til etterforskningens KO¹ i det aktuelle politidistriktet. Lokalt politi hadde allerede satt opp en stor etterforskningsorganisasjon med ledelse, og alle sentrale funksjoner var besatt med stort sett erfarne etterforskere.

Begge hypotesene, uavhengig av hverandre, gjorde at politiet forsøkte å kartlegge all trafikk både med og uten kjøretøy. Det ble innhentet elektroniske spor og videoovervåking, og alle vitner som av en eller annen grunn oppholdt seg i området ble avhørt. Aktiviteter² ble fortløpende ført i Indiciaprojekt, på samme måte som den innhentede informasjonen ble lagt inn og brutt ned slik at alle etterforskere raskt kunne skaffe seg en oversikt over status i saken. Andre forhold som skjedde i nærområdet samme kveld og natt ble etterforsket, herunder skadeverk på en barnehage. Indicia -prosjektmodul ble benyttet hele veien for oversikt og notoritet³. Innen kort tid ble etterforskningen rettet mot en bestemt person, som senere ble siktet og tiltalt for drapet.

Senere samme sommer reiste flere etterforskere fra Kripos til et annet politidistrikt. Der mistenkte lokalt politi at en savnet ung mann i realiteten var drept. Forholdet ble kjent for politiet fire dager tidligere. Da Kripos ankom politidistriktet var det ingen tydelig etterforskningsleder med en organisasjon rundt seg, det var heller ikke opprettet Indiciaprojekt.

Saken var initialt etterforsket av patruljen som ble tildelt oppdraget fra operasjonssentral og FSI⁴. En eldre tjenesteperson fra et annet tjenestested enn patruljen tilhørte ankom for å hjelpe til, og var i praksis leder for etterforskningen. Etter hvert kom saken inn i et slikt spor at en seksjonsleder overtok ledelsen av etterforskningen. Rett i forkant av at Kripos ankom, overtok en erfaren etterforsker fra samme tjenestested som tredje leder i rekken.

---

¹ Etterforskningens ledelsesrom, hvor sentrale personer i ledelsen av saken er samlet.

² Oppgaver og gjøremål som beskriver hensikten med oppgaven samt hvem som har ansvaret for å gjennomføre denne.

³ Saksbehandlingen kan følges hele veien tilbake

⁴ Felles straffesaksinntak FSI er en fellesfunksjon i politidistriktet som skal ivareta initialetterforskning i innkommende straffesaker. FSI består normalt av jurist, etterforskningsleder og etterforskere, men det varierer stort mellom distriktene på hvilken kompetanse og bemanning FSI har.

Informasjonen i saken var ikke systematisert, og flyktige spor gikk tapt da disse ikke ble sikret i initialfasen.

Den første tiden etter Kripos ankom ble brukt til å skaffe oversikt over hva som var gjort i saken, og forsøke å ta igjen det tapte i form av informasjonsinnhenting. I tillegg ble den kritiske initialfasen av saken brukt til å drive opplæring, en tid som er kritisk og svært ofte avgjørende etter et straffbart forhold er avdekket.

Flere personer ble etter hvert siktet, men for noen frafalt siktelsen. Det er fremdeles ikke tatt ut tiltale i saken da bevisbildet ikke er godt nok.

Et mål for etterforskningsløftet i nærpolitireformen som ble igangsatt i 2015 var en profesjonalisering av etterforskningsfaget, med en større grad av standardisert og enhetlig praksis. Bakgrunnen for etterforskningsløftet var en oppfatning fra politisk hold at det var dokumentert betydelige svakheter på straffesaksfronten. Dette førte til at Stortinget ba regjeringen sørge for en nasjonal plan for løft av etterforskningsfeltet (Justis- og beredskapsdepartement, 2013; Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2016). De siste ti årene har vi arbeidet med alvorlige straffesaker i flere av landets politidistrikt. Disse to episodene føyer seg inn i en rekke egenerfarte opplevelser av at det er store forskjeller hva gjelder kompetanse, kunnskap og praksis blant norske etterforskere, og står i så måte i motsetning til etterforskningsløftets mål om standardisering og en enhetlig praksis.

Vår erfaring er at det skjer mye fagutvikling, men at det ofte ikke er planlagt, systematisert og dokumentert. Vi møter dedikerte og flinke etterforskere som hver eneste dag jobber så godt de kan. Etterforskerne er samvittighetsfulle, og de vil gjerne gjøre jobben sin på en måte som samfunnet forventer av dem. Samtidig er vår erfaring at kompetanse og praksis er svært varierende rundt i landet. Vi har i etterforskning av alvorlige saker opplevd både fravær av og feil bruk av politiets allerede etablerte metodikk, tilgjengelige verktøy og anbefalt organisering i etterforskningen. Forskjellene gjør at vi som erfarne etterforskere og etterforskningsledere ved Kripos undrer oss over hvorvidt årsaker til dette ikke bare ligger hos den enkelte etterforsker, men kan ligge på et systemnivå. Kunnskapsnivået kan være en forklaring på begge disse nivåene. Mangler etterforskerne kompetanse og/eller er det systemet som ikke er godt nok?

Beskrivelse av oppgaven

I denne oppgaven har vi valgt å se nærmere på etterforskningsfaget i Norge i lys av profesjonalisering. Sentralt her er i hvilken grad etterforskningen i Norge er profesjonalisert, vitenskapsbasert, og på hvilke måter dette påvirker etterforskeres praksis.

Norsk politi gjennomførte fra 2015 sin største reform noen gang, der en sentral del av reformen var en kvalitetsreform. Kvalitetsreformen ble understreket i Prop. 61 LS (2014-2015), Nærpolitireformen, der Justis- og beredskapsdepartementet understreket at det var betydelige svakheter ved etterforskningsfeltet i politiet. Det avstedkom en handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet, og senere Etterforskningsløftet (Justis og beredskapsdepartementet, 2014-2015). Vi opplever at politiet som en følge av dette og politifaglig utvikling generelt har opplevd endringer i både arbeidsmetoder, teknologi og organisering. Endringene stiller nye krav til kompetanse, kvalitet og effektivitet i politiets arbeid. Etterforskernes faglige utvikling blir et viktig middel for å bidra til dette.

Riksadvokaten kom så sent som januar i år med et notat om «utviklingen av etterforskningsfeltet» der det beskrives en utvikling fra mester-svennopplæring, til en utvikling med klare kvalitetsmarkører og nasjonale standarder på etterforskning. Notatet beskriver videre at det for få år siden var for ujevn kvalitet på etterforskningsarbeidet, men at kvaliteten nå er jevnere, samtidig som det stadig stilles større krav til spesialisering. Riksadvokaten beskriver utviklingen på følgende måte; «dagens generalister er gårsdagens spesialister» (Riksadvokaten, 2019).

En sentral forskningsinteresse for oss er hvorfor det syntes å være en så stor skjevhet i kompetanse, kunnskap og praksis blant norske etterforskere, da det de siste 20 årene har vært drevet fagutvikling både på vitenskapsbasert metodikk og verktøy, som har vært tilgjengelig for alle i politiet.

Våre erfaringer bidrar også til at vi undres over i hvilken grad politiet har et system for sikre jevnere og bedre kompetanse, i tillegg til en standardisering av yrkespraksisen til etterforskere i Norge.

Undersøkelsens formål og problemstilling

Denne oppgaven handler om enkelte utviklingstrekk ved etterforskningsfaget de siste 20 årene. Oppgaven vil belyse etterforskningsfagets utvikling mot profesjonalisering og vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder. Oppgaven belyser videre hvordan erfarne etterforskere opplever endringen mot profesjonalisering og vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder.

Formålet med undersøkelsen er å peke på styrker og svakheter ved det norske systemet i arbeidet med å profesjonalisere etterforskningsfaget, og bidra til eventuelle nødvendige endringer av systemet.

Vi har søkt å finne svar på dette gjennom en kombinasjon av to perspektiv: Et perspektiv hvor vi undersøker den teoretiske fagutviklingen og politiets system for å forvalte etterforskningskompetanse, og et annet perspektiv; hvordan erfarne politietterforskere opplever at dette manifesteres i deres praksis. Vi har igjennom dokumentstudiene bestående av blant annet studieplaner og kvalitetsrapporter fra Politihøgskolen, og teorien, undersøkt fagutviklingen og politiets system for forvaltning av etterforskningskompetansen, mens vi med dybdeintervjuer har undersøkt hvordan dette kommer til syne i enkelte erfarne etterforskere praksis. Vi vil forsøke å følge linjen fra overordnede intensjoner og føringer, til erfaringer fra praksis og utvikling av denne.

For å kunne frembringe mer kunnskap omkring forvaltning av etterforskningskompetansen i Norge, formuleres problemstillingen vi ønsker å belyse slik:

Hvordan har etterforskningsfaget utviklet seg i retning av en profesjonalisering og vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder, og hvordan viser denne utviklingen seg i erfarne etterforskere praksis?

Diskusjonen i oppgaven ser på om norsk etterforskning fyller profesjonskravene, og vi setter den norske utdanningen opp mot utdanningen som gis etterforskere i England og Wales igjennom «Professionalising criminal Investigation Programme» (PIP). Dette programmet er kanskje verdens mest anerkjente system for profesjonalisering av etterforskningsfaget. Videre vil diskusjonen ta for seg den praktiske dimensjonen av utviklingen, og berøre gapet mellom forventninger og praksis.

Oppgavens oppbygning

Oppgaven innledes med et teorigapittel der vi vil trekke frem relevant teori knyttet til vår problemstilling. I første del av teorigapittelet vil vi redegjøre for etterforskningsfagets utvikling mot en profesjonalisering. I den andre delen vil den norske etterforskningens vitenskapsbaserte fagutvikling presenteres, med fokus på avhørsmetodikk og hypotesestyrte etterforskning.

I metodekapittelet vil vi redegjøre for hvordan vi har gått frem for å samle inn data til oppgaven, og vil beskrive de kvalitative undersøkelsene vi har valgt for å belyse oppgavens hovedtema. Disse omfatter dokumentstudier og dybdeintervjuer med vurderinger av metodenes styrker og svakheter, samt refleksjoner rundt vår rolle som «innsiddeforskere», som i vårt tilfelle er politi som forsker på politi.

I det påfølgende vil vi presentere de funn som er fremkommet gjennom våre undersøkelser. Her vil vi også analysere funnene, samt drøfte disse i lys av relevant teori.

Oppgaven avsluttes med en diskusjon der vi løfter sentrale funn knyttet til problemstillingen, vurderer det norske systemet i forhold til systemet i England og Wales samt oppsummerer oppgaven som helhet.

Avgrensninger

Vi er klar over at årsakene til forskjellene i kunnskap, kompetanse og praksis som vi innledningsvis viser til kan ligge på flere plan i politiorganisasjonen. Vi har valgt å avgrense våre undersøkelser til å gjelde profesjonalisering og den vitenskapsbaserte kunnskapen.

Selv om vår erfaring bygger på arbeid med alvorlige saker og de utfordringene vi peker på gjør seg mest synlige i større og alvorlige etterforskninger, vil ikke denne oppgaven rette seg mot konkrete sakstyper. Forskningsinteressen retter seg mot den taktiske etterforskningen som fagområde. Der vi i teksten omtaler «saker» er det straffesaker generelt vi sikter til, men på bakgrunn av vår erfaring vil sakene vi refererer til hovedsakelig være både alvorlige og omfattende⁵.

Når det gjelder vurderingen av fagutvikling gjennom utdanning, har vi ikke gått i dybden på Politihøgskolens bachelorutdanning, da vår hovedvekt ligger på etter- og videreutdanningen på Politihøgskolen. Der det er gjort spesifikke undersøkelser opp mot bachelorutdanningen, vil dette fremkomme i teksten.

---

⁵ Drap, grove volds saker, grove sedelighetssaker, omfattende organisert kriminalitet etc.

Vi har valgt å avgrense vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder til å gjelde avhør og hypotesestyrte etterforskning. Bakgrunnen for dette valget er at dette er de metodene som potensielt vil være i bruk i etterforskning av alle typer saker. Metoder som brukes i varierende grad og er mer avhengig av sakskompleks er ikke omhandlet her. Noen eksempler på dette er naturvitenskapelig forankret kriminalteknikk og digitalt politiarbeid.

Tidligere forskning

Det er lite eksisterende forskning på forvaltning av etterforskningskompetanse. Det er riktignok tilstøtende forskning og litteratur knyttet til profesjonalisering av politiet innen ulike fagfelt i Norge, hvor både Gundhus (2007,2010,2013,2016) Heivoll (2017); (Heivoll & Aadland, 2018) Aas (2014) er eksempler på arbeider som er viktige også i en etterforskningskontekst. Rachlew (1999, 2009) og Fahsing (2016) har også arbeider som er viktige i en drøfting av forvaltning av etterforskningskompetanse i Norge. Derfor har vi valgt å vie dette området mye plass i oppgaven. Denne prioriteringen gjør det nødvendig med avgrensninger i forhold til oppgavens omfang. Avgrensningen medfører at ytterligere perspektiver på undersøkelsene vi har, som for eksempel kulturperspektivet, beslutningstaking og beslutningspsykologi ikke omhandles spesielt. Både disse og andre temaer kunne vært relevante og spennende perspektiver i en slik undersøkelse.

2. TEORIGRUNNLAG

I dette teorikapitlet vil vi redegjøre for hva profesjonalisering innebærer før vi redegjør for vitenskapeliggjøring av etterforskning. Bakgrunnen for denne rekkefølgen er at vi anser politiets bruk av vitenskapsbaserte etterforskningsmetoder som et ledd i en profesjonalisering, og det vil derfor være naturlig først å redegjøre for profesjonalisering og hva det innebærer.

Profesjonalisering av etterforskning

En diskusjon om politiets institusjonelle og profesjonelle rolle som rettshåndhever vil være preget av hva man legger i profesjonsbegrepet (Heivoll 2017). Derfor vil det være nødvendig å redegjøre for profesjonskriteriene i en politi- og etterforskningskontekst.

Etterforskning og profesjon i et norsk historisk perspektiv

Politietterforskning har en relativt kort historie. Det var først etter den industrielle revolusjonen at etterforskning som fag vokste frem som følge av at kriminaliteten økte i takt med fremveksten av de store byene i Europa (Bjerknes og Fahsing (2018, s. 58). Etterforskning har tradisjonelt sett blitt beskrevet gjennom tre antagelser; at faget hviler på søyler som «sunn fornuft», «teft» og at faget er en form for «håndverk» ved at det er et praktisk yrke å være etterforsker (Diderichen, 2013). I antagelsene om «sunn fornuft» og «teft», forutsettes det i «sunn fornuft» at enhver i samfunnet kan utøve politietterforskning, uten noen teoretisk kunnskap ut over det en hvilken som helst fungerende borger skal kunne (Diderichen, 2013, s. 59-68).

Politiets etterforskning har vært lovregulert siden 1890, da «Lov av 1. juli 1887 om rettergangsmåten i straffesaker» trådte i kraft. Loven betød en radikal forandring av den tidligere straffeprosessen på to viktige områder: Domstolsordningen ble påvirket ved at juryordningen ble innført, og opprettelsen av Riksadvokatembetet førte til at saksbehandlingen ble foretatt av en uavhengig påtalemyndighet. I kjølvannet av den nye straffeprosessloven kom også den første påtaleinstruksen i 1894, med krav til hvordan sakene skulle forberedes og presenteres. Forandringene sikret også siktedes rettigheter i form av retten til å forholde seg taus og til å få avkreftet en mistanke mot seg (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 59; K. Johannessen, Kolsrud & Mangset, 1992, s. 292).

Således kan det argumenteres for at det allerede i 1890 var et krav til politiet om å ha en viss teoretisk kunnskap for å kunne operere innenfor rammeverket som loven ga for etterforskning. «Sunn fornuft» og «teft» kunne ikke lenger stå alene uten noen form for

teoretisk eller akademisk kunnskap i etterforskning. I tillegg til juss kom etter hvert også elementer fra forskjellige vitenskaper i større og større grad inn i politietterforskningen, igjennom sentrale elementer som kriminalteknikk, rettsmedisin og psykologi.

Organisatorisk trådte etterforskning frem i 1866, da en stortingsbeslutning førte til at Christianiapolitiet ble delt i to; oppdagelsespolitiet og ordenspolitiet. Oppdagelsespolitiet besto av en teknisk og en taktisk avdeling. I 1896 ble også en sedelighetsavdeling opprettet (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 59).

Den organiserte politiopplæringen startet i Kristiania-politiet i 1889, og som det fremgår av navnet var dette en politiutdanning for politiet i Kristiania. I 1920 ble Statens Politiskole opprettet, med en toårig utdanning for politifolk fra hele landet. Det neste store skiftet i politiutdanningen kom i 1992, med opprettelse av høyskole og et treårig utdanningsløp (Bjerknes & Fahsing, 2018).

Gjennom denne utviklingen har utdanningen gradvis beveget seg i retning av akademia, noe Larsson (2010) beskriver i sin artikkel «Fra armsterke bondesønner til akademikerbarn». Larsson peker i sin artikkel på en akademisering av både utdanningen og av de som søkte seg til polityrket. Utviklingen beskrives som om den kanskje skjedde mer skrittvis enn oppfatningen om at skiftet kom på 1990-tallet i forbindelse med opprettelsen av Politihøgskolen. Larsson mener det er sannsynlig at denne overgangen startet på 1970 eller 1980 tallet, og gikk mer glidende fra det han kaller «armsterke bondesønner» til «akademikerbarn». Dette ved at det ikke bare var opplæringen som forandret seg, men også ved at det skjedde en gradvis heving av kravene og statusen til yrket. Dette førte til en endring i hvem som søkte politiutdanningen.

Akademiseringen av politiets utdanning nådde en ny milepæl i 2004, da Politihøgskolen fikk full akkreditering som høyskole, og også kunne tilby studieprogrammer i etter- og videreutdanning som ga studiepoeng (Politihøgskolen, 2004). Allikevel er det litteratur på området som beskriver at det historisk sett har vært ingen eller svært begrenset utdanning av norske etterforskere ut over grunnutdanningen (Rachlew, 1999; Rachlew & Fahsing, 2015). Norge er ikke i en særstilling i så måte. Fahsing (2013) beskriver en situasjon der det i de fleste land ikke er omforente doktriner, rutinebeskrivelser eller institusjonelle systemer for anerkjennelse av grunnleggende eller mer avansert etterforskningskompetanse (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 62). England og Wales har gjennom sitt «Professionalising Criminal Investigation Programme» (PIP) satt utdanning og sertifisering av etterforskning i et system, som vi vil redegjøre for senere i dette kapittelet.

I kapittel 4 hvor vi behandler funnene fra undersøkelsene, vil vi komme tilbake til utviklingen av det institusjonelle systemet i Norge med opplæring og kompetanseforvaltning av etterforskningsfaget.

Kriterier for profesjonen

I litteraturen blir det hevdet at profesjonsbegrepet er utvidet, men at de klassiske profesjonskriteriene fortsatt har en viktig rolle som den uttalte standarden innenfor de ulike profesjonene. Kriteriene sier både noe om hvilke krav en yrkesgruppe må innfri og privilegiene som følger med (Christoffersen, 2011a, s. 21).

Som tidligere nevnt vil hva man legger i profesjonsbegrepet være viktig i diskusjonen om hvorvidt politiet utgjør en profesjon eller ikke (Heivoll, 2017, s. 109). Et utgangspunkt vil være å se de klassiske profesjoners kjennetegn opp mot polityrket.

Kleinig (1996) trekker frem seks kjennetegn som tradisjonelt har vært forbundet med de «klassiske» profesjonene. Dette kan være et godt utgangspunkt for å avgjøre hvorvidt en yrkesgruppe tilfredsstillende kravene som stilles til profesjonsbegrepet. Kjennetegnene Kleinig oppgir er et yrke som a) tilbyr en offentlig tjeneste, b) utøver sitt yrke basert på en etisk kodeks, c) leverer en tjeneste som er basert på spesialisert kunnskap og ekspertise, d) leverer en tjeneste som er basert på høyere utdanning, e) som har en betydelig grad av autonomi og skjønn og f) hvor virksomheten er basert på former for intern selvregulering og kontroll.

Kleinig mener at hverken politiets utdanning eller politiets ekspertise fyller de tradisjonelle profesjonskriteriene. Kleinig argumenterer ut fra en kontekst fra over 20 år tilbake, og således må det tas høyde for at situasjonen har endret seg i etterkant av denne vurderingen.

Heivoll (2017) påpeker også at Kleinig i sitt syn argumenterer ut fra en angloamerikansk kontekst, og at denne i vesentlig grad er annerledes enn den norske. Heivoll argumenterer i sin drøfting for at norsk politi både har en utdanning og en ekspertise som kjennetegner en profesjon:

Det norske politiets utdanning har blitt stadig mer omfattende og spesialisert. Norske politibetjenter er i dag kanskje de best utdannede i verden, med et studium som i betydelig grad hviler på forskningsbasert kunnskap. Norske politibetjenter må følgelig sies å besitte politifaglig ekspertkunnskap (Heivoll, 2017, s. 109).

Kleinig kommer videre til at politiet mangler nødvendig autonomi og skjønn i sin yrkesutførelse, noe som støttes av blant annet Diderichen (2013). Han skriver at iverksettelsen

av offentlig politikk kan gå på bekostning av den nødvendige autonomien i yrkesutførelsen. Diedrichen argumenterer i tillegg med at politiets hierarkiske oppbygning og lovregulering kan være til hinder for nødvendig autonomi og mulighet for selvregulering. Også Stelfox (2011, s. 644) peker på politiets hierarkiske oppbygning som et potensielt problem i profesjonaliseringen av etterforskningen, og viser i den forbindelse til en undersøkelse i USA der politiledere pekte på fire risikoområder knyttet til profesjonalisering. De fire områdene var autonomi, etterforskerens egen rolledefinisjon, at profesjonalisering kunne være en trussel mot det tradisjonelle hemmeligholdet i politiet, og en fare for at profesjonalisering kunne føre til lojalitet til egen karriere på bekostning av lojalitet til organisasjonen.

Heivoll (2017) mener derimot at norsk politi gjennom sin organisering og lovregulering ikke er hindret i en profesjonsutøvelse. Dette begrunner han med at norske politibetjenter tilhører en yrkesgruppe som det norske samfunnet anerkjenner og forventer at løser visse typer oppgaver på vegne av og i det norske samfunnet. Gjennom dette samfunnsoppdraget har politiet en bestemt sosial rolle i samfunnet, og samfunnet anerkjenner at politibetjenter har bestemte normative ressurser; bestemte privilegier, rettigheter og plikter som ingen andre i samfunnet har. Heivoll beskriver politiets autonomi og skjønn på følgende måte:

... det skjønnet de har og utøver er ikke bare et produkt av de oppgaver de er satt til å løse og rammene de skal løse dem innenfor, men også basert på samfunnets tillit til at politibetjenter besitter en slik ekspertkunnskap... Politibetjenter har en sterk og aktiv fagforening, som også er et institusjonelt knutepunkt for politifaglig diskusjon (Politiform mv.) (Heivoll, 2017, s. 110).

Heivoll sin beskrivelse kan tolkes som en politisk forankret profesjonsetikk, der samfunnsmandatet utformer kodeksen i form av formaliserte normer og verdier. Denne politisk forankrede profesjonsetikken med mål, resultatstyring og ekstern regulering kan føre til en begrensning i etterforskernes skjønnsutøvelse (Runhovde, 2016).

I den forbindelse vil det være interessant å merke seg Gundhus (2016, s. 58) som trekker paralleller til profesjoner som sykepleiere og lærere, og skriver at mål- og resultatstyring i disse yrkene ofte beskrives som deprofesjonaliseringer. Hun trekker frem Cockcrofts (2015) analyse av diskurser rundt profesjonalisering av politiet i England og Wales. Gundhus skriver følgende om analysen til Cockcroft:

... den viser at profesjonaliseringsbegrepet anvendes for å få bedre kontroll over skjønnsutøvelsen til førstelinjetjenesten gjennom byråkratisk kontroll og ledelse. Dette

står i motsetning til hvordan yrkesgrupper generelt markedsfører profesjonaliseringsprosjekter, hvor nettopp det å få økt autonomi og bedre selvregulering er det sentrale budskapet (Gundhus, 2016).

Derfor fremstår det som unyansert og ensidig å ta mål- og resultatstyring til inntekt for en deprofesjonalisering av en yrkesgruppe. I en politikontekst kan dette tolkes slik at politisk styring av mål og prioriteringer ikke uforbeholdent kan tas til inntekt for at det strider mot profesjonenes måte å resonnerer og ta sine beslutninger på, som Didrichsen reiser spørsmål rundt.

Heivolls syn på at norsk politi tilhører og utgjør en profesjon i en videre og løsere forstand, støttes av norske profesjonsforskere. Molander og Terum (2008, s. 18) skriver at profesjonsbegrepet de senere år har blitt knyttet til blant annet politiyrket. De hevder i tillegg at det etter hvert har blitt relativt bred enighet om at profesjoner er yrker som utfører tjenester basert på teoretisk kunnskap som profesjonsutøveren erverver gjennom en spesialisert utdanning.

Med bakgrunn i den videre og løsere profesjonsdiskursen vil vi se etterforskningsfaget opp mot kravene *spesialisert tjeneste*, *spesialisert utdanning* og *standarder på yrkesutøvelsen*.

Spesialisert tjeneste

Morris (2011, s. 15-44) skriver at politiyrket har vært spesialisert både gjennom organisering og funksjon siden 1800-tallet, og således svært tidlig beveget seg inn i en profesjonalisering.

Også i Norge finner man spesialisering gjennom organiseringen av politiet. Som tidligere redegjort for kan en se en slik spesialisering helt tilbake til slutten av 1800-tallet, gjennom organiseringen av Christiania-politiet i ulike etterforskningsenheter. I Norge argumenterer i tillegg Heivoll for at Politihøgskolens utdanningsløp, med tilhørende etter- og videreutdanning og tilbud om masterstudier, gjør at norske politifolk må kunne sies å inneha ekspertkunnskap, og således levere en spesialisert tjeneste (Heivoll, 2017, s. 109-110).

Spesialisert utdanning

Rachlew og Fahsing (2015) har påpekt at opplæringen av norske etterforskere har gått fra «on the job training» i form av mester-svenn-kunnskapsoverføring, til en mer systematisk opplæring i form av studier og opplæringsprogrammer.

Norske etterforskere har hatt en lengre og mer omfattende grunnutdanning enn for eksempel England og Wales, men at det har manglet på formalisert opplæring i den videre karrieren

som etterforsker (Fahsing, 2016). Den norske politiutdanningen har også et lengre og mer omfattende løp enn Danmark, som har en toårig etatsskoleutdanning av politiet (Rigspolitiet, 2018).

Som nevnt tidligere skriver Heivoll at norsk politi kanskje har verdens beste politiutdanning gjennom Politihøgskolens bachelorutdanning. Spørsmålet må i et profesjonsperspektiv være om det formaliserte opplæringsløpet bidrar til en profesjonalisering av etterforskningsarbeidet i praksis.

Innen etterforskning er opplæringsprogram og standardisering gjentatt som sentrale faktorer i profesjonsdiskusjonen. Vi vil derfor i det videre redegjøre for et profesjonaliseringsprogram fra England og Wales som Stelfox (2011) og Fahsing (2016) m. fl fremholder i sine diskusjoner om profesjonalisering av etterforskning hvor de også påpeker at dette mangler i de fleste land.

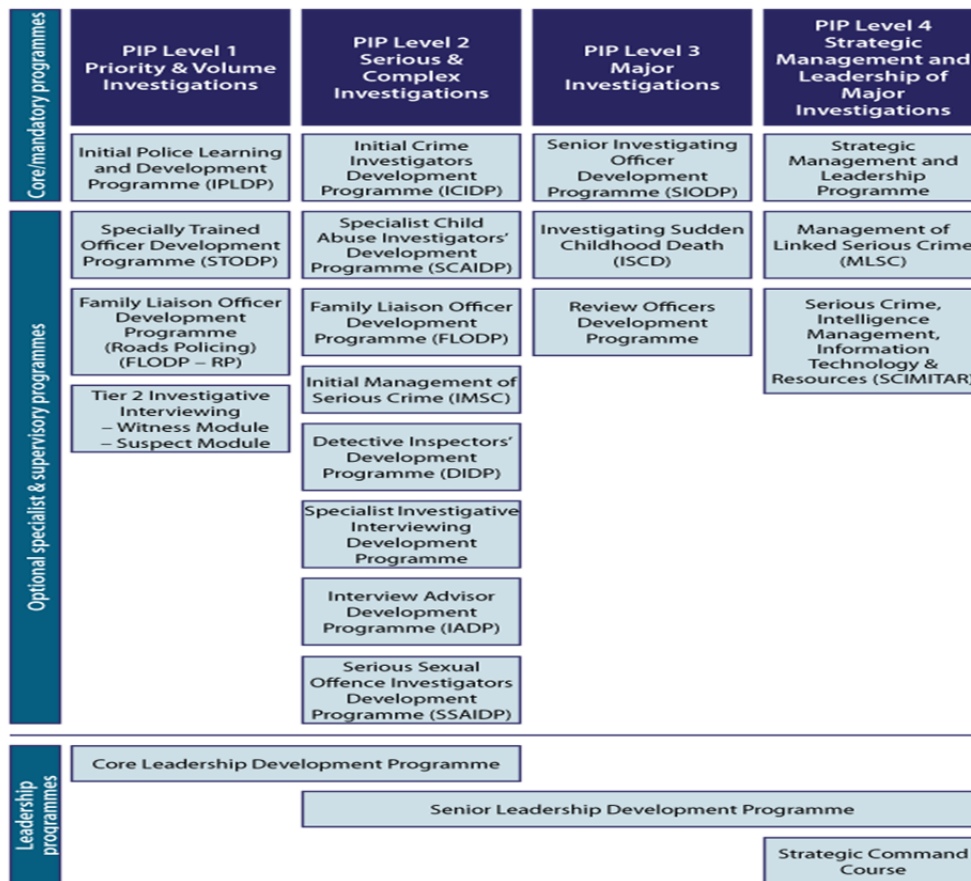
Professionalising Criminal Investigation Programme (PIP)

Fahsing (2016, s. 44-45) omtaler i sin doktorgradsavhandling et opplærings- og standardiseringsprogram for etterforskere hentet fra politiet i England og Wales, kjent som PIP⁶. Programmet ble innført på bakgrunn av en rekke tilfeller av justisfeil, og sviktende tillit til politiets etterforskning i befolkningen. Fahsing fremholdt at britiske etterforskere dro nytte av sitt profesjonaliseringsprogram. Stelfox (2011, s. 631) beskriver i tillegg publikums sviktende tillit, endringer i britisk lovverk, teknologisk utvikling og endringer i politiets metodikk som medvirkende årsaker til behovet for profesjonalisering av politiet i England og Wales.

Professionalising Criminal Investigation Program (PIP) er et opplæringsprogram med tilhørende sertifiseringer innen etterforskning, og kan visualiseres på følgende måte igjennom figuren under (College of policing, 2013):

---

⁶ Opplærings- og standardiseringsprogram for politiet i England og Wales, som ble iverksatt i september 2005 som et hovedelement i britiske myndigheters reform av politiet. Professionalising Criminal Investigation Programme (PIP) skal danne grunnlaget for profesjonaliseringen av praksisen til etterforskere gjennom opplæring og øvelse. Opplæringen danner også grunnlaget for en akkreditering av etterforskere.

Figur 1 - Professionalizing Criminal Investigation Program (PIP)

Som en ser av figuren over, følger opplæringsprogrammene en hierarkisk oppbygning fra PIP nivå 1 til PIP nivå 4, der de ulike nivåene inneholder ulike opplæringsmoduler. Opplæringssystemet følger en oppbygging både i form av alvorlighetsgrad og sakskompleks i etterforskningen fra nivå 1 til 4. Videre inneholder opplæringsprogrammet først obligatoriske opplæringsmoduler som grunnleggende standarder innenfor de ulike nivåene, og deretter valgfrie moduler innen ulike fagområder (McGrory & Treacy, 2012).

Som figur 1 over viser, representerer nivå 3 det øverste taktiske nivået, hvor de mest alvorlige og kompliserte etterforskningene, samt etterforskningslederutdanning (SIO – Senior Investigating Officer) er plassert. (College of Policing, 2017)

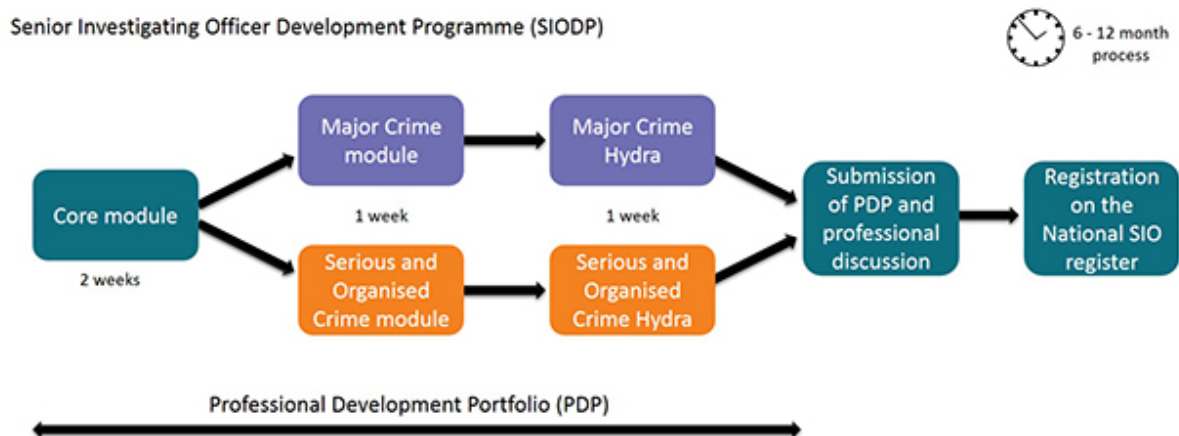
Fahsing (2016, s. 44) beskrives de fire nivåene på følgende måte etter funksjon i en etterforskningsorganisasjon:

The PIP aims to provide four different levels of competence for investigators: Level 1 (patrol constable), Level 2 (dedicated investigators; e.g., CID officers and specialist investigations such as child abuse investigation), Level 3 (operational command,

Senior Investigating Officers), and Level 4 (strategic command) (I. A. Fahsing, 2016a).

I Norsk kontekst kan en beskrive nivåene i PIP på følgende måte: Nivå 1 er beregnet på etterforskere som jobber med «volume crime», som for eksempel tyverier og bedragerier. Nivå 2 er for etterforskere som jobber med «serious crime», som seksuallovbrudd og alvorlige voldsforbrytelser. Nivå 3 er SIO/etterforskningsledelse, mens nivå 4 er et nivå for ledelse på strategisk nivå, som ledere av større etterforskningsorganisasjoner.

PIPs utdanningsnivå 3 (Senior Investigating Officer) inneholder en klasseroms- og forelesningsbasert modul på to uker, etterfulgt av en modul med varighet på en uke, der deltageren enten går modulen «major crime» eller modulen «serious and organised crime». Siste del av opplæringen består av en ukes simulatoretrening, der øvelsessystemet HYDRA⁷ benyttes (College of Policing, 2017; Fahsing, 2016, s. 46). Opplæringsløpet er visualisert under i figur 2.

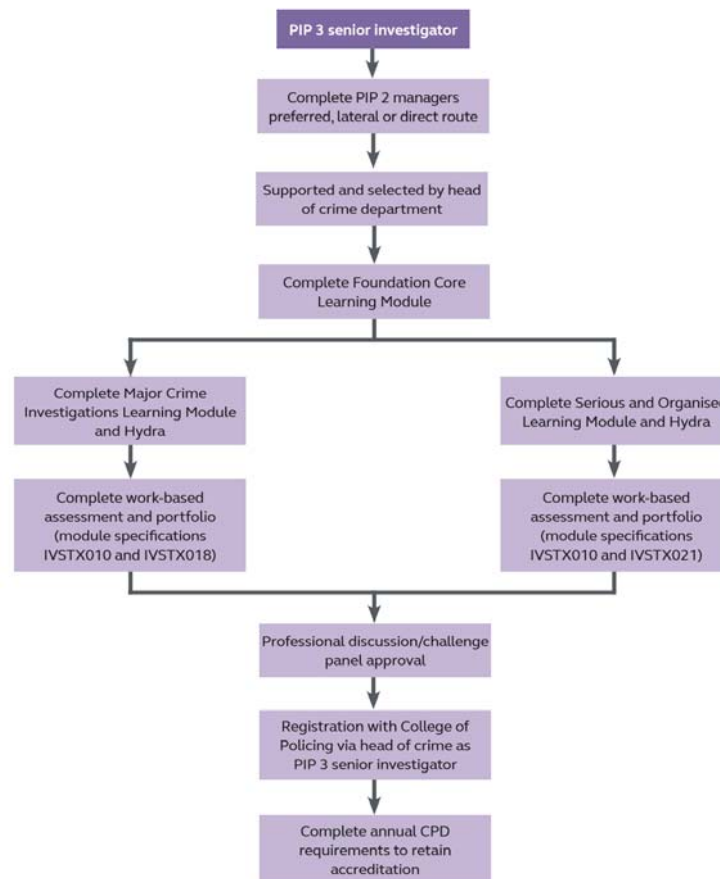
Figur 2- PIPs utdanningsnivå 3 (Senior Investigating Officer)

England og Wales sitt profesjonaliseringsprogram PIP inneholder en praktisk dimensjon i tillegg til teoretisk opplæring og øvelser. For PIP nivå 3, Senior Investigating Officer (SIO), vil den praktiske dimensjonen bestå av en vurdering der etterforskerens portefølje av saker og praktisk kompetanse gjennomgås. Først etter at etterforskeren kan dokumentere en nødvendig praksis innen de relevante saksfeltene, vil vedkommende registreres som SIO i det nasjonale registeret, for så formelt å kunne benytte denne tittelen.

For å opprettholde akkrediteringen som SIO er etterforskeren videre avhengig av at han gjennom praksis, trening og opplæring samler «credits» i løpet av karrieren. Nevnte «credits»

⁷ HYDRA er et interaktivt simulatorøvelsesprogram som benyttes til å trene etterforskning, med blant annet evaluering av beslutningstaking, etterforskningstaktikk og ledelse.

kan en SIO samle gjennom blant annet praksis i relevante saker, utdanning og opplæring, øvelser og deltagelse på seminarer og kurs som registreres i et nasjonalt register. Dette systemet for utdanning, øvelse og akkreditering for Senior Investigating Officer (SIO) kan visualiseres igjennom figur 3 (College of policing, 2013, 2017):

Figur 3 - systemet for utdanning, øvelse og akkreditering for Senior Investigating Officer (SIO)

Donnelly og West (2019) stiller spørsmålet om hvorvidt PIP profesjonaliserer Senior Investigating Officer's (SIO) rolle. De viser til at det er lite forskning på området, men at forskningen som er gjort kan tyde på at PIP har profesjonalisert SIO. Dette selv om det fortsatt er et betydelig innslag av «craft model of learning», det vi i Norge ofte refererer til som mester-svenn-opplæring.

Flanagan (2008) referert i Fahsing (2016, s. 45) evaluerte PIP-opplæringen og konkluderte med at programmet hadde etablert en standard for etterforskningspraksisen i England og Wales, og at dette la til rette for en profesjonalisering av etterforskningsprosessen, som tidligere ikke var tilstedeværende.

Vi vil i kapittel 4 der vi redegjør for våre funn sammenligne det norske systemet med Englands og Wales sitt Professionalising Criminal Investigation Program.

Standarder på yrkesutøvelsen – systemer for standardisering

Stelfox (2011, s. 640-641) argumenterer for at etterforskningsyrket i England og Wales er blitt profesjonalisert gjennom etablering av standarder som PIP. PIP er i tillegg til et opplæringsprogram også et sertifiseringssystem, ved at etterforskeren blir sertifisert til å jobbe med de ulike sakstypene og i ulike roller etter gjennomføringen av opplæringsprogrammet (College of policing, 2013; Fahsing, 2016; Flanagan, 2008).

Fahsing (2016) påpeker at Norge mangler slike standarder for etterforskning. Politihøgskolen tilbyr et stort antall etter- og videreutdanningsløp innen etterforskning, men ingen av disse studiene er obligatoriske for å jobbe som etterforsker i Norge. I dette tolker vi at norsk politi mangler den sertifiseringen innen etterforskningen som ligger i opplæringsprogrammet PIP for politiet i England og Wales. En slik standardisering vil gjøre det lettere for potensielle arbeidsgivere utenfor eget tjenestested å kunne vurdere kompetansen til etterforskere som søker til stillinger som skal fylle spesielle roller eller funksjoner, når det ligger objektive nasjonale kriterier til grunn for vurderingen av etterforskerens kompetanse (Stelfox, 2011, s. 646)

Det er også grunn til å vektlegge prinsipper i politiarbeidet hvis en skal se dette i et profesjonsperspektiv. Dette beskrives av Gundhus (2007, s. 164), der hun skriver at standardisering av yrkespraksiser «... karakteriseres også av en tilpasning av kompetanse og standarder med vekt på å innføre retningslinjer, gjennomsiktighet og aksept av prinsipper i politiarbeidet. Spesielt legges det vekt på prinsipper om rettferdig rettergang».

Prinsippet om en rettferdig rettergang kan sees på som en overordnet standard for etterforskning. Retningslinjene kan være straffeprosessloven og påtaleinstruksen og gjennomsiktighet kan være kravet til mulighet for kontradiksjon. Dette ved at alt materialet politiet samler inn i en etterforskning skal være tilgjengelig for forsvarer, som kan etterprøve dette. I tillegg kommer aksept av prinsipper i politiarbeidet, åpenhet om etterforskningsmetodene politiet benytter seg av og en aksept av disse metodene i befolkningen.

Som en avsluttende diskusjon kan det være balanserende å trekke frem noen farer og utfordringer ved en profesjonalisering av etterforskning. Det er lite forskning på profesjonalisering av etterforskning i Norge, men Gundhus har flere interessante drøftinger knyttet til dette. Riktignok er Gundhus (2010) sine undersøkelser foretatt med politipersonell i

førstelinjetjeneste, men det er grunn til å anta at de samme motforestillinger vil kunne være representert hos etterforskere med tanke på motstand mot standardisering og styring.

I lys av Gundhus (2007, s. 165-166) tolker vi at en fare ved profesjonalisering kan være at standardisering og prosedyrer blir det viktigste. I en etterforskningskontekst kan dette skygge for politietterforskerens nødvendige undring og kritiske tenkning. Gundhus advarer nettopp mot at standardisering og styring av profesjonsutøvelsen kan slå over i en positivistisk vitenskapeliggjøring av politiyirket, og at dette har en rekke ulemper, som for eksempel at unike og ikke-kvantifiserbare aspekter kan overses.

Gundhus (2010, s. 151) beskriver funn som viser at «vitenskapens kjølighet oppfattes som nedvurdering av tradisjonelle verdier i politiarbeidet». Hun skriver videre at «vitenskapeliggjøring av politiprofesjonen kan dermed paradoksalt nok oppfattes som å redusere profesjonell uavhengighet», og derfor bli møtt med motstand av mange politifolk.

I Gundhus (2013) tar hun videre til orde for at profesjonalisering i politiet kan bety det motsatte av den type akademisering vi ser innenfor andre typer profesjoner, ved at en profesjonalisering av politiet vil kunne innebærer å forsterke de tradisjonelle verdiene og tradisjonell praksis. Hun viser til Wright (2002) som skiller mellom tykk og tynn profesjonalisering når det gjelder politiet, der det trekkes et skille mellom den erfaringsbaserte og den standardiserte forståelsen av profesjonalisering. Mens den erfaringsbaserte forståelsen vektlegger magefølelse og intuisjon heller enn analyse, vektlegger den standardiserte formell kompetanse, transparens og bruk av teknologi.

Oppsummering

Grunnutdanningen som norsk politi får gjennom bachelorgraden på Politihøgskolen holder høyt faglig nivå. Den blir i litteratur beskrevet som muligens den beste politiutdanningen i verden. Spørsmålet videre blir om profesjonens krav fylles i den videre karrieren som etterforsker.

Standardene og kravene som man benytter i England og Wales igjennom PIP blir av flere forskere, både nasjonalt og internasjonalt trukket frem som eksempelet å måle seg mot. Vi vil gjennom analysene av funn komme tilbake til en sammenligning mellom det norske systemet og det britiske.

Som redegjort for, beskriver litteraturen en akademisering av norsk politi. Vi vil derfor i kapittelet under redegjøre for vitenskapliggjøringen av etterforskningen, med fokus på viktige og bærende metoder innen etterforskning.

Vitenskapeliggjøring av etterforskningsfaget

Som et av flere elementer som kan fremme profesjonalisering av politiets etterforskning, har vi i denne oppgaven valgt å se på den vitenskapsbaserte fagutviklingen.

Vitenskap ses ofte i sammenheng med forskning og academia. Hauge og Holgernes (2010, s. 12) definerer vitenskap som «metodisk forskning innen et bestemt fagområde, som stiller strenge krav til begrunnelse av de påstander eller forskningsresultater som fremsettes». Hverdagskunnskapen er derimot våre slutninger basert på generelle oppfatninger og teorier basert på egne konkrete erfaringer (A. Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 27).

Carl Popper (referert i Hauge & Holgernes, 2010, s. 119) var overbevist om at mennesker er slik at vi stadig forsøker å finne forklaringer på det som skjer. Ifølge Popper starter vitenskapelig forskning derfor med å finne disse forklaringene på det som skjer. På denne måten kan en også trekke en parallell til etterforskningens formål, som handler om å finne svar på hva som har skjedd, hvordan det har skjedd, hvorfor og av hvem.

Bjerknes og Johansen argumenterer i sin bok om innføring i etterforskningsmetoder, at politiets etterforskning ikke blir bedre enn det kunnskapsnivå man samfunnsmessig befinner seg på (2009, s. 22). Larsson (2010), Olsvik (2013), Stelfox (2011), og Monckton-Smith, Adams, Hart og Webb (2013) påpeker alle at vitenskapelig forskning både nasjonalt (Norge) og internasjonalt (England og Wales) omkring politiets etterforskning, har bidratt til at politiets metoder de senere årene gått fra å være basert på «sunn fornuft» og erfaringsoverføring, til et økt fokus på vitenskapelige tenkemåter og kunnskapsstyrt politiarbeid.

Innenfor den kriminaltekniske etterforskningen har særlig den konkrete biologiske kunnskapen omkring DNA vært fremtredende, mens Fahsing og Ask (2013) trekker frem at fenomenetterforskere med vitenskapelig kunnskap omkring fenomenet vil ha en økt forståelse av fenomenet. De vil kunne agere kunnskapsbasert i etterforskningen ved at de kan skille mellom hvilken informasjon som er relevant og ikke.

Politiet jobber ikke tilfeldig, men benytter seg av strenge, systematiske metoder for å utføre arbeidet. For politiet vil etterforskningsmetodene dreie seg om å komme så nær sannheten

som mulig, belyse noe som har skjedd, eller forutsi noe som komme til å skje. For forskeren dreier metodene seg blant annet om hvordan en skal gå fram for å undersøke om ens antakelser er i overensstemmelse med virkeligheten. Både forskeren og etterforskeren baserer metodene sine på Poppers kritiske fornuft og falsifikasjon i hypotesebruk (Olsvik, 2013). Forskjellene er nyanserte, og en vil finne igjen mye av den vitenskapelige forskningsmetodikken i politiets etterforskningsarbeid.

Sammenholdt med at norsk politi kanskje har verdens beste politiutdanning, er det ikke så mange forskningsbaserte metoder i politiet. Fahsing (2016) påpeker i sin studie at den forskningen som er gjort på dette feltet er beskrivende og mangler «hva virker»-perspektivet. I forlengelsen av dette trekker Bjerknes og Fahsing (2018) frem at forskningen har gitt politiet svar på hva de ikke skal eller bør gjøre, uten å komme opp med alternativer. Det etterlyses en enhetlig metodikk og systematiske fremgangsmåter for å sikre at etterforskningen skjer på en rettferdig og objektiv måte.

Enhetlig metodikk for å sikre objektivitet i etterforskningen

Et av hovedmomentene i straffeprosessen er at informasjonsinnhenting skal være objektiv. Kravet til objektivitet og hensynet til uskyldspresumsjonen har i alle år vært styrende gjennom både gjennom straffeprosessloven, EMK⁸ art 6-2, påtaleinstruksen og Riksadvokatens rundskriv. Straffeprosesslovens § 226 beskriver at «... formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmål om tiltale...» eller som Myhrer (2015, s. 14) definerer etterforskning til å være «...en formålsbestemt innsamling av informasjon ...»

Det heter videre i straffeprosesslovens § 226 at «... er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å kartlegge både det som taler mot han og det som taler til fordel for han.»

Hvordan regelverkets teoretiske ideal best lar seg operasjonaliseres finnes det liten metodisk støtte for, noe som illustreres godt med det Andenæs skriver i Rachlew og Fahsing (2015a):

... det er klart at for en ivrig etterforsker er det ikke alltid lett å tilfredsstille den ideale fordring om fullstendig objektivitet. Har han først gjort seg opp en mening om saken

---

⁸ Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK). Konvensjon for å beskytte menneskerettigheter og de grunnleggende menneskelige friheter vedtatt av Europarådet i 1950. Konvensjonen ble i 1999 inkorporert i norsk rett, gjennom menneskerettsloven og gis forrang i de tilfellene den er i strid med øvrig norsk lovgivning.

er det ikke mer enn menneskelig at hans interesse særlig vil være rettet mot alt som kan tjene til å styrke hans hypotese (Rachlew & Fahsing, 2015).

Utredningen «Fritz Moen⁹ og norsk strafferettspleie» bekreftet nettopp Andenæs sin teori, da utredningen stilte seg kritisk til kvaliteten på etterforskningen, og særlig brudd på objektivitetskravet. I rapporten fremkom det at «brudd på objektivitetsprinsippet kan ha hatt betydning for at etterforskningen til dels bar galt av sted» (NOU 2007:07, 2007, s. 319):

De nye avhørene av LM og av personene som var til stede på vorspielet lørdag 4. september 1976, bærer i det hele preg av at **politiet ukritisk søker svar som støtter politiets teori** om at Sigrid kunne ha vært drept søndag kveld. Objektivitetskravet synes ikke å ha blitt overholdt ved denne etterforskningen (NOU 2007:07, 2007, s. 314)

Å søke svar på det om støtter ens eget standpunkt er ifølge Ask (2013, s. 156) en av de mest utbredte feilslutninger som mennesker begår, også kjent som «bekreftelsesfelle», «bias» og «tunnelsyn», og er en av de viktigste årsakene til at det oppstår feil i politiets etterforskning. Feilen behøver nødvendigvis ikke å være at uskyldige dømmes, den kan like gjerne føre til at skyldige går fri. Etterforskningen, gjenopptakelsen, og den senere evalueringen av «Monika-saken», der åtte år gamle Monika Sviglinskaja i november 2011 ble funnet død i sitt hjem, hengt med et belte rundt halsen, er ett eksempel på dette. I august 2012 henla politiet saken som intet straffbart forhold. Politiet konkluderte med at jenta døde av selvpåførte skader. I juli 2016 ble tidligere stefar dømt for drapet og fikk 18 års forvaring. Evalueringsrapporten konkluderte med at «vår klare oppfatning er at etterforskningsledelsen sin hovedteori om selvdrap virket begrensende på etterforskningen»(Riksadvokaten, 2015b, s. 21).

For å forklare hvorfor feiltolkninger i form av bekreftelsesfeller oppstår hos mennesker, i dette tilfellet hos politiet, trekker Ask (2013, s. 152) veksler på kognitiv psykologi. Dette handler om hvordan mennesker lagrer og anvender informasjon, og de kognitive forenklingsstrategiene politiet bevisst eller ubevisst benytter i forsøkene på å rekonstruere fortiden. Ask trekker særlig frem at menneskets begrensede mulighet til å behandle større mengder informasjon fører til mentale snarveier, såkalte heuristikker. Heuristikkene lagrer og fortolker informasjonen inn i en større sammenheng, samt tilfredsstiller menneskets behov for å konkludere, og å forstå en gitt mengde informasjon, og som kan gi en logisk forklaring på hva som har skjedd og hvorfor. En gjør seg ganske tidlig opp en mening, og informasjon som

---

⁹ Døv-stumme Fritz Moen ble i 1978 og 1981 dømt for drap på to unge kvinner. 20 år senere ble sakene gjenopptatt og endte med frifinnelse.

bekrefter det man tenker legges bedre merke til eller foretrekkes fremfor annen informasjon. I dagliglivet fungerer dette fint, men i en etterforskning vil det gjøre oss sårbare ved at vi kan tillegge det vi tror stemmer mer vekt, eller vi overser informasjon som tilsier at vi burde endre oppfatning (Bjerknes & Fahsing, 2018).

Fra litteraturen kan en se at Diesen (1994) allerede på 1990-tallet beskrev «alternativhypoteser» - en modell for å redusere faren for bekreftelsesfeller. Dette ved å finne alternative forklaringer til de bevisene som pekte mot mistenkte, for deretter å innhente informasjon som kunne svekke eller støtte opp om disse. Det er dette vi i dag kjenner som den abduktive tankegangen eller konkurrerende hypoteser¹⁰.

Rønn (2013) beskriver abduksjon som en slutning til beste forklaring, en tankegang som også støttes av filosofen Karl Poppers (1902-1994) kritiske rasjonalisme. Popper mente at testing av hypoteser måtte foregå på en annen måte enn å lete etter observasjoner som kunne underbygge dem. I stedet for å søke bevis for at hypotesen er sann, må vi forsøke å tilbakevise den ved å lete etter observasjoner som kan utfordre hypotesen mest mulig – forsøke å falsifisere¹¹ hypotesen. På denne måten oppdager vi hvilke hypoteser som ikke er sanne, vi kommer nærmere sannheten ved å avsløre hvor sannheten ikke er (Hauge & Holgernes, 2010, s. 121). Dette vil i etterforskningssammenheng si at etterforskeren aktivt bør bruke uskyldspresumpsjonen (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 100)

Olsvik (2013) skriver at det i etterforskning har blitt et grunnleggende prinsipp at man skal søke å svekke hypoteser. Ask (2013) og Innes (2003) påpeker derimot behovet for en objektiv hypotesetesting av både de falsifiserende og bekreftende hypotesene. Dette for at de alternative forklaringene på en hendelse skal undersøkes fullt ut. Både forskning og praktisk erfaring viser at vi mennesker sliter med denne formen for tenking og logikk (Bjerknes & Fahsing, 2018). Dette viser seg særlig på det tidspunktet i saken der man har en mistenkt eller siktet, en mental felle som Fahsing (2016) kaller «tipping point». Til tross for at dette ikke skal redusere etterforskeres evne til å produsere alternative og konkurrerende hypoteser, viser studier at etterforskningen på et slikt tidspunkt svært ofte vil ha en tendens til få en dreining eller et skifte fra etterforskning av hendelsen til etterforskning av den mistenkte/siktede (Innes, 2003, s. 233-235).

---

¹⁰ Hypoteser er konkurrerende hvis det finnes eller kan tenkes opplysninger som styrker den ene hypotesen samtidig som det svekker den andre.

¹¹ Påvise at en påstand er gal eller uholdbar, det motsatte av verifikasjon.

Fahsing (2016) beskriver dette på følgende måte:

Det er en grunnleggende, men krevende kompetanse for etterforskere å kunne identifisere alle potensielle scenarier eller teorier helt i starten i av en sak, forfølge de åpenbare sporene, men samtidig motstå presset mot å snevre inn saken for tidlig. Klarer man ikke dette, kan avgjørende spor forsvinne på kort tid og etterforskningen kan ende opp i en blindvei, eller i verste fall føre til uriktig domfellelse (Fahsing, 2016)

Det Fahsing her omtaler er faren for «tunnelsyn» eller «bekreftelsesfelle», altså vår evne til å velge ut og tolke informasjon på en slik måte at vi får bekreftet våre antakelser, den underliggende feilkilden i all bevisvurdering. Dette ligger naturlig i oss mennesker, og ifølge Kolflaath (2015, s. 509) forteller ikke vår sunne fornuft oss om de psykologiske feilkilder som finnes, eller hvordan vi kan redusere effekten av disse.

Abduktiv metode, det vil si hypotesetesting, er i dag en etterforskningsmetodikk politiet vektlegger i sin etterforskning, og er sammen med KREATIV-avhørsmetodikk implementert med bakgrunn i vitenskapelig forskning utført av blant andre Rachlew, Myklebust og Fahsing, alle tre med bakgrunn innen taktisk etterforskning i politiet.

Indicia prosjektmodul som verktøy for kryss-sjekking av hypoteser

Fahsing og Ask (2013) påpeker at bevisstheten rundt farene for bekræftelsesfeller ikke er nok for å unngå dem. For å motvirke de kognitive forenklingsstrategiene som er nevnt over, må etterforskeren stille opp sakens plausible konkurrerende hypoteser, og metodisk teste dem.

En etterforskning skal søke etter informasjon som kan avdekke et hendelsesforløp, samt undersøke om det kan reises tiltale mot en eller flere bestemte personer. Sentralt i dette ligger søk etter hva som har skjedd når, hvor, med hvem, hvorfor og hvordan. Dette betegner et hendelsesforløp i en bestemt rekkefølge knyttet til tid, det vi ofte omtaler som 5HN¹².

En etterforskning er ofte forbundet med høy grad av usikkerhet, og det vanskeligste vil ikke være å teste de ulike hypotesene, men å sette opp de riktige hypotesene og stille de riktige spørsmålene. Det er derfor viktig å begynne med hoved hypotesene rundt hva som har skjedd (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 111)

---

¹² 5HN er en samlebetegnelse på sentrale spørsmål i en etterforskning: Hvem (er involvert), hva (har skjedd), hvor (har det skjedd), hvordan (skjedde det), hvorfor (skjedde det) og når (fant det sted).

Indicia-prosjektmodul er et dataverktøy som er utviklet som en forlengelse og et påbygg til politiets saksbehandlingssystem BL96¹³. Dette fordi BL96 ikke inneholdt tilstrekkelig funksjonalitet til å behandle informasjon i saken på den måten som nevnt ovenfor (5HN). I tillegg til å holde orden på hva som har skjedd når, hvor, med hvem, hvorfor og hvordan, er Indicia-prosjekt et verktøy med funksjoner som generering av etterforskningsplaner, hypotese- og informasjonsbehovgenerering, aktivitetsstyring og beslutningslogger. Verktøyet gir politiet muligheter til i større grad å kunne knytte informasjon til hypotesene, og mulighet til å vekte informasjonen i forhold til om den styrker eller svekker hypotesene. Verktøyet sikrer ved riktig bruk notoritet rundt beslutninger, etterforskningsplaner og hypoteser det jobbes etter i den konkrete etterforskningen (Kripos, 2016; Politidirektoratet, 2017; Riksadvokaten, 2015a).

Taktikk-modellen i KREATIV

Politiavhør er politiets mest anvendte etterforskningsmetode. Om man spør politiet selv hva som er det viktigste og mest sentrale kjennetegnet ved politiets etterforskning, vil flertallet i politiet svare vitner (Milne & Bull, 2000; Rachlew, 1999). I motsetning til politiets øvrige metoder, fremkommer avhør i alle straffesaker. Muntlighetsprinsippet som er gjeldende i norske rettssaker, gjør videre at forklaringer står sterkt i bevisbedømmelsen. Samtidig viser forskning at påliteligheten av informasjonen som fremkommer i politiavhør påvirkes av feilkilder, i hovedsak av kognitive feilkilder (hukommelse), vitnets vilje og ytre påvirkning. Derfor er kunnskap om feilkildene og hvordan disse forebygges, samt forskningsbasert avhørsmetodikk vesentlig for å prøve verdien av de muntlige bevis (Rachlew & Fahsing, 2015).

I et internasjonalt perspektiv bygger gjennomføringen av politiavhør i dag hovedsakelig på to forskjellige hovedretninger. Det er Milne & Bulls modell *Investigative Interviewing* (2000), som bygger på kognitive intervjueteknikker og Inbaus modell *Interrogation* (2004), som baserer avhørsmodellen på tilståelsesfokuserede mistenktavhør.

Historisk utvikling

I europeisk sammenheng er det England og Wales som har ledet an i utviklingen av politiets avhørsmetoder (Rachlew & Fahsing, 2015). I Norge hadde ikke politiet noe systematisk opplæring av avhør som metode før på 1970-tallet (Olsvik, 2013, s. 89).

---

¹³ Basis løsning for straffesaksbehandling. System for struktur av sakens dokumenter.

Til tross for påtaleinstruksens regel om at blant annet ledende spørsmål ikke må stilles¹⁴, viser forskning at norsk politi benyttet seg av metoder fra USA basert på en tilståelseskultur (Rachlew, 1999). Forskningen viste stadige avbrytelser, lukkede og ledende spørsmål, etterforskere som jobbet ut fra en moralistisk holdning, og avhørere som gikk inn i avhøret med en verifikasjonistisk innstilling. Der tilståelse var viktigere enn å oppklare «sakens sanne sammenheng» (Bjerknes & Fahsing, 2018; Olsvik, 2013, s. 89), lik Inbaus Interrogation-modell.

Forskningen til blant andre Fisher og Geiselman (i 1985) referert i Olsvik (2013), viste en stor forskjell mellom hva man faktisk visste om hukommelse, og hvordan politiet gikk frem for å hente frem informasjon gjennom avhør. Flere granskninger viste uriktige domfellelser på bakgrunn av politiets mistenktavhør. Dette medførte at politiet tydelig så et avvik fra etterforskningens moralske prinsipp om å få frem sakens sanne sammenheng og uskyldspresumpsjonens rettslige norm. Bjerknes og Fahsing (2018, s. 192) påpekte at forskningen viste at «avhørsmetodikken kan lede ut i selvoppyllende profeti, der vitnets opprinnelige oppfatning av hendelsen gradvis tilpasses politiets hovedteori. Informasjon som ikke passer inn kan gå tapt, - og om spørsmålene er ledende risikerer etterforskeren å produsere falske minner». Feilene oppsto i all hovedsak på bakgrunn av politiets forenklingsstrategi – de søkte etter informasjon som bekreftet deres hypotese.

I Norge var det kanskje særlig Birgitte Tengs-saken som viste de negative følgene av forenklingsstrategi og manipulative teknikker. Tengs' fetter ble drevet så hardt at han begynte å tvile på egen hukommelse og tilsto selv om bevissituasjonen ikke knyttet han til åstedet (Olsvik, 2013, s. 90). Det norske politiavhøret gjennomgikk for første gang internasjonal granskning (Rachlew, 2009, s. 251).

Politiet i England og Wales utviklet på bakgrunn av sine oppdagelser om årsaker til justisfeil nye retningslinjer, og i 1992-1993 ble det første nasjonale opplæringsprogrammet i «Investigative interviewing» introdusert. Utdanningen fikk navnet PEACE, en forkortelse for fasene i avhøret; **P**lanning and preparations, **E**ngage and Explain, **A**ccount and Clarification, **C**losure and Evaluation. PEACE hadde fokus på upåvirket informasjonsinnsamling i avhør, og i motsetning til de erfaringsbaserte, manipulative «interrogation»-teknikkene, ble det fokusert på det kognitive avhøret, kommunikasjon, vitnepsykologi og faren for falske tilståelser (Rachlew & Fahsing, 2015).

---

¹⁴ Påtaleinstruksens §§ 8-2 og 8-11

Den nye strategien til politiet i England og Wales stilte på den ene siden krav til politiet om at de i størst mulig grad skal opplyse saken, mens det på den andre siden skal ligge et rettsvern for den enkelte som går i politiavhør. Den overordnede strategien for politiavhør skal ivareta begge disse hensynene, og med denne strategien oppsto det dermed et nytt sett med «normer» for hvordan et godt politiavhør skulle gjennomføres.

Det skulle ta ti år før den britiske utviklingen nådde Norge. Frem til 2001 hadde norske politietterforskere svært begrenset opplæring i avhørsmetodikk (Kvålshaugen & Wennes, 2012). Det var heller ikke forsket mye på norske avhør, og den forskningen som var gjort var utført av psykologer. Det var gjerne de «spesielle» avhørene det ble forsket på. Noen eksempler her er forskning utført av Kari Gamst og Åse Langballe, som skrev en doktoravhandling om fasesystematisk avhørsmodell for dommeravhør av barn (2004), og professor Bjørklund, som beskrev den kognitive avhørsmodellen i boken «Politipsykologi» i 1997.

Den knusende kritikken professor Gudjonsson (2004) ga norsk politi for sine manipulative, tilståelsesfokuserede avhørsmetoder benyttet i avhør av «fetteren» i Karmøy-rettsaken, ble på mange måter starten på en kursendring i avhørsmetodikken. Gudjonsson beskrev blant annet hvordan politiet i England og Wales for lengst hadde skrinlagt manipulerende metoder. Flere etterforskere i Norge fattet interesse for dette, og påbegynte studier på eget initiativ og forskning rundt avhørsfaget. Rachlew (1999) sin masteravhandling var den første vitenskapelige studien av norske politiavhør. Hans avhandling bygget på kunnskap fra britiske og amerikanske studier, og Rachlew satte resultatene fra disse studier i sammenheng med informasjon han hentet inn om norske avhør. Myklebust (1999) kom samme år med sin masteravhandling omkring avhør av barn, og Fahsing (2002) skrev masteravhandling i vitnepsykologi få år senere.

Dagens metodikk

Hovedfunnene i Rachlew (1999) sin forskning om norske politiavhør var at norsk politi manglet eller hadde svært liten opplæring i å ta avhør. Dette var i all hovedsak basert på erfaringslæring. Sammenliknet med britiske avhør, varte de norske avhørene svært lenge, og flere etterforskere oppga å bruke manipulative metoder, samtidig som etterforskere var mer aggressive i avhør av mistenkte enn i avhør av vitner. Det fremkom også at norske politietterforskere hadde manglende kunnskap omkring konsekvensene av bekreftelsesfeller og ledende spørsmål. Det var heller ingen «mal» for hvordan avhøret skulle gjennomføres eller dokumenteres, og malen var opp til den enkelte etterforsker å utarbeide.

Et annet funn ved Rachlews studier var at avhørsteknikkene ble utviklet og videreformidlet internt i politiet, gjennom graderte undervisningsmanualer. Dette ga ingen mulighet for andre utenfor politiet til å evaluere det skiftelige materialet. Og som Rachlew spurte “What are the reasons for the secrecy? Do the Norwegian police have anything to hide in their training of interviewers?” (Rachlew, 1999, s. 77). Et grunnleggende premiss for publikums aksept for politiets metoder, er at disse metodene er kjent og åpne for kritikk.

Flere av etterforskerne som deltok i studien savnet en opplæring gjennom flere moduler. De mente at en opplæring ville sikre mer jevn kompetanse blant etterforskere og større kvalitet i utførelsen av arbeidet.

Rachlews konkluderte i denne studien med at norske politietterforskere hadde behov for både praktisk trening og teoretisk kunnskap omkring psykologiske faktorer knyttet til politiavhør. Rachlew mente at et opplæringsprogram basert på den britiske PEACE-modellen (Investigative interviewing) ville være det riktige for norske etterforskere. Omtrent ti år etter England og Wales’ utvikling av PEACE, førte Rachlews studie til nye kunnskapsbaserte avhørsmetoder. Tidlig på 2000-tallet ble KREATIV-modellen innført, som i dag er mer eller mindre standardisert i utdanningen av norsk politi. Uten å gå i dybden på modellen, gir KREATIV avhørsmodeen en metodikk for hvordan politiavhøret skal gjennomføres, og representerer sentrale verdier for etiske avhør, og bygger på prinsipper om en undersøkende avhørsmetode. Modellen viser hvordan man kan innhente så korrekt og fullstendig informasjon som mulig i et avhør, med utgangspunkt i rettsregler, etiske prinsipper og forskningsbasert kunnskap. Modellens åpne tilnærming utelukker ikke et fokus på å få skyldige til å tilstå, men fokuset på å identifisere de uskyldige mistenkte er like stort (Kripos, 2011).

Den grunnleggende metodikken som dagens politietterforskning generelt bygger på, er, som tidligere omtalt, bruken av hypoteser og undersøkelser av alternative hypoteser. Dette fortsetter inn i politiavhøret gjennom blant annet bruken av potensielle bevis. Denne strategiske modellen har i avhør av mistenkte utsatt bevispresentasjon som et hovedelement. Det fordrer en mental innstilling hos etterforsker om å være åpen for at det finnes alternative forklaringer på at beviset ser ut slik som det gjør, og det gir en praktisk anvendelse av uskyldspresumsjonen. Dette stimulerer til en informasjonsinnsamlende metodikk som grunnleggende strategi, i motsetning til konfronterende avhørsmetodikk.

Den taktiske modellen forteller hvordan politiet skal forvalte de potensielle bevisene under et politiavhør, spesielt presentasjon og sondering av de potensielle bevisene. Erfaringsbaserte og

til dels manipulative teknikker (interrogation) har blitt erstattet av forskningsbaserte, undersøkende avhørsmetoder (investigative interviewing).

Politiavhør er et fagområde som er under stadig utvikling, og blant annet har en arbeidsgruppe nedsatt av Riksadvokaten understreket behovet for fortsatt fokus på metodeutvikling innen avhørsmetodikk (Riksadvokaten, 2013a). Rachlew og Fahsing (2015, s. 234) påpeker at de savner et system for implementering av teori i praksis. Et av forslagene Riksadvokatens arbeidsgruppe kom med i sin evaluering, var et sertifiseringssystem for avhør, tilsvarende det britiske Professionalising Criminal Investigation Programme (PIP). Dette ledes av The National Strategic Steering Group on Investigative Interviewing, der etterforskere deles inn i fire nivåer for dokumentert kompetanse innen avhør (Riksadvokaten, 2013a). Avhørsmetodikkgruppens forslag om sertifisering støttes så sent som i 2015 i «Monika-rapporten» (Riksadvokaten, 2015b), og synliggjør avhørsmetodikkens stadige utvikling.

Oppsummering

Informasjonshåndteringen i politiets etterforskning, om det gjelder avhør eller bruk av hypoteser har vært, er og blir den største utfordringen for politiet for å unngå problemer i etterforskningen. Politiet har i dag verktøy, utdanning og direktiver som skal hjelpe politiet i jobben med å håndtere store mengder informasjon i etterforskning. Litteraturen beskriver forenklingsstrategier som en av de største farene både innen etterforskningen som helhet, men også på metodenivå i avhørsfaget. Som redegjort for har politiet fått kritikk for både avhørsmetodikken og manglende fokus på konkurrerende hypoteser i saker. Spørsmålet blir likevel om fagutviklingen på akademisk nivå, systemnivå og metodenivå internaliseres og gir seg utslag i praksis hos etterforskerne

3. METODISK TILNÆRMING

Nedenfor følger en redegjørelse for valg av metode og en beskrivelse av prosessen med innsamling, bearbeiding og analyse av de data vi har samlet inn.

Som innsideforskere beskrevet av Rachlew (2010), vil vi også belyse den forskningsrelaterte betydningen av at vi går inn i oppgaven med en så dyp og nær forforståelse av feltet som vi gjør våre undersøkelser i. Vi vil redegjøre for oppgavens metodiske utfordringer, herunder utfordringer knyttet til innsideforskning. Det samme gjelder metodisk tilnærming og betydningen for reliabiliteten og validiteten knyttet til våre data, analyser og drøftinger. Avslutningsvis presenterer vi noen sentrale metodiske og etiske refleksjoner vi har gjort oss underveis.

Valg av metode

Metoden, av det greske *methodos*, betyr å følge en bestemt vei mot et mål. Samfunnsvitenskapelig metode dreier seg om hvordan en forsker bør gå frem for å innhente informasjon om den sosiale virkeligheten som undersøkes. Videre omhandler dette hvordan informasjonen kan og bør analyseres.

Valg av metode må ifølge Tjora (2013) reflektere hva forskeren faktisk ønsker å finne ut, og forskningsprosessen starter ofte med å utforme en problemstilling (A. Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2015). Problemstillingen vår er eksplorativ, og vi har derfor valgt en kvalitativ design med en fenomenologisk tilnærming. Er antakelsene om etterforskningsfagets utvikling i overensstemmelse med virkeligheten eller ikke, har vi stilt de rette spørsmålene for å belyse dem? Metodene ble valgt da vi anså disse metodene som best egnet for å beskrive utviklingstrekkene i etterforskningsfaget.

En forskningsprosess dreier seg om å samle inn, analysere og tolke data, og de viktigste kjennetegnene ved en metodisk fremgangsmåte er systematikk, grundighet og åpenhet. Hellevik (2002:17) i Johannessen, Tufte og Christoffersen sier blant annet at metodelæren hjelper oss til å motstå fristelsen til å bruke fremgangsmåter som øker sjansen for at undesøkelsen skal gi nettopp de resultatene vi ønsker.

I samfunnsvitenskapen skilles det gjerne mellom kvalitative og kvantitative fremgangsmåter. Ved bruk av den kvantitative metoden er man opptatt av å telle, systematisere og kartlegge fenomenene på en strukturert måte, som gir klare og enkle svar, som gir mindre rom for «synsing». Vår problemstilling handler i stor grad om å forstå utviklingen av et fenomenområde. Som Tjora (2013, s. 22) skriver, fremmer kvalitativ forskning innsikt og

forståelse. For å kunne få et nyansert og detaljert bilde av utviklingen, anså vi bruk av dokumentstudier, med støtte fra intervjuer som nødvendig.

Selv om det er valgt et eksplorerende design, er ikke formålet med oppgaven nødvendigvis å gi konkrete svar på alt vi spør om i innledningen, men det vil forhåpentligvis gi oss noen svar på etterforskningsfagets utvikling og hvordan dette har vist seg i praksis hos erfarne etterforskere.

Dokumentstudier

Som forskere har vi et ansvar å redusere belastningen på deltakere, og dokumentstudier oppfattes tradisjonelt som såkalte «ikke-påtrengende metoder». Ved å analysere ulike og allerede eksisterende dokumenter, vil vi også kunne skaffe informasjon om etterforskningsfagets utvikling fra dokumenter som er nedtegnet til ulike tider og med ulike formål, uten å involvere informanter (Tjora, 2013).

Datainnsamlingsprosessen

Utvalg av dokumenter

Vi har valgt dokumenter som kan være med på å vise utvikling og profesjonalisering innen etterforskning, herunder utdanning, metodikk og kvalitetsbegrepet i etterforskning. Vi har derfor valgt både case spesifikke dokumenter som studieplaner, kvalitetsrapporter og årsrapporter fra Politihøgskolen, styringsdokumenter og handlingsplaner fra Politidirektoratet, blant annet knyttet til etterforskningsløftet i nærpoltireformen, og generelle dokumenter som Riksadvokatens rundskriv, veiledere og håndbøker fra tidsepoken før og etter årtusenskiftet. I tillegg har vi også brukt ulike arbeidsgrupperapporter fra blant annet Riksadvokaten innen forskjellige tema som vi fant relevante for oppgaven.

Disse dokumentene kan vise status for etterforskningsfaget på det tidspunktet dokumentet er skrevet. Ved så sette dokumenter fra de forskjellige tidsepokene inn i en kontekst ut fra spørsmål som når de er skrevet, hvem som har skrevet dem, for hvilke lesere og med hvilke formål (Tjora, 2013), vil vi kunne si noe om utviklingstrekk innenfor konkrete tema for oppgaven. Hovedfunnene vil bli belyst under «resultater og analyse» i kapittel 4.

Studieplaner fra Politihøgskolen

For å kunne belyse utviklingen av etterforskningsfaget innen utdanning, har vi innhentet studieplaner fra Politihøgskolen fra perioden 1997, 2000-2002 og fra 2007-2017. For perioden 1998-2000 klarte ikke PHS å fremskaffe studieplaner, uten at vi fikk noen begrunnelse for hvorfor.

Grunnlaget for utvelgelsen var å begrense mengden dokumenter, men samtidig få dokumenter som var skrevet i forkant av innføringen av blant annet metoden KREATIV, perioden før og etter Politihøgskolens akkreditering som høyskole, og sammenhengende for den siste tiårsperioden. Dette for å kunne analysere den sammenhengende fagutviklingen frem mot nåsituasjonen.

I tillegg ble Politihøgskolens kvalitetsrapporter for perioden 2004-2017 innhentet, samt årsmeldinger fra Politihøgskolen. Disse rapportene var gode kilder til å analysere aktivitet og utvikling på etter- og videreutdanningen ved Politihøgskolen, men ga i tillegg også en viss innsikt i Politihøgskolens egne betraktninger rundt etter- og videreutdanning. Dokumentgjennomgangen av kvalitetsrapportene ga et godt innblikk i Politihøgskolens utvikling fra full akkreditering som høyskole i 2004, og frem til den utdanningsinstitusjonen den er i dag.

Dokumentene ble lest første gang i sin helhet, og utvikling i form av nye studieprogrammer, økt kapasitet, og forskning ble merket ut spesielt. De samme dokumentene ble lest på nytt etter intervjuene, og denne gangen ble utsagn fra informantene som omhandlet enkeltstudier, forskning, og innhold sett spesifikt etter. Gjennomgangen ble gjort da det var enkelte funn i intervjuene som vi ikke hadde forutsett når dokumentene ble gjennomgått første gang, og som således ble interessante å gå dypere inn i.

Håndbøker og veiledere

«Håndbok i drapsetterforskning» fra årene 1985 og 1995 og «Drapsveilederen» (år 2016) var samtidisdokumenter, og vi gjennomførte en komparativ analyse av disse. Bakgrunnen for valget av disse dokumentene, var at de ble laget på det tidspunktet de ble utgitt. Mens informantene kan være preget av selektiv hukommelse, og minner, opplevelser og refleksjoner som kan være farget over tid, vil disse dokumentene kunne representere tidsbilder og gi oss et godt inntrykk av tidligere praksis (Tjora, 2013).

På samme måte som med de øvrige dokumentstudiene vi gjennomførte, brukte vi også disse dokumentene for å berike utsagn som informantene kom med i vår analyse.

Riksadvokatens rundskriv

Som et ledd i det å se på utviklingstrekk rundt kvalitetsbegrepet i etterforskning, har vi valgt å vie Riksadvokatens føringer oppmerksomhet. Valget av Riksadvokatens rundskriv er tatt på bakgrunn av embetets stilling som øverste leder av påtalemyndigheten, og som leder av etterforskningen i det tosporede systemet¹⁵ vi har i Norge.

Hvert år gir Riksadvokaten ut rundskriv om mål og prioriteringer for politiets etterforskning, i tillegg til publikasjoner og andre retningslinjer. Ved å gjennomgå Riksadvokatens rundskriv om mål og prioriteringer i tidsepoken 1997-2017 håpet vi å kunne se utviklingstrekk innen etterforskning, og hva Riksadvokaten legger i begrepene «kvalitet» og «høy kvalitet» i etterforskning.

I dette dokumentstudiet valgte vi å gjøre alle Riksadvokatens rundskriv «Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlinger 1999-2017 – politiet og statsadvokaten» tilgjengelig i en samlet PDF-fil med Adobe Acrobat PRO. Denne ble OCR-scannet (dokumentet gjenkjenner tekst) slik at den ble søkbar, og det ble lagt til bokmerker for hvert rundskriv.

Det første vi gjorde var å identifisere alt innhold som inneholdt ordet «kvalitet», ved å søke igjennom og merke alle treff i dokumentet. Vi gikk deretter systematisk igjennom alle merkede ord og så på konteksten de var skrevet i. Dette for å eliminere innhold som ikke var innenfor temaet i denne studien og gi oss knagger å jobbe videre med.

For å se på den kronologiske utviklingen i bruken av begrepene «kvalitet» og «høy kvalitet» i etterforskningen, startet vi med det første rundskrivet, fra 1999, og jobbet systematisk gjennom alle. Som med kvalitetsrapportene fra Politihøgskolen, ble også disse dokumentene gjennomgått på nytt etter intervjuene, på bakgrunn av funn i intervjuene som vi ikke hadde forutsett på det tidspunktet dokumentene ble gjennomgått.

Semistrukturerte dybdeintervju

For å besvare spørsmålet om hvordan etterforskningsfagets utvikling viser seg i etterforskeres praksis, har vi i oppgaven valgt å samle data fra erfarne etterforskningsledere. Spørreundersøkelser ble vurdert, men valget falt på en kvalitativ metode i form av semistrukturert dybdeintervju. Dette fordi vi ønsket å fange meningene, holdningene og erfaringene til de erfarne etterforskningslederne. En annen begrunnelse for å velge en semistrukturert tilnærming, var å sikre at informantene ble stilt tilnærmet de samme

---

¹⁵ Det tosporede systemet innebærer at ansvaret for kriminalitetsbekjempelsen er delt mellom Justis- og beredskapsdepartementet og Riksadvokaten, og det grunnleggende prinsippet er at påtalemyndigheten skal være uavhengig i sine avgjørelser.

spørsmålene og introdusert for de samme temaene, samtidig som det åpnet for å kunne stille utdypende og avklarende spørsmål med utgangspunkt i informantenes beskrivelser og utsagn. Dette ble spesielt viktig da vi var to personer som gjennomførte intervjuer. Uten en viss struktur kunne dette gitt ulikheter i datamaterialet. Vi har stilt relativt få og åpne spørsmål, som i stor grad ga informantene mulighet til å reflektere med bakgrunn i egen erfaring og eget arbeid. Intervjuet minnet mye om en samtale, der vi som intervjuere også kom med oppfølgingsspørsmål samt refleksjoner rundt respondentens svar. Dette for å få en utdypning av tema som dukker opp.

Dybdeintervju som en kvalitativ metode baserer seg på et fenomenologisk perspektiv som Spradley i Tjora (2013) beskriver slik: «... forskeren ønsker å forstå informantens opplevelser samt hvordan informanten reflekterer over dette». Det er nettopp informantenes refleksjoner om etterforskningsfagets utvikling som søkes belyst i oppgaven.

Intervjuguiden som ble benyttet (vedlegg 2), hjalp oss med å strukturere intervjuene og fokusere inn mot de områdene som undersøkelsen hadde som mål å ta rede på. En intervjuguide kan sammenliknes med avhørsmetodikk innen etterforskning, hvor etterforskningen søker en fri forklaring før en sonderer rundt enkelte spørsmål. For å avklare eventuelle misforståelser kan en oppsummere og eventuelt komme med oppfølgingsspørsmål.

Datainnsamlingsprosessen

Utvalg av informanter

Vi hadde relativt spesifikke krav når det gjaldt utvelgelsen av informantene i forbindelse med oppgaven. Informantene skulle være etterforskere med tilstrekkelig lang erfaring fra etterforskning til at det ville være mulig å reflektere omkring utviklingstrekk ved politiets etterforskning over en 20-års periode.

Vi satte som kriterium for utvalget at respondentens erfaring måtte kunne knyttes til etterforskning av alvorlige saker, da vi har observert at den tilgjengelige litteraturen som er skrevet om etterforskning ofte knyttet til de alvorligste sakene. Videre viser dokumentstudiene våre at de føringene Riksadvokaten legger for etterforskningen ofte er knyttet til etterforskning av spesielle sakstyper, og da gjerne saker som omhandler voldtekt, drap og vold mot barn (Riksadvokaten, 1999b Første gang i 99, deretter gjentatt årlig). Videre er dette saker som ikke preges av for lite eller manglende ressurser på en slik måte at det går ut over etterforskningen, som gjør at manglende ressurser blir førende for informantenes refleksjoner.

Det ble derfor sett som en fordel at informantene hadde refleksjoner som kunne knyttes til de øvrige undersøkelsene vi skulle gjøre.

Et kriterium vi ikke hadde tenkt på under utvelgelse av informanter ble etter hvert synlig for oss som et funn i løpet av rekrutteringen: Kjønn. Det er veldig få kvinnelige etterforskningsledere fra denne perioden, og alle informantene våre er derfor menn. I hvilken grad kjønn vil spille inn på hvordan en informant besvarer spørsmålene våre, er vanskelig å bedømme. I så måte blir dokumentstudiene et supplement, men heller ikke disse er kjønnsnøytrale, da vi også observerte at mange av dem som har forfattet dokumentene er menn, og at det i publikasjoner hvor det er sammensatte grupper av forfattere, også var en overvekt av menn.

Vi ønsket et variert utvalg respondenter fra politiet, innenfor de kriteriene nevnt over, samtidig som det skulle være gjennomførbart, både med tanke på geografi og antall.

Informantene fikk tilsendt prosjektbeskrivelsen og intervjuguiden på forhånd, slik at de kunne forberede seg. De fikk i forkant av intervjuet også et informasjonsskriv om prosjektet, der deres anonymitet, frivillighet og muligheten til å trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt ble presisert.

Vi har intervjuet til sammen seks informanter, og disse fordeler seg over tre ulike politidistrikt, i tillegg til særorgan. Alle informantene er menn, og på grunn av kriteriet om erfaring tilbake til 90-tallet, er det heller ikke så stort aldersspenn i utvalget.

Intervjusettingen

Betydningen av en god intervjusetting er viktig. Denne kan påvirke kvaliteten på selve intervjuet, dataene som samles inn og også de slutninger som trekkes i ettertid.

Vi lot derfor informantene selv bestemme sted og tid for intervju, og samtlige ble intervjuet på eget tjenestested. Vi har benyttet den samme intervjuguiden uten vesentlige endringer mellom alle de seks informantene. Intervjulengden har variert fra 1-2 timer, og alle intervjuene har vært gjennomført ansikt til ansikt.

Før intervjuet startet, ble informantene på nytt gjort kjent med intervjuets hensikt og formål. Vi ønsket å ta opp intervjuet på lydfil, for at vi skulle være sikre på at vi fikk med oss det som ble sagt, noe alle informantene aksepterte. De ble gjort oppmerksomme på at det ville bli skrevet sammendrag av intervjuene, og at alle opptak ville bli slettet etter at oppgaven var ferdig, i løpet av våren 2019.

Alle personopplysningene er anonymisert, og det vil derfor videre i oppgaven ikke refereres til respondentens alder, praksis eller arbeidssted. Dette da konfidensialiteten til informantene etter vårt syn da ikke vil ivaretas. Enkelte sitater som åpenbart ville ha bidratt til indirekte identifisering, er utelatt. Noen sitater har vi også valgt å endre i forhold til anonymisering av dialekt, og eller andre identifiserbare faktorer ved språket.

Behandling og analyse av intervjuene

Intervjuene er tatt opp på lydfil. Det ga oss i tillegg til vissheten om at alt som ble sagt kom med, muligheten til å konsentrere oss om hva som ble sagt, få flyt i intervjuet, samt å følge opp med utdypende spørsmål der det var behov for det. Vi kunne konsentrere oss utelukkende om samtalen ved at vi slapp å notere underveis. Dette vet vi fra avhørsfaget at sparer mye tid i selve intervjusituasjonen, og kontakten med informantene blir ofte bedre ved at en i større grad kan være til stede i samtalen.

Hvert intervju er transkribert, til bruk i den senere analysen.

Dybdeintervju som forskningsmetode kan minne om politiavhør. Etterforskeren, på lik linje med forskeren, ønsker å få svar på spørsmål, hendelsesforløp og årsakssammenheng. Denne situasjonen er derfor kjent for oss, det samme er måten avhør protokolleres på. Som Marshall og Rossmann (1995) i Tjora (2013) uttrykker; «det viktigste tapet fra selve intervjuet til transkripsjonen dog er tapet av visuelle ledetråder og informasjon om stemningen i løpet av intervjuet» (Tjora, 2013). Det hevdes at det verbale språket kun utgjør ca. 30 % av «språket» i en kommunikasjonsprosess. Å kunne være fullt og helt til stede i samtalen blir viktig også for å kunne observere den non-verbale kommunikasjonen.

Wolcott (1994) hevder at analyse er en sorteringsøvelse, og at det er den «kvantitative delen av kvalitativ forskning» (A. Johannessen et al., 2010). For å skaffe oss en oversikt over hvilke tema som var kommet frem, lagde vi et skjema med de ulike kategoriene fra intervjuguiden, slik at vi kunne organisere data etter tema. I tillegg måtte vi legge til kategorier vi ikke hadde i forskningsspørsmålene, men som kom til i løpet av intervjuene. Vi forsøkte deretter å trekke ut hoved essensen i refleksjonene og plassere dem i de fem hovedkategoriene. Dette hjalp oss til å få en oversikt over data som belyste temaet for oppgaven vår. Under kategorien «kvalitet i etterforskning» klippet vi ut alle overordnede begreper og sitater som omhandlet hva respondenten knyttet til begrepet. Slik jobbet vi oss igjennom intervjuene og brøt de ned i de forskjellige kategoriene:

Forsknings spørsmål	Informant 1	Informant 2	Informant 3	Informant 4	Informant 5
Kvalitet i etterforskning					
Utviklingstrekk					
Kunnskap					
System/Metode					
Verktøy					

Tabell 1 - Tabell for bruk av kategorisering av intervju

På denne måten fjernet vi mest mulig irrelevant informasjon, og satt igjen med den informasjonen som var sentral. Vi valgte her å ha kontroll på hvilke respondenter som hadde sagt hva, slik at det ble lettere å finne tilbake til kilden i ettertid. Det er disse temaene, hovedfunnene, som vil bli belyst i kapittel 4 hvor våre funn blir presentert.

Forskningsetiske refleksjoner - vår forforståelse

I henhold til den hermeneutiske sirkel (A. Johannessen et al., 2010) vil vår bakgrunn som politietterforskere være en vesentlig faktor i forforståelse av fenomenet og ha innvirkning på det som skal tolkes. Hvordan vil våre egne kunnskaper og holdninger kunne påvirke arbeidet som presenteres, og hvordan kan vi sørge for at de i minst mulig grad skaper skjevhet i analysen?

Det er således et krav om at forskere informerer om og vurderer mulige interesse- og rollekonflikter (A. Johannessen et al., 2015, s. 232; NESH, 2016). Tjora mener at fullstendig nøytralitet i den fortolkende tradisjonen ikke eksisterer, og at kvalitetskriteriet pålitelighet (reliabilitet) hviler på hvordan forskeren gjør rede for hvordan ens egen kunnskap og forståelse kan komme til å prege forskningsarbeidet (Tjora, 2013).

Forforståelsen kan være en ulempe ved at noen kan ønske og «hjelp» oss med å gjøre funn eller fremme sitt syn. Vi oppfattet samtidig vår egen forforståelse som en stor styrke da vi kjente konteksten og således lettere kunne plassere informasjonen informantene ga i riktig kontekst og stille bedre oppfølgingsspørsmål enn vi kunne gjort uten forforståelsen.

Informantens forforståelse

At vi har god kunnskap til feltet vi forsket på, gjorde det vanskelig for informantene å holde tilbake opplysninger eller fortelle usannheter uten at vi ville reagere på eller oppdage dette. Dette vil øke validiteten i intervjuene våre, som Leer-Salvesen og Repstad i Rachlew (2010) omtaler som «forskereffekten», «Hawthorne-effekt» og «kontrolleffekt». En utfordring er

samtidig at informantene som kjenner oss, vil kunne gi de svarene de tror vi ønsker. Dette er det som Leer-Salvesen og Repstad i Rachlew (2010) omtaler som Hawthorne-effekten, eller forsker- og kontrolleffekten. Dette vil også kunne påvirke validiteten i datagrunnlaget.

Spørsmålene ble utformet som åpne spørsmål. Vi introduserte tema som informanten skulle reflektere mest mulig fritt rundt, deretter stilte vi oppfølgende spørsmål. Informantene ble i forkant av intervjuet gjort kjent med rammene for denne metodikken, slik at de ble trygge på hva som var våre forventninger og eventuelle uklarheter ble eliminert i forkant.

Vi vil i det videre drøfte de fordelene og utfordringene som ligger i det å forske på egne, gitt vår egen forforståelse.

Innsideforskere

Selv om politietaten i Norge er stor og problemstillingen vår også er rettet mot en stor gruppe innenfor etaten, er vi i den situasjonen at vi forsker på «våre egne», og har ifølge Brown (1996) «innside innside-rollen». Vi er politi som forsker på politi i tilknytning til egen akademisk karriere. Det er derfor viktig at vi reflekterer litt rundt hvordan dette har påvirket og potensielt kunne påvirket innhenting, analyse og konklusjoner.

Som Rachlew (2010) skriver kan det å være innsideforsker ofte være et fortrinn. Dette ved at våre bias like gjerne kan være en kilde til innsikt, ved at vi kan plassere informantenes svar i en kontekst vi kjenner. Kort sagt har vi innsikt i det som informantene prater om.

På den annen side er det også viktig å være klar over de utfordringene som kan knyttes til det allerede å ha etablerte bånd til det feltet som skal forskes på. Dette gjelder i alle ledd i forskningsprosessen. Utfordringene ved den nære relasjonen til forskningsfeltet vil bli belyst nedenfor.

I planleggingen hadde vi som ansatte i politiet en fordel gjennom vår forkunnskap om etaten, og spesielt de sidene som ikke så ofte blir belyst utad. Dette ga oss en innsikt i politiets virke, samt utfordringer som kunne danne grunnlaget for problemstillingen. Samtidig kan denne inngående kjennskapen til etaten gjøre oss blinde for etablerte sannheter, som kan gjøre det vanskelig å stille de rette spørsmålene.

Som politi har vi i vårt daglige virke tilgang til alle politiets registre, da etter reglene i politiregisterloven. Dette omhandler blant annet innholdet i straffesaker, statistikk og opplysninger om personer.

Faren ved en slik tilgjengelighet og kunnskap er at slik informasjon nærmest ubevisst kan benyttes. Flere ganger har vi måtte ta et skritt tilbake og se oss selv utenfra; ville vi hatt lovlig tilgang på denne informasjonen dersom vi ikke hadde jobbet i politiet? I tillegg til faren ved slik ubevisst bruk, ligger også frustrasjon ved ikke å kunne benytte for oss kjent kunnskap av forskningsmessig verdi, som ville belyst våre spørsmål og funn. Slik som for eksempel å gjennomgå etterforskningsplaner, eller hele saker som informantene våre har etterforsket.

At vi allerede hadde et godt etablert kontaktnett i politietaten påvirket delvis våre valg av metoder for datainnsamlingen. At vi på forhånd var godt kjent i terrenget politiet består av, gjorde at blant annet dybdeintervju ikke fremsto som problematisk med tanke på å rekruttere informanter.

Utvalget av potensielle informanter var stort, og vi kjente flere av informantene gjennom vårt arbeid i politiet. Her vil faren være vår forforståelse og våre fordommer eller «blindhet»: Hva gjorde at vi valgte nettopp disse informantene fremfor andre? Ville andre, og mindre selvsagte informanter gitt forskningen en bedre kvalitet? Og føler informantene seg forpliktet til å stille opp fordi vi kjenner dem? Vi valgte derfor å lage en liste over aktuelle kandidater som fylte de allerede nevnte kriteriene, og valgte informanter fra to store politidistrikter, og et særorgan. Valgene ble gjort med utgangspunkt at de vi selv hadde jobbet mest med ble valgt bort. Dette da faren for fordommer eller «blindhet» ville blitt større ved at man kjenner informanten så godt, og at ens eget kjennskap til personen ville blitt vanskelig å omgå. Samtidig valgte vi av pragmatiske hensyn informanter som var lett tilgjengelige for oss i Oslo politidistrikt, Øst politidistrikt, Nordland og Kripos. Informanten fra Nordland hadde lang og bred erfaring fra et av landets største distrikter, samt Kripos, og forholdsvis kort erfaring fra Nordland politidistrikt. Dette ble vurdert som hensiktsmessig også i forhold til å ivareta anonymitet, da samtlige av disse enhetene er store med mange ansatte, i motsetning til mange av de andre politidistriktene hvor tilfanget av personer som fyller våre kriterier ville blitt svært liten.

Det foreligger ingen registrering av persondata, behandling av taushetsbelagt informasjon eller data i prosjektet. Alle lydopptak er slettet ved ferdigstillelse av oppgaven. Prosjektet er meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Metoderefleksjon, styrker, svakheter og begrensninger

Vi har forsøkt å beskrive virkeligheten via få kilder. I dette tilfellet seks informanter og sanntidsdokumenter for å oppnå en forståelse av sosiale fenomen på bakgrunn av fyldigere data. Dette gjør vi gjennom fokus på mening, analyse av tekst, nærhet til informantene og et lite utvalg. Ut fra materialet benyttet vi en deskriptiv analyse som innebærer koding og kategorisering for å redusere datamaterialet. Målet var å utvikle kategorier som ga en så fullstendig beskrivelse som mulig, av de opplevelsene og refleksjonene som informantene formidlet i intervjusituasjonen.

Utfordringen var å følge en prosess der vi forsøkte å sette vår egen forforståelse til side og betrakte fenomenet med et mest mulig åpent sinn. Denne prosessen var viktig å ha, for ikke å la datamaterialet bli farget av våre antagelser og forforståelse. Det krevde et bevisst og reflektert forhold til våre erfaringer på én side og til intervjuinnholdet på den annen side. Dokumentstudiene ble således viktig for å avstemme det som kom frem i intervjuene.

Reliabilitet (pålitelighet)

Som A. Johannessen et al. (2015) skriver, er forskningens reliabiliteter knyttet til datamaterialets og analyseresultatenes pålitelighet og troverdighet. Det er spesielt viktig at analysen ikke viser til uholdbare konklusjoner. Dette da det i kvalitative studier er vanskeligere å teste reliabilitet på grunn av forskerens aktive rolle som fortolker i arbeidet med intervjuene. I kvantitative, målbare studier kan etterprøvbareheten være lettere å gjennomføre fordi man har konkrete resultater som kan retestes. En grundig redegjørelse av intervjuprosessen er således nødvendig for at andre lettere skal kunne vurdere reliabiliteten (Tjora, 2013).

Forskeren kan ha påvirkning på de resultater som hun eller han kommer fram til gjennom egen forforståelse, hypoteser eller antagelser. Vår bakgrunn som henholdsvis etterforskningsleder og analytiker vil kunne påvirke forskningen gjennom hvilke spørsmål vi valgte og ikke valgte å stille. Fullstendig nøytralitet er vanskelig, om ikke umulig, å oppnå, og vår bevissthet rundt hvordan vår politirolle kunne påvirke forskerrollen i intervjusettingen dokumentstudiene og analysearbeidet var således svært viktig i forkant og under gjennomføringen av undersøkelsene.

Validitet (troverdighet/gyldighet)

Validitet, eller gyldighet, er et av tre overordnede metodiske forskningskrav vi knytter til hvorvidt svarene vi finner i undersøkelsene våre faktisk svarer på de spørsmålene vi forsøker å stille eller gir mulighet til å bekrefte (Tjora, 2013). I dette ligger det at det må være en sammenheng mellom det som undersøkes og de dataene som samles inn. Videre vil det være viktig for høy validitet at undersøkelsene er forankret i annen relevant forskning.

Vi ønsker å presentere et fenomen og dens karakteristikker, både ved bruk av dokumentstudier og ved hjelp av informanternes betraktninger omkring hvordan etterforskningsfagets utvikling viser seg i praksis. I beste fall søker våre kvalitative studier å produsere gyldig kunnskap som kan vise til enkelte sannheter, ikke sannheten som helhet.

Tilstrekkelig analytisk distanse er en grunnleggende forutsetning for forskningens validitet (Rachlew, 2010). Siden våre undersøkelser i all hovedsak består av kvalitative data, vil det være krevende å måle validiteten. Våre data er ikke selve virkeligheten, men representasjoner av den, og spørsmålet blir da hvor godt vil våre data representere virkeligheten?

Dybdeintervju alene bringer med seg et gyldighetsproblem når formålet er å si noe generelt og allmenngyldig med tanke på antall informanter. Derfor er det viktig å se hva informantene forteller i lys av informasjonen vi finner i dokumentstudiene.

Det er mulig å styrke validiteten ved at forskeren grundig redegjør for metodisk tilnærming og gjennomføring av undersøkelsen, slik at leseren på selvstendig grunnlag kan ta stilling til gjennomføringen av undersøkelsene.

Vi opplevde i våre undersøkelser at det kunne være dissonans mellom hvordan ulike etterforskere vi intervjuet opplyste at etterforskningsmetoder ble brukt. Dette beskrives i litteraturen som et metodisk problem som kan løses ved ytterligere undersøkelser, som igjen kan føre til et mer komplekst bilde av problemet (Robson & McCartan, 2016, s. 459-486).

En løsning på dette problemet kunne vært å gå inn i saker den enkelte hadde etterforsket for å se hvorvidt metodene ble brukt slik det ble beskrevet. Denne fremgangsmåten ville derimot medført problematikk knyttet til personvern som vi ikke hadde søkt fritak for, og var således utelukket.

Generaliserbarhet

Mulighetene for å generalisere våre funn måles ut ifra om funnene kan overføres til å si noe om hele populasjonen av etterforskere i Norge, som utvalget er trukket fra. Resultater fra dette studiet lar seg imidlertid ikke overføre til hele populasjonen av etterforskere i Norge. Til det er utvalget altfor lite, og sannsynligvis er ikke utvalget randomisert nok heller. Det var heller ikke vårt utgangspunkt å kunne generalisere våre funn, men å kunne si noe om fenomenet som undersøkes; hvordan etterforskningsfaget har utviklet seg, og hvordan denne utvikling viser seg i erfarne etterforskernes praksis?

I forhold til å si noe om fenomenet etterforskningsfagets utvikling er heller ikke materialet egnet til å kunne vurdere etterforskningsfagets utvikling som helhet. Til det er fenomenet altfor stort, og inneholder for mange variasjoner. Undersøkelsene vil derfor kun være egnet for å si noe om *enkelte utviklingstrekk* ved etterforskningsfagets utvikling.

I vår problemstilling, der vi på den ene siden ser på fagutviklingen gjennom dokumentstudier, og på den andre ser på hvordan dette manifesterer seg i refleksjonen over praksis til erfarne etterforskere, vil delen som omhandler etterforskernes praksis ikke kunne være generaliserbar til alle etterforskernes praksis. Som Tjora (2013) skriver kan forskeren benytte det han kaller konseptuell generalisering, hvor man utvikler konsepter, typologier eller teorier som kan ha allmenn interesse. I dette tilfellet vil intervjuene være med på å få frem erfaringer og bevissthet rundt hva erfarne etterforskere får med seg av fagutviklingen, og hva omsettes i deres praksis.

4. RESULTATER OG ANALYSE

For å kunne svare på forskningsspørsmålet, er vi avhengig av å identifisere en fagutvikling innen etterforskning. Politihøgskolens kvalitetsrapporter, årsmeldinger, studie- og kursplaner er derfor innhentet og studert med tanke på å skaffe en håndgripelig kunnskap om fagutviklingen. På samme måte ble Riksadvokatens publikasjoner, sentrale handlingsplaner og rapporter fra Politidirektoratet gjennomgått som en del av dokumentstudiene.

Dokumentstudiene gjorde det mulig for oss å konkretisere fagutviklingen, og da særlig igjennom blant annet å kunne gå i dybden på studietilbud og studiets innhold.

Fagutviklingen knyttes i forskningsspørsmålet vårt til profesjonalisering og vitenskapelig forankring. Vi vil i første del presentere det norske systemet slik det fremkommer i de analyserte dokumentene, og vil i den senere diskusjonen se på likheter og ulikheter med England og Wales sitt «Professionalising Criminal Investigation Programme», da dette er det mest anerkjente profesjonaliseringssystemet for politiets etterforskning. Dette programmet fremheves i litteraturen som en «gullstandard» hva gjelder etterforskning.

Vi vil i denne delen presentere funn fra dokumentstudiene og informantenes refleksjoner, og vi vil sonde rundt hvordan etterforskningsfaget har beveget seg i retning av profesjonalisering, særlig sett hen til standardene vi presenterte innledningsvis: Spesialisert tjeneste, spesialisert utdanning og standarder på yrkesutøvelsen.

Vi vil i det videre presentere en analyse av Riksadvokatens kvalitetskrav og vil til slutt belyse hvordan den vitenskapsbaserte fagutviklingen har vist seg i praksisen til erfarne etterforskere.

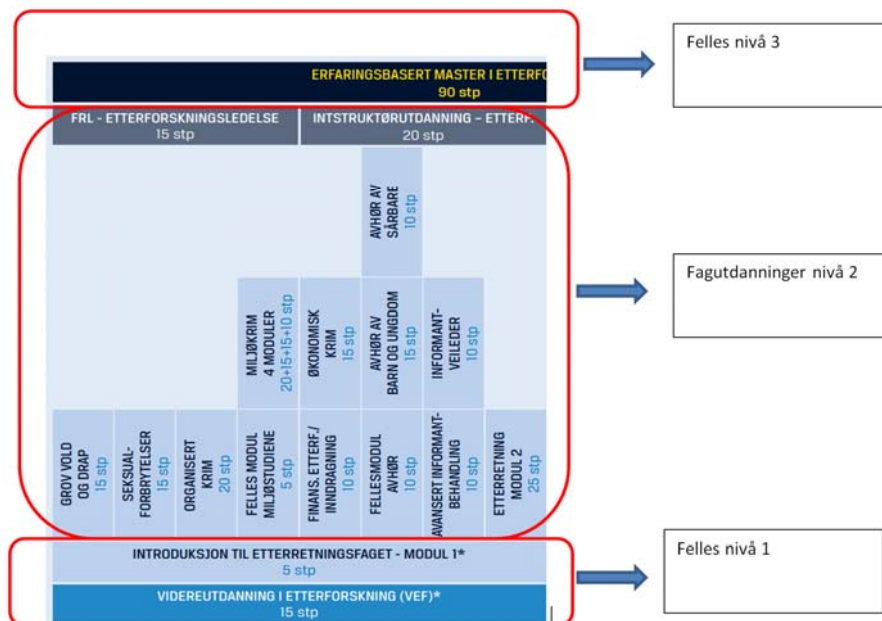
Profesjonalisering av etterforskningsfaget

Hovedtendensen i informantenes refleksjoner er at norsk politi siden årtusenskiftet har beveget seg fra lite systematisk opplæring og få krav til etterforskere, til et system med tydeligere standarder og krav. I følge informantene er Politihøgskolens etter- og videreutdanningssystem, obligatorisk årlig opplæring (OÅO) og et bedre system for erfaringslæring medvirkende faktorer til utviklingen. Politiet har også etter hvert fått verktøy som sikrer bruken av etablerte systemer gjennom blant annet dataverktøyet Indicia prosjektmodul.

Vi vil i det følgende belyse den norske utdanningsmodellen med utgangspunkt i kriteriene for profesjon som vi har vist til i teorigrunnet: Kravet til spesialisert tjeneste, spesialisert utdanning og standarder på yrkesutøvelsen.

Etter- og videreutdanning som profesjonaliseringstiltak

Dersom en ser til Politihøgskolens etter- og videreutdanningsprogram (Politihøgskolen, 2018), kan dette deles inn på samme måte som England og Wales sitt profesjonaliseringsprogram PIP. Selv om man ikke har definert nivåer på lik linje, kan man se en klar oppbygging på tre ulike nivåer, der nivå 1 kan sees på som et felles nivå, nivå 2 som spesialiserende fagutdanninger med etterforskningsledelse på topp, og nivå 3 som er en erfaringsbasert master i etterforskning. Dette er visualisert i figur 1.

Figur 4- Politihøgskolens etter og videreutdanningsløp

Som nevnt i teorigrunnet, medførte Politihøgskolens fullverdige akkreditering som høgskole i 2004 at Politihøgskolen også kunne tilby studier i etter- og videreutdanning som ga studiepoeng. Med akkrediteringen fulgte også de formelle kravene til blant annet innhold, kvalifiserende krav hos søker og testing av kunnskap og ferdigheter etter gjennomført studium.

Vi skal i det følgende redegjøre for studienes utvikling hva gjelder innhold, og se nærmere på hvorvidt de har profesjonalisert etterforskningsfaget i Norge. Analysene baserer seg på gjennomgang av relevante dokumenter og dybdeintervjuer av erfarne etterforskere.

Studiene innhold i Norge, utvikling mot standardisering

Gjennomgangen av kurskataloger, studieplaner og kvalitetsrapporter fra perioden 1997 og frem til i dag viser en endring fra kursbasert opplæring til formaliserte studier. I tillegg kommer tydeligere standarder for målgruppe og krav til forkunnskaper. Dokumentstudiene viser også en klar endring hva gjelder innhold, ferdighets- og kunnskapsmål, og sist men ikke minst en testing av om målene for studiet nås i form av arbeidskrav og eksamen.

For å finne et studium som egnet seg for sammenlikning, gikk vi som beskrevet i metodekapittelet gjennom kurskataloger fra tiden før og etter Politihøgskolens fulle akkreditering som høyskole. Det studiet vi fant, og som var best egnet å sammenlikne med, var studiet innen etterforskning av miljøkriminalitet¹⁶, og vi har av en grunn benyttet dette studiet for å illustrere endringene.

Miljøkriminalitet er et fagfelt i Norge som teller forholdsvis få spesialiserte etterforskere. Det er relativt få saker som er til etterforskning, sett i forhold til det totale antallet saker politiet etterforsker. Sakene er imidlertid ansett å være av en viss prioritet ifølge prioriteringene til både Riksadvokaten og Politidirektoratet. De anses i tillegg ofte for å være kompliserte, både etterforskningsmessig og juridisk. Saksfeltet er ikke det som er høyest prioritert, slik som drap og seksuelle overgrep, men ei heller det som anses som mengdesaker som ofte prioriteres ned i forhold til de alvorligere forholdene. Dette eksemplet ligger midt i mellom de høyt prioriterte sakene og saker med lav prioritering, og studiet egner seg således godt som illustrasjon.

Fra kurskatalogen i 1997 (figur 5) ser man i grove trekk tidspunkt for når kurset avholdes og hvor det skal avholdes, og den sier litt om hvem som er målgruppe. Kurskatalogen sier derimot svært lite om innhold og hvilken kompetanse det forventes at den som gjennomfører kurset skal inneha etter endt kurs (Politihøgskolen, 1997).

Det fremstår som nærmest umulig for en utenforstående å kunne vurdere kvaliteten på kurset i miljøkriminalitet ut fra kurskatalogen, da det er lite eller ingen informasjon om hvilken litteratur som benyttes, hvilket omfang studiet har og hvilke kunnskaper og ferdigheter en opparbeider seg gjennom kurset.

---

¹⁶ Studiet miljøkriminalitet er valgt på bakgrunn av at dette studiet hadde bedre sammenlikningsgrunnlag enn andre studier som kanskje ville vært med relevante i denne sammenheng. De studier som ville vært mer naturlig å sammenlikne, slik som «grov vold og drap», hadde et annet innhold tidligere enn det har i dag, da dette studiet også bla inneholdt sedelighet, som i dag er skilt ut som eget studie.

2.6 ETTERFORSKING AV MILJØSAKER

I tiden 17.02. - 07.03.97 gjennomføres ett kurs med 24 deltakere. Kurset er basert på det tidligere miljøkurset ved PHS, men er utvidet med emner som gjelder "det indre miljø", dvs. arbeidsmiljøaker.

MÅLGRUPPE:

Jurister og tjenestemenn/-kvinner i politi- og lensmannsetaten som har noe kunnskap om saksfeltet, som har eller vil få etterforskning av slike saker som sitt arbeidsområde, og som ikke er i en situasjon som betyr at de i forholdsvis nær fremtid vil slutte eller overføres til arbeid som ikke hører til saksfeltet.

MÅL:

Deltakerne skal etter endt kurs ha:

- forståelse for samfunnsmessig betydning av å etterforske og retteføre miljøaker
- bedre ferdigheter i etterforskning m.v. innenfor dette spesielle saksfeltet
- grunnlag for å utvikle samarbeidet med myndigheter og organisasjoner

INNHOLD:

Kurset omfatter:

- "perspektivdel", dvs. innføring i hva forurensing og annen miljøkriminalitet er, betydningen av et tilfredsstillende arbeidsmiljø, samfunnsmessig betydning m.v.
- lovstoff, etterforskningskritt- og metoder
- samarbeid med institusjoner og organisasjoner

ORGANISERING / PRAKTISK GJENNOMFØRING:

En vesentlig del av undervisningen vil skje som forelesninger. Deltakerne vil bli aktivisert gjennom diskusjoner, gruppearbeid, praktiske øvelser og evaluering. Det vil bli avvirket enkelte befaringer til aktuelle bedrifter / organisasjoner i løpet av kurset.

Kontaktperson: Pas. Einar Holte

Søknadsfrist: Innen 1. januar 1997

Avviklingssted: Politihøgskolen, Slemdalsvn. 5, Oslo

Figur 5 - Kurskatalog fra 1997

Ser en på utdanningen innenfor samme fagområde i 2012 (figur 6 og 7), ser vi at studiet inneholder flere moduler med egne studieplaner, lik det man finner igjen på nivå 2 i det tidligere visualiserte hierarkiet for den norske etter- og videreutdanningen innen etterforskning (figur 4).

Bekjempelse av miljøkriminalitet Modul 2A Natur- og forurensningskriminalitet 20 studiepoeng	Bekjempelse av miljøkriminalitet Modul 2B Kulturminnekriminalitet 10 studiepoeng	Bekjempelse av miljøkriminalitet Modul 2C Arbeidsmiljøkriminalitet 15 studiepoeng	Bekjempelse av miljøkriminalitet Modul 2D Fiskerikriminalitet 15 studiepoeng
Bekjempelse av miljøkriminalitet Modul 1 Felles for miljøstudiene 5 studiepoeng			

Figur 6 - Studie for bekjempelse av miljøkriminalitet 2012

Figur 7 - Kurskatalog fra 2012

Hvert av studiemodulene har, slik figur 6 over viser, egen studieplan. Studieplanen inneholder formelle krav til søkerne, den forteller også hvilke kunnskaps- og ferdighetsmål studiet har, samt hvilken litteratur som forutsettes kjent før studiets start. I tillegg er den obligatoriske og anbefalte litteraturen for studentene presentert. Studieplanen setter videre arbeidskrav som må oppfylles, og inneholder en beskrivelse av hvordan kunnskapen som er opparbeidet gjennom studiet skal testes. Alle de overnevnte momentene fremgår klart av studieplanen som er på til sammen sju sider (Politihøgskolen, 2013).

Kompetansekrav og rollebeskrivelser

Stelfox (2011, s. 646) skriver om arbeidsgivers mulighet for å vurdere en kompetanse mot nasjonale objektive kriterier. Her vil Politihøgskolens utdanning med sine forskjellige nivå, målgrupper, krav til forkunnskaper og ferdighets- og kunnskapsmål fylle standardiseringskravet for en arbeidsgiver. Med slike standardiseringskrav vil en arbeidsgiver utenfor tjenestepersonens eget tjenestested kunne vurdere kompetansen til en søker til en stilling, eller til ansatte som skal fylle spesielle roller eller funksjoner.

Samtlige av informantene trekker frem etter- og videreutdanningene ved Politihøgskolen som gjennomgående bedre på innhold etter årtusenskiftet. Det trekkes også frem av flere

informanter at det er en stor endring fra da etter- og videreutdanningen var kursbasert, og til det gikk over til å bli studier med studiepoeng.

Tilbudet om formaliserte studier oppleves av informantene som både større og bedre. En informant beskriver det slik:

Det har uten tvil blitt veldig mye bedre i dag. Det er mye større mulighet til å skaffe seg mer utdanning og opplæring, og det er et bredere og bedre utviklet tilbud.

Det trekkes også frem av flere informanter at det med denne endringen i etter- og videreutdanningen også ble en endring i hvem som ble sendt på studiene fra politidistriktene. Mens kurs tidligere kunne bli brukt som belønning og uten særlige krav til den som skulle delta på kurs, er tildeling av studieplasser i dag mer behovsprøvd ut i fra de rollebeskrivelser¹⁷ etterforskerne har.

Endringen informantene beskriver kan ha kommet som en direkte følge av Politihøgskolens omlegging fra kurs til studier. Det kan også se ut som om tilgjengeligheten på kursene som ble tilbudt etterforskere før omleggingen i 2004 varierte i forhold til hvor man jobbet. En etterforsker fra et av politidistriktene sier:

Før var det politiskolen, og så var det ferdig. Det var ikke noe mer enn det. Du kunne sikkert jobbe et helt liv som etterforsker uten å ha fått noen kurs. Vi er ikke der i dag.

En annen etterforsker fra et særorgan beskriver det noe annerledes, der tilgjengeligheten på kurs og opplæring fremsto på en annen måte enn for etterforskeren i politidistriktet:

Opplæringen var først basert på det han lærte på Politihøgskolen. Deretter var det kurs både lokalt og sentralt.

Informantenes ulike refleksjoner omkring tildeling av kurs kan tyde på en tilstand der det var ulike prioriteringer av behov og/eller muligheter for kurs ettersom hvor man jobbet. Kurstilbudet ble av informantene også opplevd som lite systematisert og ikke ansett som et «løp» i karrieren som etterforsker. En informant beskriver en utvikling innen opplæring på følgende måte:

---

¹⁷ Nasjonale rollebeskrivelser er en del av etterforskningsløftet, og har til hensikt å sikre likt innhold og lik kompetanse i like roller på tvers av distrikter, og trygghet for at politiet kan ivareta sitt samfunnsoppdrag knyttet til straffesaksbehandling, herunder ekstraordinære hendelser. Nasjonale rollebeskrivelser definerer ansvar, oppgaver og kompetanse gjennom utarbeidelse av nasjonale rolledefinisjoner med tilhørende kompetansekrav for ledere og medarbeidere innen etterforskningsfeltet.

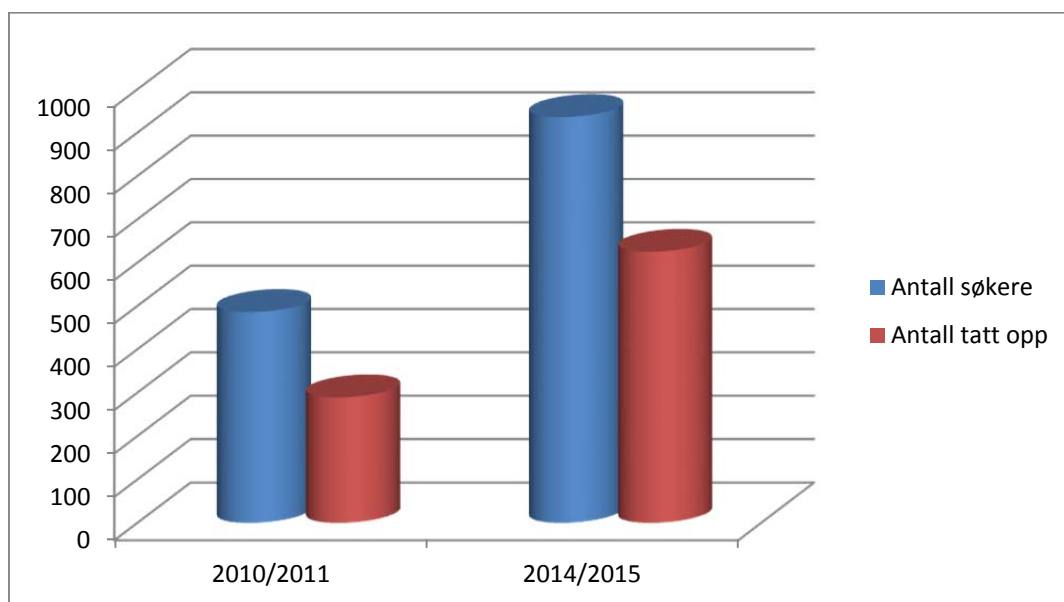
På 80 og 90 tallet var det learning by doing. Ingen etter- og videreutdanningsløp ved Politihøgskolen. Alt var kursbasert, og lite systematisert.

Dette er i tråd med det Rachlew og Fahsing (2015) beskriver som en opplæring som har gått fra «on the job training» i form av mester-svenn kunnskapsoverføring til mer systematisert opplæring i form av studier og opplæringsprogrammer.

Utdanningstilbud og utdanningskapasitet ved Politihøgskolen

Kvalitetsrapportene fra Politihøgskolen viser etter- og videreutdanningstilbudene, herunder antall søkere og antall personer tatt opp til de forskjellige studiene.

Vår gjennomgang av kvalitetsrapportene fra studieårene 2010/2011 og 2014/2015 viser at det er en økning i antall studietilbud. Den viser også at antall søkere til studier har gått opp, samt at flere personer tas opp og får plass, slik vi har illustrert det i figur 8.

Figur 8 - Antall søkere og studenter tatt opp 2010/2015

Denne utviklingen synes å ha startet før nærpolitireformen i 2015, og er således ikke utelukkende som et resultat av etterforskningsløftet og nærpolitireformen.

En forklaring på denne økningen kan både være endringer i kriminaliteten og kompleksiteten i straffesakene, eller mest sannsynlig en kombinasjon av disse. Endring i straffesakenes kompleksitet er i tråd med det blant andre Lie (2015) og Carson (2011) skriver i sine artikler, der de peker på domstolenes økende utfordringer i bevisvurderingen når bevismidlene stadig blir mer vitenskapelige og derav mer kompliserte.

Selv om både Lie og Carson beskriver domstolens behandling av en straffesak, må man kunne si at dette er like relevant for politiets etterforskere. Domstolens behandling av en straffesak bygger på politiets etterforskning og vil i komplekse saker således medføre at politiet også må besitte en kompetanse om hva som er tilgjengelig som potensielle bevis, hvordan dette kan brukes i en etterforskning og hvordan det på best mulig måte kan presenteres for retten. Det som er komplisert for retten, vil nødvendigvis også være komplisert for politiet i en etterforskningsfase.

Til tross for flere studietilbud og en økning i antall studenter som blir tatt opp, påpeker flere av våre informanter en manglende kapasitet på studieplasser i Politihøgskolens etter- og videreutdanningstilbud. Informantene gav også uttrykk for at det er forskjeller i mulighetene for å få studieplass, og at forskjellene har sammenheng med hvorvidt du jobber innenfor et spesialområde eller om du er generalist, for eksempel ved et lensmannskontor eller en geografisk driftsenhet (GDE).

I en tid der sentralisering og større, robuste fagmiljøer er et uttalt mål for nærpolitireformen¹⁸, kan muligheten for å tilegne seg spisskompetanse ved de geografiske driftsenhetene (GDE) gå på bekostning av økt spisskompetanse ved felles enhet for etterforskning (FEE). Sistnevnte er som oftest lokalisert sentralt i distriktene. Det vil derfor være en langt større andel generalister ved GDE, samtidig som det vil være en forventning til større og spesialiserte miljøer ved FEE. (Politidirektoratet, 2019). Slik informantene ser det, vil utdanningskapasitet, eller rettere sagt manglende utdanningskapasitet, derfor kunne spille inn på profesjonaliseringen av politiet.

---

¹⁸ Nærpolitireformen er en reform av norsk politi, som kan deles i en strukturreform, og en kvalitetsreform. Strukturreformen har som formål å styrke politiets innsats mot kjerneoppgavene, blant annet ved å organisere politiet i tolv politidistrikter – mot tidligere 27, hvor større og mer robuste fagmiljøer er et uttalt mål. Kvalitetsreformen skulle ha som formål å øke politiets innsats gjennom forbedringer knyttet til kvalitet og prestasjoner, samt å utvikle et «kunnskapsbasert politi».

Etterforskningsløftet, obligatorisk årlig opplæring og øvelser – et system for standardisering av yrkesutøvelsen

Etterforskningsløftet¹⁹ er en del av nærpolitireformen og består av en rekke tiltak for å heve kvaliteten på etterforskningen. Visualisert under kan man skjematisk se tiltakene for å heve kvaliteten (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2016).

Nærpolitireformen - Etterforskningsløftet

År	2016	2017	2018 ->
Tiltaksområde	Etablere grunnmur for kvalitet	De store gevinstene	Kontinuerlig forbedre og utnytte nye muligheter
Digitalisering og IT-støtte	Felles straffesaks-system (BL)	Basis etterforsknings-verktøy	Økt digital samhandling Papirløs straffesaks-behandling
Organisering og org forhold	Innføre fag- og metodeansvarlige	Sentralt straffesaksinntak	Tilgjengelig etterforskningsledelse
Samhandling og arbeidsprosesser	Nasjonale arbeidsprosedyrer Initialfasen Mer effektive arbeidsformer - Politiarbeid på stedet	Nasjonale arbeidsprosedyrer Etterforskningsledelse	
Kompetanse, læring og karriere	Nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav	Beredskap og øvelser	Obligatorisk årlig opplæring Utredet karriereløp Kapasitetsvurdering (forskning)
Ledelse og kultur		Bedret administrativ ledelse av etterforskning	Systematisk evaluering og tilbakemeldinger
Styring og forvaltning		Forvaltningsapparat for etterforskning	Bedret styring og oppfølging fra POD

Figur 9 - Nærpolitireformen

Etterforskningsløftet inneholder, som figur 9 viser, en innføring av nasjonale arbeidsprosedyrer for initialfasen av en straffesak, etterforskningsledelse, nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav, beredskap og øvelser, politiarbeid på stedet og obligatorisk årlig opplæring.

Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) fremstår som viktig for fagutviklingen, da opplæringen er med på å sikre en enhetlig metode, formidling av ny kunnskap, retningslinjer og «best practice». OÅO er en del av et løft for å skape likhet og en mer enhetlig utførelse av etterforskning. OÅO og politiarbeid på stedet kan sees på som målrettede tiltak for å skape en større enhetlig yrkespraksis og likere prinsipper i politiarbeidet, slik Gundhus (2007) beskriver. Dette gjelder også det overordnede prinsippet i etterforskning, en objektiv og rettfærdig rettergang.

¹⁹ Stortinget ba i forbindelse med nærpolitireformen regjeringen sørge for en nasjonal handlingsplan for et løft av etterforskningsfeltet. Formålet med etterforskningsløftet er å heve kvaliteten i straffesaksarbeidet.

Større enhetlig yrkespraksis og likere prinsipper i etterforskning tas opp i etterforskningsløftet gjennom tiltaksområdene «nasjonale arbeidsprosedyrer i initialfase», og «nasjonale arbeidsprosedyrer ved etterforskningsledelse». OÅO skal være en plattform for blant annet å innføre disse omtalte arbeidsprosedyrene.

Gode arbeidsprosedyrer, spesielt innen etterforskningsledelse og i etterforskningens initialfase er særdeles viktig. Innledningsvis må politiet arbeide med å sikre materialet som er flyktig, det som beskrives som «fast track action»²⁰. «Fast track action» skal ivareta spor og informasjon politiet innledende i en etterforskning må sikre seg, uavhengig av hvilket straffbart forhold en står overfor. En enhetlig forståelse og kompetanse om disse «fast track actions» vil kunne motvirke en potensiell start på en justisfeil ved at politiet *ikke* sikrer nødvendig materiale i den fasen disse er tilgjengelig.

Fahsing (2016) og Innes (2003) skriver om viktigheten av å sikre det riktige materialet i en etterforskning, særlig med fokus på materiale som er flyktig og således tidskritisk. Disse sporene kan dreie seg om kriminaltekniske spor som kan kontamineres eller forvitne, digitale spor som overskrives eller slettes, og avhør av åstedsvitner, fornærmede eller mistenkt/siktet der tiden som går frem til avhør påvirker kvaliteten på informasjonen. I denne konteksten fremstår «politiarbeid på stedet» og de «nasjonale arbeidsprosedyrer i initialfase» som et klart profesjonaliseringstiltak fra Politidirektoratet. Dette ved at de innebærer en form for standardisering.

Informantene gir uttrykk for at de opplever etterforskningsløftet som et profesjonaliseringstiltak, spesielt gjennom obligatorisk årlig opplæring. I forlengelsen av dette gir de uttrykk for at obligatorisk årlig opplæring er med på å skape en større enhetlig praksis, og en formalisering av etterforskning som ikke var til stede tidligere. En av informantene beskriver innvirkningen av etterforskningsløftet og obligatorisk årlig opplæring på formalisering og systemtenkning i praktiseringen av etterforskning slik:

Etterforskningsløftet og obligatorisk opplæring legger opp til større grad formalisering og systemtenkning. Det at det i dag mye større trykk på formalisering og systemtenkning ute (i praksis) er bra for etterforskningen.

Utsagnet til informantene kan tolkes dit hen at etterforskningsløftet og obligatorisk årlig opplæring har hatt en innvirkning på praksis, ved at det ute i den enkelte etterforskning har blitt et større fokus på system. Dette både gjennom en mer enhetlig praksis, men også

---

²⁰ Fast track action er en samlebetegnelse på etterforskningskritt som er tidskritiske i initialfasen, og som brukes i flere manualer av politiet i England og Wales.

gjennom formalisering av ulike roller og funksjoner. Dette er i tråd med målsettingen til kvalitetsreformen «Etterforskningsløftet», som er en del av Nærpolitireformen.

En annen informant er inne på at obligatorisk årlig opplæring er et tiltrengt opplæringsprogram for etterforskere, og at det tidligere ikke var noen kvalitativt god opplæring av etterforskere utenfor Politihøgskolens studier. Informanten sier blant annet følgende:

OÅO er et skritt i riktig retning. Forut for dette har det ikke vært noen god, kvalitativ opplæring av en etterforsker. Den vegen er gått til etter hvert som vegen har blitt gått.

Informanten beskriver at vegen er gått til underveis, noe som underbygger «on the job training», opplæringen som Rachlew og Fahsing (2015) beskriver som mester-svenn-opplæring. Dette innebar at du som etterforsker under opplæring var prisgitt hvem som var din mester, at mesterens kompetanse og opplæringsmetodikk spilte inn på opplæringens kvalitet, og til syvende og sist også svennens kompetanse som etterforsker.

Øvelser som sertifisering og kompetansehevende tiltak

Av modellen til etterforskningsløftet som vist over i figur 9, kan en se at øvelser og beredskap er en del av tiltaksområdene. Ambisjoner om og oppfordring til øvelser innen etterforskning gjenfinnes både i publikasjoner fra Riksadvokaten og Politidirektoratet (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2016). Gjennom etterforskningsløftets rammeverk er det etablert obligatorisk årlig opplæring og opplegg for nasjonale og lokale etterforskningsøvelser. Det er dog ikke nevnt i noen av grunnlagsdokumentene at disse øvelsene er obligatoriske, eller stiller krav om at rolleinnhavere som for eksempel etterforskningsledere skal delta.

Som omhandlet tidligere, består siste del av opplæringen til de engelske etterforskningslederne av en ukes simulatorentrening, der øvelsessystemet HYDRA benyttes. Det stilles her et krav om øvelse som en del av utdanningen for å sertifiseres som etterforskningsleder. Vi ser her at den norske utdanningen skiller seg vesentlig fra den engelske og walisiske med tanke på krav og sertifisering.

I Nilsen, Aaserud og Filstad (2018) sine undersøkelser om hvordan etterforskningsledere lærer å lede en etterforskning, etterlyser deltakerne flere muligheter for en formalisert trening på større etterforskninger. Dette funnet indikerer at øvelser er en viktig del av det å utvikle forbedre og forberede etterforskningen. (Nilsen et al., 2018, s. 6).

Ingen av våre informanter nevner øvelser som viktige, noe som skiller seg fra undersøkelsene nevnt over (Nilsen et al., 2018). Det skal påpekes at informantene heller ikke får direkte spørsmål om øvelser. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke nevnes i sammenheng med hverken utdanning eller etterforskningsløft, til tross for at dette er satt på dagsordenen som et konkret tiltaksområde i etterforskningsløftet og øvelser både nasjonalt og lokalt (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2016). Artikkelen vi refererer til ble skrevet etter at intervjuene var gjennomført. Denne meningsforskjellen ble derfor først fanget opp i ettertid, og vi fikk av den grunn ikke fulgt opp og utdypet dette temaet i intervjuene. Vi mener allikevel det er verdt å merke seg at ingen av informantene oppgav øvelser som viktig for fagutviklingen.

Sertifisering gjennom utdanning og praksis

Det er noe spenn i hvordan informantene opplever at Politihøgskolen knytter praksis til studiene, og utsagnet under synligjør hvordan en informant opplever at Politihøgskolen anerkjenner den praktiske dimensjonen i etterforskning ved å innhente erfaringer fra praksis og implementere disse i studiene:

Politihøgskolen har (i dag) mange gode studier, og virker å være flinke på å ta inn både aktuelle fenomen og saker fra praksis i etterforskningsmiljøene.

En annen informant er mer nyansert i sitt syn på dette, og mener at den praktiske dimensjonen ikke er ansett i like stor grad. Om dette sier han:

Kombinasjon praksis og utdanning er det viktigste. Det må ikke bli slik at det bare er det formelle som teller. Den praktiske dimensjonen er ikke ansett.

Informanten utdyper sine betraktninger ved at han mener Politihøgskolen har blitt akademisert, og at endringen fra en praksisbasert opplæring utenfor Politihøgskolen, til studieløp og en formalisert opplæring kanskje ikke har tatt opp i seg den praktiske dimensjonen i tilstrekkelig grad. Informanten opplever at praksis ikke er ansett på samme måte som tidligere, og at det ligger en fare ved å desimere praktisk erfaring i kompetanseperspektivet. Sett i lys av Donnelly og West (2019); Gundhus (2007, 2010, 2013); Larsson (2010) viser her informanten en bekymring for at en profesjonalisering kan gå på bekostning av den praktiske dimensjonen, og at kunnskapsoverføringen som foregår utenfor det standardiserte opplæringssystemet svekkes.

Informanten trekker frem studiet fagledelse som eksempel, og sier at dette studiet gir en teoretisk balast, men at det er i praksis man lærer seg å bruke de ulike metodene og det

teoretiske grunnlaget. Informanten mener at studiet er lite verdt dersom en ikke praktiserer det en har lært og har knagger en kan hekte teorien på. Det informanten reflekterer rundt er interessant opp mot den praktiske dimensjonen som England og Wales sitt profesjonaliseringsprogram PIP tar opp i seg, kravet til utdanning og praksis for å få sertifisering. Denne dimensjonen mangler i et norsk standardiseringsperspektiv (College of policing, 2013, 2017; Fahsing, 2016; Flanagan, 2008; Stelfox, 2011). I Norge finnes ingen slik sertifiseringsordning Selv om utlysningstekster til stillinger som for eksempel etterforskningsleder **kan** inneholde krav om at søkeren må ha studiet «grov vold og drap», eller studiet «funksjonsrettet ledelse for etterforskningsledere»(figur 2), har Norge ingen nasjonale og standardiserte krav til de ulike stillingene som etterforskere eller etterforskningsledere. Her er det gjerne slik at man får den funksjonsrettede utdanningen etter at man har vært i stillingen i noen år. En av informantene synliggjorde nettopp denne manglende sertifiseringsordningen:

Nå er det et bra og logisk løp innen etterforskningsutdanninger, men fortsatt ingen form for sertifisering innen etterforskning, noe som i praksis gjør at hvem som helst kan ende opp med alvorlige straffesaker, uavhengig av om de har de nødvendige (etter- og videre)utdanningene fra Politihøgskolen eller ikke.

Informantens refleksjoner er i tråd med både det våre dokumentstudier viser og det Fahsing (2016) påpeker om at Norge mangler standarder for etterforskning, som for eksempel England og Wales har.

Det er et paradoks i norsk politi at operativt politiarbeid har en rekke standarder som skal sikre kvalitet i de operative innsatsstyrkenes tjenesteutførelse, mens det knapt finnes noen slike innen etterforskning. I den operative delen av politiets tjenesteutførelse har arbeidsgiver stilt krav om flere formelle krav til den enkeltes ferdigheter. Dette er minimumskrav som må være oppfylt før vedkommende gis tillatelse til for eksempel å bære våpen i tjeneste eller kjøre utrykning.

Indicia som verktøy for standardisering og kvalitetsheving

Innes (2003) viser til politiet i Englands og Wales' sitt dataprogram HOLMES, og påpeker at HOLMES er en viktig faktor for å styre etterforskningen av store saker. Norsk politi etterlyste et slikt system allerede i 2002 da en arbeidsgruppe nedsatt av Riksadvokaten kom med rapporten «Etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann» (Riksadvokaten, 2002a).

Arbeidsgruppen beskrev i rapporten behovet for et dataverktøy som kan hjelpe politiet å sikre oversikt og system i etterforskningen.

I 2008 ble Indicia²¹ innført som et nasjonalt etterretnings- og etterforskningsstøtteverktøy for norsk politi. Noe senere ble Indicia prosjektmodul forbedret og utviklet for å kunne brukes i etterforskning av større og mer kompliserte saker. Riksadvokaten anbefaler Indicia prosjektmodul til bruk av blant annet etterforskningsplaner. (Kripes, 2016, 2017; Politidirektoratet, 2017; Riksadvokaten, 2015a). Norsk politi har igjennom Indicia prosjektmodul fått et system som bidrar til en mer enhetlig praksis, med klare standarder for bruk av hypoteser, arbeidsstyring og etterforskningsplaner.

Som redegjort for i teorigrunnet kan systemer som sikrer bedre kontroll med skjønnsutøvelsen til politiet også bli tatt til inntekt for en deprofesjonalisering. Her vil Cockcroft (2015) sin analyse av profesjonaliseringen av politiet i England og Wales være relevant å se til, der han skriver at profesjonaliseringsbegrepet anvendes for å få bedre kontroll med politiets skjønnsutøvelse. Kontrollen med politiets skjønnsutøvelse i England og Wales gjøres blant annet ved at politiet pålegges bruk av dataprogrammet HOLMES i store saker, og vil således være sammenlignbart med norske Indicia prosjektmodul og kontroll med politiets skjønnsutøvelse i etterforskningen av større eller mer komplekse saker.

Samtlige av våre informanter peker på innføringen av dataverktøyet Indicia prosjektmodul som en av de viktigste enkeltfaktorene for utvikling av etterforskningsfaget. Dette skiller seg fra de to andre faktorene informantene trekker frem; hypotesestyrte etterforskning og avhørsmetodikk. Skillet går ved at Indicia prosjektmodul er et verktøy, mens de to andre faktorene er metoder. Dette er interessant med henblikk på blant annet opplæring. Metodene til bruk i etterforskning er utviklet av vitenskapelig basert kunnskap med fokus inn i opplæringen på Politihøgskolen, både på bachelornivå og i etter- og videreutdanning.

Indicia prosjektmodul som verktøy er politiets eget datasystem. Systemet bygger riktignok på anerkjent teknologi, men er ikke formalisert som utdanning på Politihøgskolen i noen av studiene innenfor etter- og videreutdanning. Selv om teknologien er anerkjent og bygger på prinsipper kjent fra annen programvare, er den likevel særegen på funksjonalitet og krever opplæring for riktig bruk.

---

²¹ Indicia og Indicia prosjektmodul er politiets eget dataverktøy for å systematisere opplysninger og arbeidsoppgaver. Indicia vil kunne gi god oversikt i saken og bidra til en formålsstyrt, objektiv etterforskning med god notoritet og oversikt (Bjerknes & Fahsing, 2018).

Indicia prosjektmodul blir av informantene sett på som et viktig verktøy for å sikre bruken av de vitenskapelige metodene, eksempelvis hypoteser, og sikre nødvendig notoritet og kontroll i etterforskningen. Informantene opplever at verktøyet sikrer effektiv oppgavestyring, som igjen sikrer kravet til effektivitet uten å gå på bekostning av kravet til kvalitet. Informantene ser på Indicia prosjektmodul som det viktigste verktøyet politiet har i etterforskningen av de stadig mer omfangsrike og kompliserte sakene. Indicia prosjektmodul oppleves også som et verktøy som ivaretar og sikrer enhetlig metodikk og en standardisering av etterforskningen av de større sakene. En informant beskriver møtet med Indicia prosjektmodul på følgende måte:

Indicia var et verktøy som brakte noe nytt til togs. Dette (Indicia) var et vurderingsverktøy i forhold til det å ta gode vurderinger på hva som skal og bør gjøres noe med i saken og hvorfor.

Informanten beskriver videre at systemet sikret notoritet og kontroll i saker, noe informanten mener er nødvendig i dag på grunn av mye større informasjonsmengder enn tidligere. I forlengelsen av dette ser informanten også på Indicia prosjektmodul som et verktøy som ivaretar og sikrer enhetlig metodikk og standardisering av etterforskningen av de større sakene.

Informantene ser også noen potensielle ulemper ved innføringen av Indicia prosjektmodul som verktøy. En informant peker på at etterforskningene kan bli «bundet» opp av oppskrifter og sjekklisterstyring, og at dette kan gå på bekostning av etterforskernes autonomi og kreativitet i arbeidet. Et av utsagnene til informantene beskriver dette:

Faren er mer fokus på forvaltning av verktøyene i seg selv enn hva det bringer inn. Det blir krav til bruk, krav til opplæring, og sjekklisterstyring. Tar mye tid, og kan være «skummelt» ift egeninitiativ.

En annen informant ser faren ved at nye dataverktøy gir muligheter til å hente inn større mengder informasjon, fordi programmene hjelper oss å analysere større mengder informasjon enn tidligere. Dette kan gå på bekostning av vurderingene rundt hva som er påkrevd og nødvendig i en sak, snarere enn hva en kan gjøre uten at det opplyser saken bedre. Ved å være tro mot dette systemet, kan en samtidig oppleve frustrasjon ved at tempoet på etterforskningen reduseres, og man får det Innes omtaler som «systemic overload» (Innes, 2003). Av denne grunn er det flere som velger ikke å bruke prosjektmodulen, noe som medfører dårlig oversikt og et stort etterslep av informasjon som må struktureres. Økt kompetanse på verktøyet er en

forutsetning for å redusere «systemic overload», og å øke effektiviteten i initialfasen. Kompetanse motiverer til riktig bruk av verktøyet, som igjen gir en gevinst på sikt.

Informanten mener at politiet i dag oftere gjør det som blir beskrevet som unødvendige etterforskningskritt og det som Riksadvokaten omtaler som «overetterforskning», bare fordi vi har teknologien til det. Informanten uttrykker det slik:

Vi er litt på å gjøre alt fordi vi kan, og ikke nødvendigvis fordi vi bør gjøre det

Det etterforskeren her beskriver, går rett i kjernen av det Innes (2003) omtaler som «information overload». Innes beskriver en tilstand i etterforskningen der politiet særlig i større etterforskninger innhenter store mengder informasjon på veldig kort tid. Dette medfører et problem med informasjonshåndteringen når det gjelder å tolke den informasjonen som foreligger og beslutte nye etterforskningskritt for å styrke, svekke eller berike den informasjonen som ligger i etterforskningsmaterialet. En annen informant peker også på at forvaltere av et verktøy kan bli så gode i verktøyet at etterforskere som i sitt virke skal beherske et vidt spekter av verktøy, ikke har kapasitet til å fylle kravene som settes som en standard:

Forvaltere av verktøy kan bli en hemske. De legger listen på et slikt nivå at det krever mye å forvalte både i opplæring med mer, for å holde folk på det nivået man setter standarden (på bruk av systemet) på.

Informanten er bekymret for at etterforskere velger bort verktøy i etterforskningen hvis det stilles for høye krav til kunnskap for å benytte verktøyet. Denne refleksjonen er det verdt å merke seg, spesielt siden opplæringen i verktøyet Indicia prosjektmodul ikke er en del av noen etter- og videreutdanninger ved Politihøgskolen, og at opplæringene lokalt fremstår som mangelfull, slik informantene ser det.

En annen informant har refleksjoner omkring innføring av Indicia prosjektmodul som han knytter til etterforskeres endringsvilje og motivasjon for overgangen fra bruk av Excel til Indicia prosjektmodul:

Jeg husker før, i 2007, da jeg startet her på (tjenestested). Da satt vi med Excel-ark, med oversikter over personer, biler, arbeidsoppgaver i en sak. Dette ble sirlig ført. Det var ingen som stilte spørsmåltegn ved om det skulle gjøres. Så fikk vi Indicia prosjekt, og da skjedde det noe: Da ble plutselig dette veldig mye vanskeligere. Indicia er ikke intuitivt, og da ramler noen av på vegen. Men samtidig har det blitt vanskeligere å få aksept for at nettopp denne oversikten som vi før hadde i Excel, det

er det ikke samme aksepten for at vi trenger lenger. Er det på grunn av at vi har fått Indicia prosjekt, eller hva er begrunnelsen? Der har vi mistet noe, og jeg skjønner ikke helt hvorfor. Det vi tidligere gjorde, uten å stille spørsmål, er i dag blitt litt vanskeligere.

På bakgrunn av informantens utsagn, kan det virke som hans oppfatning er at dagens etterforskere ikke ser behovet for å endre metode for å holde oversikt og notoritet. Virkeligheten er snarere tvert imot; det er nå viktigere enn noen gang å ha oversikt og notoritet på grunn av informasjonsmengden. Og i forlengelsen av dette vil et regneark ikke lenger være godt nok. Spørsmålet blir da videre hvorfor etterforskere ikke er av den oppfatning av at Indicia prosjektmodul kan bidra med det samme som Excel-listene de brukte i gamle dager.

Den manglende og springende opplæring i Indicia fremstår som et paradoks. Det ikke finnes noen sentralisert utdanning innen Indicia prosjektmodul, hverken ved Politihøgskolen eller ute i politidistriktene. Indicia prosjektmodul, som ansees som det viktigste verktøyet politiet har innen etterforskning, har ingen formalisert utdanning igjennom Politihøgskolen. Det pekes av informanter på at det er stor variasjon i kunnskapen om bruken av Indicia prosjektmodul i etterforskning av større saker, og det er nesten utelukkende «on the job training» som står for opplæringen. Denne erfaringen har også vi gjort oss i etterforskninger av større saker rundt om i en rekke politidistrikter i Norge, og vi vil komme tilbake til dette i den senere diskusjonen.

Profesjonalisering av etterforskningsfaget i praksis

Vi har over sett på enkelt elementer i det norske politisystemets utvikling mot en profesjonalisering. Vi vil i det følgende løfte informantenes refleksjoner rundt utviklingen mot profesjonalisering av etterforskningsfaget som helhet, og hvordan erfarne etterforskerne opplever at dette har gitt seg utslag i praksis. Informantenes refleksjoner vil bli drøftet i lys av funnene fra dokumentstudiene.

Flere av våre informanter peker på behovet for stadig mer spesialisert kunnskap i etterforskningen av straffesaker. En informant beskriver en utvikling som på mange måter synliggjør en spesialisering. Han knytter dette opp mot sine erfaringer i en sak fra 2004, der denne spesialiseringen «traff» informantens gjennom ledelse av den aktuelle saken:

Jeg merket for fullt den spesialiseringen innen etterforskning. E-lederen kunne ikke lenger huske alle detaljer i saken. En måtte tenke på en annen måte i forhold til

telefoni, videoovervåking, PC-er etc. En måtte ha folk som kunne noe annet enn det du selv kunne, og man måtte stole mer på folk. Kontrollspennet ble større, og en kunne ikke kunne alt like godt.

Det informantene peker på er nettopp behovet for stadig større spesialisert kunnskap i etterforskningen av straffesaker. Og som vi har sett tidligere, opplever enkelte informanter også at forskjellene mellom generalist- og spesialistetterforsker er økende. Dette kan ha en sammenheng med nærpolitireformen og etterforskningsløftet, ved at det i forbindelse med gjennomføringen av etterforskningsløftet er utarbeidet ulike rollebeskrivelser for etterforskere (figur 8).

Rollebeskrivelsene inneholder blant annet kompetansekrav og sier også noe om organisering. Mange av rollene og funksjonene i de nye politidistriktene er lagt til felles enheter for etterforskning (Politidirektoratet, 2015). Forskjellene synes å ha blitt forsterket i forbindelse med etableringen av de nye politidistriktene. Som en følge av nærpolitireformen har antall politidistrikter blitt redusert fra 27 til 12. På tilsvarende måte er de spesialiserte etterforskningsmiljøene i stor grad sentralisert i de nye politidistriktene, og er således blitt færre og større.

Flere informanter mener det er en utfordring for etterforskningsmiljøene å holde tritt med det økende behovet for spesialisering. Det stilles også spørsmål om utdanningskapasiteten innenfor spesialistutdanningene ved Politihøgskolen (figur 1) klarer å tilfredsstille behovet hva angår kapasitet, og det oppleves at det er en knapphet på studieplasser innen flere kompetanseområder. Dette gjelder blant annet innenfor fagområder som digital spor, kriminalteknikk eller andre spesialiserte fagområder politiet er avhengig av i en rekke sakstyper.

Økningen i antall søkere og antallet som får studieplass ved Politihøgskolen kan, som omhandlet under dokumentstudiene, muligens tilskrives kompleksiteten i straffesakene som både Carson (2011) og Lie (2015) beskriver. Dette gjelder både i domstolenes behandling av straffesaker, og som informantene selv beskriver, ved at både politietaten, og den enkelte etterforsker opplever nødvendigheten av stadig mer spesialisert kunnskap for å løse sitt samfunnsoppdrag.

Informantene opplever at Politihøgskolens etter- og videreutdanning holder høy innholdsmessig kvalitet og er relevant for yrkesutøvelsen. De har også en opplevelse av at

Politihøgskolen er med på å profesjonalisere etterforskningsfaget. En informant oppsummerer synet på Politihøgskolen i et profesjonsperspektiv slik:

Fagmiljøene er blitt mye mer profesjonalisert, men det er et stykke igjen før man har samme grad av sertifisering som for eksempel innen operativt politiarbeid. Man har et stykke igjen før man er på nivå med for eksempel England med tanke på PIP-systemet. Politihøgskolen er på god vei med utdanningsløpet sitt.

Refleksjonen som informanten gjør seg viser at informanten mener at det fremdeles er svakheter med tanke på sertifisering innen etterforskning i Norge. Refleksjonene til informanten støttes av funnene i dokumentstudiene, som viser at utdanningsløpet ved Politihøgskolen ikke skiller seg så mye fra oppbygningen til opplæringsløpet i England og Wales (figur 1 og 2), men at de største forskjellene ligger på systemnivå i forhold til standarder og sertifisering/akkreditering.

Sertifisering som et profesjonaliseringstiltak, slik informanten etterlyser, ligger utenfor det Politihøgskolen kan forvalte. Dette da profesjonaliseringstiltakene som informanten etterlyser knyttes til Politidirektoratet, som fra politisk hold ble pålagt å gjennomføre etterforskningsløftet med tiltaksområdene obligatorisk årlig opplæring og øvelser som en del av nærpoltireformen (figur 9).

Riksadvokatens kvalitetskrav som standardisering av etterforskning?

Riksadvokaten presiserer at det tradisjonelle målet om at etterforskningen skal holde høy kvalitet er å anse som et ufravikelig krav. Dette krever at også de normative føringene for kvalitet analyseres, da kvalitet i etterforskning vil bero på mer grunnleggende faktorer enn Riksadvokatens overordnede føringer. Dette har vi gjort ved å studere Riksadvokatens rundskriv. Ved å gjennomgå de anførte kvalitetskravene for etterforskning slik de fremkommer i rundskrivene fra 1999-2018 kan vi kanskje bedre forstå hva Riksadvokaten legger i begrepet. Uten en klar forståelse av kravene, blir det vanskelig, eller kanskje til og med umulig å vurdere om kvaliteten av en etterforskning er tilfredsstillende eller ikke.

Kvalitetsbegrepet og kvalitet som formål med fagutvikling

I begynnelsen av intervjuene ble samtlige informanter bedt om å gjøre rede for hva de la i begrepet "kvalitet i etterforskningen". Slik ønsket vi å få en forståelse av informantenes opplevelse av begrepet. Dette var den delen informanten syntes var det vanskeligste å svare på, og flere ga uttrykk for at de oppfattet begrepet «kvalitet i etterforskningen» som udefinerbart og lite konkret. Dette illustreres godt gjennom det en av informantene uttalte da han ble bedt om å gjøre rede for uttrykket:

Lenge tenkte man at det bare var et ord. Det var Torgeir Myhrer sitt arbeid som satte dette på dagsorden.

Myhrer (2015) definerer kvalitet som « i hvilken grad virksomheten tilfredsstillter de obligatoriske eller underforståtte krav/forventninger». I etterforskning vil de obligatoriske og underforståtte krav og forventninger i hovedsak dreie seg om straffeprosess, påtaleinstruks, rettspraksis og riksadvokatens rundskriv. Nettopp Riksadvokatens fire overordnede "tradisjonelle kvalitetsmål» om høy kvalitet, høy oppklaringsprosent, god fremdrift og adekvat reaksjon, ble kritisert av Myhrer. Han mente at målet om høy kvalitet måtte ses i sammenheng med de øvrige og at dette ikke kunne stå som et selvstendig krav. At «høy kvalitet» står fremst, antyder at dette er det viktigste kravet. Dette kan derfor oppfattes som et hinder for å nå de målene som kan måles, slik som oppklaringsprosent og saksbehandlingstid.

Refleksjonene etterforskerne har rundt den vitenskapelige utviklingen, opplever vi bygges både på deres opparbeidede kompetanse og erfaring over tid. De setter den vitenskapelige utviklingen i sammenheng med hvorvidt elementer i politiets etterforskning har blitt bedre eller dårligere enn før. Kvalitet i etterforskningen brukes dermed som et referansepunkt når de beskriver dette, og den vitenskapelige utviklingen informantene reflekterer rundt bør derfor ses i sammenheng med deres forståelse av begrepet kvalitet i etterforskningen.

Informanten over synliggjør den diffuse betydningen av et begrep Riksadvokaten i mange år har vært opptatt av i etterforskningssammenheng. For hva vi legger i begrepet kvalitet avhenger av hvem vi som vurderer er, vår oppfatning av verden, hvilke vaner vi har og hva slags krav vi stiller til det som skal måles. Når Riksadvokaten fremholder sine kvalitetskrav, er heller ikke skillet mellom etterforskningsvirksomhet og etterforskning alltid like klart, ei heller avgrensingen mellom politi og påtale (Myhrer, 2001, s. 10,26).

Vi skal i det videre se på Riksadvokatens krav til kvalitet i lys av profesjonalisering og vitenskapelig forankring.

En analyse av Riksadvokatens krav til kvalitet

Hovedfunnet i vår gjennomgang av Riksadvokatens rundskriv fra 1999-2017 er at Riksadvokaten har blitt mer spesifikk i de siste årenes rundskriv når han legger føringer for krav til kvalitet. Fra 1999 har Riksadvokaten gjennom sine årlige mål- og prioriteringsskriv understreket viktigheten av «å sikre en målrettet og effektiv straffesaksbehandling av høy kvalitet som ivaretar rettssikkerhet og menneskerettigheter»

I rundskrivene opereres det med begrepene «kvalitetskrav» og «kvalitetsindikatorer». Kvalitetskrav er hva øverste påtalemyndighet mener må til for å oppnå høy kvalitet, slik som for eksempel objektivitet, og målrettet og relevant informasjonsinnhenting. Indikatorene kan gi svar på om kvaliteten er god eller ikke, slik som oppklaringsprosent og saksbehandlingstid. I det utøvende og praktiserende leddet av etterforskningen, selve informasjonsinnhenting, vil Riksadvokatens kvalitetskrav være viktigere enn indikatorene. Kravet til en objektiv, effektiv og målrettet etterforskning vil således være førende. Indikatorene, slik som oppklaringsprosent og saksbehandlingstid, er reaktive. De indikerer hvorvidt den foregående etterforskningen har holdt tilfredsstillende kvalitet eller ikke.

For å illustrere dette, poengterte Riksadvokaten i sitt rundskriv 1/2000 det som vi omtaler over i teksten; at høy oppklaring og kort saksbehandlingstid er indikatorer på at kvaliteten i etterforskningen er god. Om dette sier han at «det er lettere å oppklare saken når bevisene er ferske». Her forutsatte han at den korte saksbehandlingstidens gevinster skjedde på bakgrunn av at riktig informasjon ble samlet og sikret tidlig i saken. Dette samsvarer med prinsippet «The Golden Hour», det vi gjerne kaller den gyldne timen (Forst, 2004, s 96; Monckton-Smith, Adams, Hart & Webb, 2013; Riksadvokaten, 1999b).

Vår gjennomgang og analyse av rundskrivene fra 1999-2017 viser at Riksadvokaten i grove trekk stiller følgende kvalitetskrav til etterforskningen:

- Etterforskningen må være objektiv (1999b)
- Etterforskningen må styres av påtalemyndigheten (1999b)
- Etterforskningen må være målrettet og relevant (1999b)
- Etterforskningen må være fullstendig og korrekt (1999b)
- Etterforskningen må være effektiv (1999b)
- Bevisene i etterforskningen må sikres med notoritet (1999a)
- Etterforskningen må ta hensyn til uskyldspresumpsjonen (2000)
- Etterforskningen må ha en god organisering (2000)

- Etterforskningen må få et bedre system for erfaringsdeling (2002b)
- Etterforskningen må utføres av kvalifiserte og erfarne etterforskere (2009)
- Etterforskningen må ha enhetlig praksis (2012a)
- Etterforskningen må ledes av kvalifiserte ledere som vil gi bedre etterforskningsmiljøer (2012b)
- Etterforskningen må utføres gjennom forskningsbaserte etterforskningsmetoder (2013e)
- Etterforskningen må følge en etterforskningsplan (2013e)
- Etterforskerne må gis kompetanse og kompetansen må gjennomføres i et forpliktende system (2015c)

Vår gjennomgang viser imidlertid at saksbehandlingstid i rundskrivene er oppstilt både som et krav for å oppnå høy kvalitet (effektivitet), samtidig som det presenteres som en indikator på kvalitet (god fremdrift). Enkelt forklart betyr dette at dersom politiet er effektive og målrettet i sin informasjoninnhenting tidlig i etterforskningen, gir dette økt kvalitet. Dette ved at en får sikret flyktige spor og at bevisverdien i den tidlig innhentede informasjonen blir høyere. Merverdien av at det er større muligheter for å hente inn den riktige informasjonen tidlig i saken, er at saken kan løses raskere og at saksbehandlingstiden dermed reduseres.

Fra generelle til spesielle kvalitetskrav

Vi ser at kravene til kvalitet gradvis har gått fra å være generelle til å bli mer spesifikke i perioden fra 1999 og frem til 2017. Dette kan vise Riksadvokatens forsøk på å påvirke utviklingen av etterforskningsfaget fra det generelle til det spesielle. Dette gjenspeiles i både utdanning, organisering og profesjonalisering, slik våre funn fra dokumentstudiene over viser.

Et annet funn er at de generelle kravene stilles uten at det fremkommer på hvilken måte politiet skal ivareta disse. Vår forståelse av de fremsatte kravene er at de spesielle kravene kan anses som metoder for å overholde de generelle kravene. Dette vil vi forsøke å synliggjøre nedenfor, gjennom eksempler på noen av de spesielle kvalitetskravenes bidrag til oppnåelse av de generelle kravene. Som tidligere nevnt, omfatter det vi omtaler som de generelle kravene objektivitet, uskyldspresumsjon, notoritet, effektivitet og kravet om en målrettet og relevant etterforskning.

Ivaretagelse av objektivitet og uskyldspresumsjon gjennom enhetlig praksis, forskningsbaserte etterforskningsmetoder og kompetanse

I 1999 la Riksadvokaten føringer for at kravene til høy kvalitet var en objektiv, påtalestyrt, målrettet, relevant, effektiv, fullstendig og korrekt etterforskning. I 2000 ble også kravet til uskyldspresumsjonen fremhevet idet han skrev at «... kravet om objektivitet, jf straffeprosessloven § 226 tredje ledd, er sentralt. Det må ikke være tvil om at etterforskningen er innrettet slik at alle relevante omstendigheter kommer frem, uansett om de er til gunst eller til skade for mistenkte...» (2000)

Som vi ser av kvalitetskravene, stiller Riksadvokaten tidlig og tydelig krav til en objektiv etterforskning som ivaretar uskyldspresumsjonen, men uten at det gis veiledning i hvordan disse kravene på best mulig måte skal ivaretas. Unntaket er påtaleinstruksen og de fordelene Riksadvokaten peker på med tanke på tidsaspektet og det gyldne døgnets fordeler.

Allerede tidlig på 2000-tallet ble KREATIV innført på bakgrunn av at politiets gjeldende metode for avhør ikke ivaretok objektivitetskravet og uskyldspresumsjonen godt nok. På tross av dette presiserte ikke Riksadvokaten viktigheten av å sikre en ensartet praksis i etterforskningen før i rundskrivet som kom i 2012. I rundskrivet for 2013 kom han med det vi kan ane var et krav til forskningsbaserte etterforskningsmetoder idet han skriver at «... Gode etterforskningsmetoder skal implementeres i det praktiske politiarbeidet...» (2013e).

I sitt rundskriv 2/2016 om politiavhør er Riksadvokaten betydelig mer spisset i sin formulering, idet han pålegger politiet aktiv bruk av hypoteser som skal dokumenteres i en etterforskningsplan. Riksadvokaten kommer da også med konkret innspill til metodikk: «... men en slik plan bør som et minimum angi aktuelle straffebud og sentrale bevistemaer, oppstille mulige alternative forklaringer (hypoteser) og beskrive den spesifikke oppgaveutførelsen...» (Riksadvokaten 2016)

Vi ser her at de spesielle kravene som nå stilles til enhetlig praksis og bruk av gode, forskningsbaserte etterforskningsmetoder som kom i 2012 og 2013 er konkretisert for å ivareta de generelle kravene om en objektiv etterforskning med ivaretagelse av uskyldspresumsjon fra 1999. Dette synliggjør en utvikling fra 1999, via kravene fra 2012-2013, og frem til 2016.

Etterforskningsplanens (Indicias) ivaretagelse av notoritet, effektivitet og en formålsstyrt etterforskning. Etterforskningsplanen som en indikator på kvalitet?

Riksadvokatens krav til notoritet fremkommer gjennom flere rundskriv, første gang i rundskriv nr 3/1999, der det fremkommer at politiet «... må påses at det er notoritet over hva som er foretatt under etterforskningen»(1999a). Kravet til notoritet blir senere fremholdt gjennom flere rundskriv, knyttet til forskjellige deler av etterforskningen.

Informasjonsinnhenting under etterforskningen skjer i all hovedsak gjennom skriftlig nedtegning, og informasjonen må derfor lett kunne gjenfinnes og dokumenteres, jfr. påtaleinstruksen § 2-1. Det fremkommer ikke i forbindelse med dette generelle kravet om notoritet, noe informasjon eller spesifikke krav til hvordan politiet på best måte skal ivareta notoriteten i etterforskningen.

I kriminalpolitisenalens «Håndbok for etterforskningsavdelingen» fra 1993 fremkommer det at «minuttrapporten» skulle sikre notoriteten i etterforskningen:

Umiddelbart etter at forholdet er anmeldt bør det alltid føres en logg, eller «minuttrapport». Her føres fortløpende innkomne opplysninger, varslinger og andre disposisjoner i saken med nøyaktige tidsangivelser. Disse opplysningene er ofte til stor hjelp senere i saken når det kommer forespørsler om for eksempel når en bestemt opplysning ble gitt til politiet, hva som ble gjort - av hvem og til hvilke tidspunkt. Ved bare å notere innkomne opplysninger på løse lapper, er det stor fare for at viktige momenter kan gå tapt (Kriminalpolitisenalen, 1993, s. 24).

Slik det fremkommer her, er det tydelig at man var klar over farene ved manglende notoritet, men det stilles ikke noe annet krav enn at det *bør* føres logg. Dersom en slik minuttrapport ble ført som beskrevet over, ville det tilfredsstillende dagens krav til notoritet. Dette om vi ser bort fra de verktøyene vi har i dag. Frem til 2013 var det ingen retningslinjer fra Riksadvokaten for hvilket system man skulle benytte for å ivareta kravet om notoritet. Politiet var pålagt å bruke dataverktøyet BL96 ²², men dette kunne ikke ivareta notoriteten slik minuttrapporten over beskriver.

I sitt rundskriv for 2013 påla Riksadvokaten for første gang politiet å ta i bruk etterforskningsplaner i voldtektssaker. En overordnet målsetting var bedre styring og kontroll med saksfremdriften, og å hindre at saker ble liggende uten aktivoppfølging. Så sent som i

---

²² Basis løsning for straffesaksbehandling. System for struktur av sakens dokumenter.

rundskriv 1/2017 ble plikten til bruk av etterforskningsplan utvidet til også å gjelde drap, i tillegg til seksuallovbrudd mot barn, vold i nære relasjoner og voldtekt.

I direktiv om politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker (2013c) la Riksadvokaten konkrete føringer for hvordan etterforskningsplanen skulle føres. Her ser vi også en utvikling ved at Riksadvokatens anbefalinger skiller seg vesentlig fra de forutgående, normative kravene. Her ble det anbefalt at prosjektmodulen i Indicia ble brukt som det sentrale verktøyet ved bruk av etterforskningsplaner, og Riksadvokaten kom igjen med konkrete innspill til metodikk.

Uten å gå i detalj i Indicias Prosjektmodul, vil denne kunne ivareta kravet til notoritet fra 1999 om den brukes på riktig måte. Den vil også kunne erstatte «minuttrapporten» fra 1993. Bruk av etterforskningsplan i Indicia (prosjekt) vil på denne måten også ivareta de generelle kravene til effektivitet og en formålsstyrt etterforskning. Vi ser igjen at de spesielle kravene bidrar til en oppnåelse av de generelle.

Bedre system for erfaringsdeling gjennom kompetanseoverføring i et forpliktende system (Obligatorisk årlig opplæring)

Riksadvokaten satte i 2002 ord på erfaringsoverføringens svake punkt, slik Stelfox (2011) senere har gjort. En utfordring var at kunnskapen og kompetansen ikke ble forvaltet på en måte som gjorde at den kunne videreføres og -utvikles. Dette fordi det hverken fantes noe system eller rutiner for kunnskaps- og kompetanseoverføring: «Politidistriktene bør søke å utvikle rutiner og metoder for å sikre høy kvalitet på etterforskning, påtaleavgjørelser og irettføring. Blant annet bør gode eksempler på fremgangsmåter eller avgjørelser ("best practice") systematisk tas vare på og distribueres» (Riksadvokaten, 2002b)

Riksadvokaten legger ingen videre føringer enn dette, før i sitt rundskriv nr 1/2015, der kompetanse, praksis, trening, evaluering og et mer forpliktende system trekkes frem som et kvalitetskrav (2015c).

Gjennom implementering av nærpolitireformen, Stortingets krav til et etterforskningsløft, og Riksadvokatens forpliktende kvalitetskrav til kompetansedeling, ble etterforskere i politiet fra 2017 pålagt å gjennomføre obligatorisk årlig opplæring (OÅO). Dette omtales innledningsvis i teorikapittelet.

Sammenhengen mellom beslutninger om bruk av rutiner, verktøy og metoder på bakgrunn av vitenskapsbasert forskning og hva som faktisk gjøres i praksis vil i denne sammenheng være interessant å se på. Vi vil i det videre derfor presentere våre funn knyttet til informantenes

refleksjoner omkring kvalitet i etterforskning og fagutviklingens betydning av målet om høy kvalitet.

Kravene til kvalitet og fagutvikling i det praktiserende leddet

Betydningen av kvalitetsbegrepet i den objektive etterforskning

I våre undersøkelser har vi sett nærmere på om det er noen overordnede føringer til kvalitet, og da eventuelt hvilke våre informanter har reflektert over. Et hovedfunn er at kravet om objektiv etterforskning ble vektlagt hos samtlige av våre informanter, og det vil derfor bli fremtredende gjennom hele analysen.

Som innsideforskere opplever vi at informantenes oppfatning av hva det vil si at etterforskningen har god kvalitet både hviler på deres subjektive erfaringer, oppfatninger av hva som løser saker, samt tillærte kvalitetskrav som fremkommer i dokumenter som Riksadvokatens rundskriv, dreiebøker, gjennomførte studier og rutinebeskrivelser. I intervjuprosessen ble det synlig at alle informantene vektla flere kvalitetskrav i begrepet høy kvalitet i etterforskningen. Informantenes samlede refleksjoner synliggjorde også at det gjerne er summen av flere kvalitetsmarkører som avgjør hvorvidt en etterforskning er av høy kvalitet eller ikke. Videre beskrev informantene egenskaper og metoder som fører til at krav blir oppfylt. Vi kan her trekke paralleller til vår analyse av de spesielle kravenes fullbyrdelse av de generelle kravene i Riksadvokatens rundskriv. For å illustrere dette, kan vi vise til at Riksadvokatens krav om etterforskningsplan ikke vil gi ubetinget kvalitet alene. En etterforskningsplan vil derimot kunne bidra til å ivareta notoritet og effektivitet, den vil sikre en formålsstyrt etterforskning, samt dokumentere plausible hypoteser. Dette vil igjen kunne bidra til en objektiv etterforskning.

En erfaren etterforsker hadde en spisset, men allikevel selvfølgelig refleksjon rundt hva han la i begrepet kvalitet i etterforskning:

Kvalitet er å finne ut hva som er skjedd. Finne et svar.

Denne refleksjonen treffer kjernen av formålet med etterforskning, som ifølge straffeprosessloven § 226 er "å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale". Den ytterste test på politiets etterforskning av en sak kan i mange tilfeller være hvorvidt saken har latt seg løse eller ikke. Men utsagnet stiller ingen krav til måten en har funnet svarene på, eller hvorvidt de svarene en har funnet er de riktige. Sett opp mot Klockars (1980) som beskriver dilemmaet «Dirty Harry problem», der politiet i en

etterforskning kan komme i en posisjon der målet helliger middelet, sier ikke Straffeprosessloven noe om etikken rundt hvordan de nødvendige opplysningene fremskaffes. Straffeprosessen legger derimot til grunn at politiet skal være objektive og upartiske på ethvert trinn av straffesaksbehandlingen, noe som kan ses som et overordnet etisk mål. Ut fra perspektivene som løftes her, er det interessant å undersøke hvordan informantene reflekterer omkring hvilke etterforskningsmetoder som fører til svarene, og hvorvidt disse er i tråd med Riksadvokatens tidligere omtalte kvalitetskrav. Dette blir tema under.

Fra forklaringsmodeller til hypoteser

I tillegg til de helt grunnleggende kravene i straffeprosessen, påtaleinstruksen og EMK, trekker flere av informantene inn bruken av hypoteser som vesentlig i etterforskningen. Informanten under setter riktig faktum og objektiv etterforskning i sammenheng med det å være åpen for ulike forklaringsmodeller:

Det helt grunnleggende må være at man er opptatt av å finne fram til det riktige faktum. Det må ligge i bunn at det er altoverskyggende, at det man finner ut, det skal være riktig. I det må det ligge at man må ha et åpent sinn. Man må være åpen for ulike forklaringsmodeller.

Dette utsagnet kan betraktes fra flere synsvinkler. Refleksjonen synliggjør informantens oppfatning av at det er det riktige faktum som må være målet, samtidig som han lanserer ulike forklaringsmodeller som metode for å finne frem til det riktige faktum. Uten at informanten utdyper dette, kan en anta at riktige faktum kommer som et resultat av en fullstendig upartisk og objektiv informasjonsinnhenting som belyser saken fra alle sider slik strpl §§ 55 og 226 fremholder. Dette må forstås slik at man skal forsøke å opptre så objektivt og upartisk som menneskelig mulig.

Informanten trekker i sitatet frem bruken av hypoteser som et virkemiddel i sin streben etter den objektive etterforskningen. Vektleggingen av ulike forklaringsmodeller viser også at informantens refleksjoner omkring objektivitet som kvalitet omfatter metoder for å oppnå nettopp dette. Som beskrevet i teoridelen, utfordres objektivitet og hypotesetenking av fallgruver og forenklingsstrategier som bekreftelsesfeller og tunnelsyn. Om informanten den gang det ble benyttet «forklaringsmodellene» var bevisste på årsaken til at de benyttet seg av forklaringsmodeller, sier ikke funnene noe om. Rachlews (1999, s. 63) undersøkelser av norske politietterforskeres bevissthet i 1999, særlig om avhørsteknikker, kan tyde på at etterforskerne den gang ikke var fullt så bevisste på hvorfor de benyttet de ulike teknikkene.

Rachlew påpeker videre at til tross for at de fleste etterforskerne var klar over at pressende og manipulative avhør medførte en fare, tydet undersøkelsene på manglende kunnskap omkring fallgruver som bias og bekreftelsesfeller.

Gjennom forskning og teori har norske etterforskere etter hvert blitt mer oppmerksomme på typiske menneskelige feilkilder. Disse kan beskrives som bakenforliggende årsaker til at metoden vi omtaler som hypotestestyrt etterforskning i dag er et krav.

Som nevnt i innledningen, presenterte Diesen (1994) allerede på 1990-tallet en modell for å redusere faren for bekreftelsesfeller gjennom såkalte alternativhypoteser. Senere i samme tiår beskrev de britiske psykologene Alison og Canter (1999) prosessen frem til gode beslutninger som en streben etter alternative løsninger, uten å favorisere den vi allerede har i tankene.

Selv om alle informantene vektla objektivitet og uskyldspresumsjon som viktige kvalitetsfaktorer i en etterforskning, ser vi at etterforskerne hadde til dels svært ulike refleksjoner knyttet til hvordan politiets streben etter dette utartet seg i praksis tidligere. Refleksjonene knytter seg blant annet til holdninger og en kultur der viktigheten av oppklaring kunne gå på bekostning av uskyldspresumsjon og objektivitet. En av informantene med lang erfaring fra etterforskning sier:

Jeg vet ikke akkurat når kvalitetsbegrepet ble bragt inn i etterforskning, men på 90-tallet ropte man ikke på kvalitet, men man ropte på å finne en skyldig

Etterforskeren mener at man ikke snakket om kvalitet tidligere, og er usikker på når begrepet ble lansert i sammenheng med etterforskning. Han opplevde at politiet både internt og hos publikum fikk anerkjennelse ved å finne en skyldig, da dette preget publikums oppfatning av politiet. Systemene i politiet belønner fortsatt rask oppklaring og oppklaringsprosent. Saksbehandlingstid og oppklaringsprosent er to av parameterne politiet måles på (Myhrer, 2015).

Vår erfaring er at en tilståelse tidligere kunne bli feiret med marsipankake, og at belønningsstrategiene var aktivt til stede. Resultatet hadde større fokus enn prosessen. Dette var en belønningsstrategi lik det Klockars (1980) omtaler i «Dirty Harry Problem» som vi tidligere har vært inne på, der etterforskningen kan tolkes som en handlingsrekke der målet av og til helliger middelet for å oppnå oppklaring. Rachlew (1999) dokumenterte til en viss grad noe av denne ukulturen blant norske etterforskere i 1999, men fant det vanskelig å si hvor utbredt det var. Dette da avhørsteknikkene som ble utviklet og videreformidlet i politiet ble holdt hemmelige. I sin doktorgrad om justisfeil ved politiets etterforskning (2009) beskriver

han en innarbeidet kultur som sto sterkt, ikke blant alle, men i sentrale deler av miljøet. En systemfeil der målet var å få mistenkte til å tilstå, tydelig inspirert av Inbaus (2004) modell for såkalt «interrogation», amerikanske tilståelsesfokuserte avhør.

Man kan ikke alltid sette likhetstegn mellom måloppnåelsen og kvaliteten i en etterforskning. Å avslutte en sak uten å nå målet, men med en visshet om at prosessen holder høy kvalitet, må alltid veie tyngre enn en domfellelse gjennom bruk av metoder som ikke lenger tåler dagens lys. Det er et paradoks at de som forvaltet kulturen med bruk av tilståelsesbaserte avhørsmetoder neppe hadde som mål å finne en syndebukk, men heller hadde tro på at dette var metoder som fikk frem riktige tilståelser. De som etterforsket Fritz Moen trodde sannsynligvis oppriktig at han hadde drept kvinnene. Ingen har vel gått inn for å sette denne stakkars mannen uskyldig i fengsel? Hvilke metoder politiet brukte for å finne den skyldige var det derimot ikke så mange som spurte om den gangen, så lenge saken ble løst. En informant trekker frem Inbaus' avhørsmetoder som eksempel på metodikk de benyttet tidligere. Om dette forteller han:

Avhør på 80-90-tallet var amerikanisert. Eksempelvis var det fokus på kroppsspråk, hvor man brukte kroppsspråk for å tolke hvorvidt vedkommende snakket sant eller usant.

Informantens refleksjoner om etterforskningsarbeidet kan ses i lys av det man i litteraturen omtaler som paradigmat kunst (Bjerknes & Fahsing, 2018; Hald & Rønn, 2013, s. 26). Dette bygger på en ide om at de dyktigste etterforskerne i kraft av lang erfaring og medfødte evner hadde en intuitiv evne til blant annet å velge ut og skille løgn fra sannhet. Vurderinger kunne gjøres uten tekniske bevis og fysiske spor, men gjennom for eksempel tolking av kroppsspråk og en egen evne til å få folk «til å snakke». At kun et fåtall etterforskere hadde denne egenskapen, inneholdt dermed en idé om at det var disse personlige egenskapene som resulterte i oppklaring av saker. Et eksempel på en slik etterforsker var Stian Elle. Han ble i sin tid ansett som en av politiets dyktigste avhørere, nettopp i egenskap av den omtalte kunsten. Som pliktoppfyllende politimann representerte han et system og en idé, og gjorde det han var lært opp til ut fra datidens kriterier. Hans sentrale rolle som avhører under Tengs-saken gjorde at han fikk anerkjennelse da den mistenkte fetteren tilsto drapet i 1997. Etter hvert endret stemningen seg, da fetteren trakk tilståelsen. Politiets avhørsmetoder ble sterkt kritisert med påstander å være manipulerende, og etterforskerne ble ansett for å være forutinntatte i sitt arbeid med avhørene av fetteren (Gudjonsson, 2004; Inderhaug, 2019).

Den samme informanten som refereres over, mener det har skjedd en vesentlig forandring i politiet over tid, ved at det siden den gang har vært en dreining fra fokus på utfall mot fokus på prosess i etterforskningen. Nå anses ikke kvalitet for ensidig å handle om å løse saken, men omfatter etterforskningen som helhet. Kritikken av avhørsmetodikken i den omtalte Tengs-saken fremtvang en nytenkning omkring politiets rutiner for avhør. Det alene å finne en syndebukk vil nødvendigvis ikke finne svar, slik informanten innledningsvis beskrev som kvalitet i etterforskningen.

En annen informant opplever ikke kvalitetsvurderingen på denne måten. Han sitter med en følelse av at politiet i alle år har hatt objektivitet som ledestjerne i sin streben etter å finne svar. Denne etterforskeren, med like lang erfaring, sier:

Jeg har aldri erfart en tendens hos en politikollega at det blir viktigere å få en oppklaring enn å være sikker på at det er riktig mann som er siktet/dømt. Slik har jeg oppfattet at tenkningen har vært hele tiden. Det er denne holdningen som gjorde meg stolt. De som hevder andre ting har levd i et helt annet miljø og med helt andre holdninger enn meg.

På bakgrunn av sin lange erfaring mener etterforskeren at den vitenskapsbaserte forskningen omkring norske politietterforskeres holdning omkring uskyldspresumsjonen er historieløs. Informanten mener at mangelen på relevante intervjuobjekter i forskningen har gitt et altfor snevert syn på måten politiet etterforsket på tidligere. Han opplever det som at den kritikken politiet fikk for avhørene de tok har generalisert måten politiet ellers jobbet på i altfor stor grad. Når han blir spurt om han kan utdype dette, sier han at enkeltpersoner i politiet presenterte en dokumentasjon på enkelte fremgangsmåter, særlig innen avhør, som ble oppfattet som en godkjent praksis i politiet. Utsagnet kan tolkes slik at informanten er av den oppfatning at enkelte tjenestepersoners praksis har generalisert oppfatningen av hele etterforskerkorpsets praksis. Informanten erfaring er at denne generaliseringen ikke har vært beskrivende for praksisen ved de enhetene informanten har representert.

Informantens uttalelser kan betraktes i lys av granskningen av straffesakene mot Fritz Moen (NOU 2007:07), der det refereres til artikkelen «Avhørsteknikk» skrevet av politiavdelingssjefene (Halvard) Tømte og (Leif A) Lier (1987). Artikkelen ble publisert på bakgrunn av foredrag Tømte og Lier holdt, og tegner et bilde av de prinsippene som lå til grunn for avhør i 1987. Artikkelen etterlater ifølge granskningsrapporten et klart inntrykk av at press og stress av mistenkte var en del av tiltakene som ble anbefalt for å få tilståelser.

Forfatterne anbefaler at siktede blir avhørt kort tid etter pågripelsen, da siktede ofte er litt oppskaket. De fremhever også at det er ønskelig å foreta avhørene om natten, da polititjenestemannen på denne måten kan hindre avbrytelser. Avhørene anbefales gjennomført på tjenestemannens kontor, ettersom dette er et trygt sted for avhørsleder, samtidig som det kan føles mer utrygt for mistenkte/siktede. Til tross for at Lier i en senere artikkel (2004) understreket at de i artikkelen fra 1987 også presiserte kravet til objektivitet, viser følgende utdrag fra artikkelen noe annet:

Ved avhør av en siktet bør vi være overbevist om at vi har gjerningsmannen foran oss. Vi må regne med at han i utgangspunktet vil nekte for at han har utført handlingen, og være forberedt på at han vil forsøke å overbevise oss om sin uskyld. Vi må motivere oss slik at vi ikke lar oss lure, og at vi opprettholder en fast tro på at vi har gjerningsmannen foran oss. Skal vi overbevises om noe annet må det foreligge klare opplysninger om at han ikke er gjerningsmannen. (Tømta og Lier 1987).

Informanten som over er opptatt av at objektivitet også var viktig i etterforskeres arbeid på 1980-1990-tallet reflekterer selv over et aspekt som kan ha ført til at politiet oftere ble beskyldt for å fremme falske tilståelser tidligere. På denne tiden var det mer fokus på at gjerningspersonen selv erkjente hva som hadde skjedd, det mange omtaler som tilståelsesfokus. Informanten vil ikke selv bruke denne betegnelsen. Et viktig premiss han opplevde der han jobbet, var at absolutt ingen han var i nærheten av ville risikere at feil person tilsto noe hun eller han ikke hadde gjort. Alle var genuint opptatte av å få frem sannheten. Ønsket og målet om å få en erkjennelse fra siktede berodde utelukkende på at dette ville gi et mer komplett bilde av sannheten, enn om siktelsen utelukkende ble fundert på andre bevis. Man fikk svar på subjektive forhold som man aldri ville ha fått svar på ellers.

Informantens erfaring er at fokuset på å kontrollere siktetes forklaring hadde en like høy prioritet tidligere som den har i dag. Om holdningene til objektivitet i etterforskningen forteller han følgende:

Vi benyttet ulike forklaringsmodeller også tidlig på 90-tallet. Men da var det gjerne at man diskuterte de ulike mulige scenariene både formelt og uformelt. Med formelt mener jeg i parolen, med uformelt mener jeg de samtalene som foregikk ellers, hvor vi diskuterte, gjerne sammen med kriminalteknikere; «hva slags alternative forklaringer finnes det på det som har skjedd»?

Informanten fremhever i forlengelsen av dette, viktigheten av dagens økende bevissthet rundt hypotesetenkning. Det fremkommer derimot ikke hvilke vurderinger informanten mener lå til grunn for vektleggingen av de ulike forklaringsmodellene som ble benyttet tidligere. Vi oppfatter at det bevisste forholdet til fallgruvene bekreftelsesfeller og tunnelsyn ikke var like sterkt til stede som i dag, noe vi også tidligere har beskrevet. Videre oppfatter vi at det ikke var rutiner for å sette hypotesetenkningen, forstått som de ulike forklaringsmodellene, i system og strukturert arbeide for å svekke eller forsterke de alternative hypotesene.

Den samme etterforskeren trekker frem regelbøkene for etterforskning, henholdsvis straffeprosessloven og påtaleinstruksen, i sin refleksjon omkring den kritikken politiet har fått for måten de etterforsket på tidligere:

Dette er og har vært styrende i alle år. Dette er viktige parametere for kvaliteten. Politiet er pålagt å følge disse instruksene, men det er ingen selvfølge. Påtaleinstruksen er nesten uforandret, og mye av det som snakkes om «justisfeil» de senere år, det er jo slik jeg leser det, i realiteten brudd på påtaleinstruksen.

Selv om informantene syntes å være forent om viktigheten av politiets evne til å arbeide objektivt i etterforskningen, viser funnene i materialet allikevel nyanser. Vi ser nyanser i holdningene etterforskerne hadde til uskyldspresumpsjonen og den objektive etterforskningen. Hva som er årsaken til at to etterforskere knytter så ulike refleksjoner til politiets etterforskning i samme tidsperiode er trolig sammensatt, men vi vil i denne sammenheng trekke inn politiets utøvelse av skjønn som en mulig påvirkende faktor. Dette da skjønn er en sentral del av vurderingene i et etterforskningsarbeid.

Hvor grensen mellom lovlig og ulovlig press i avhør skal trekkes opp, vil nok med dagens regler i stor grad bero på et konkret skjønn, da særlig med tanke på tolkningen av påtaleinstruksens regler om politiavhør. Hvordan politiets praksis og skjønn påvirkes av de formelle reglene er et komplisert spørsmål. I denne sammenheng kan Reiners (2010, s. 206-207) teorier om skjønnsmessig tolkning av regler være til hjelp. Han tematiserer to konkurrerende syn fra forskningslitteraturen. De såkalte interaksjonistene vil legge politiets subkultur til grunn for å forstå politipraksis, og regelbrudd vurderes å oppstå når politiet handler på grunnlag av eget syn på hva som er godt politiarbeid. De formelle reglene påvirker ikke praksis i særlig grad, og subkulturen har en viss toleranse for å tøye reglene. Det kan her henvises til «noble cause corruption», der målet helliger middelet. «Strukturalistene» vil derimot mene at avvik ikke først og fremst handler om politiets subkulturelle autonomi, men

at reglene er for vagt formulert til at politiet på riktig måte skal kunne utnytte det rettslige handlingsrommet.

Christoffersen (2011b) beskriver skjønnsutøvelsen av regler som «codes of conduct». I dette legger han at regler er viktige fordi de hjelper oss til å forstå den situasjonen vi befinner oss i, selv om de ikke kan erstatte selve forståelsen. Det forutsettes at vi har evne til ikke bare å forstå reglene, men også situasjonen. Denne evnen til å forstå kaller Christoffersen dømmekraft eller skjønn. Reglernes oppgave blir å understøtte skjønn, ikke bare blindt følges og omsettes i praksis. De filtreres gjennom vår forståelse og vårt skjønn. Dette støtter Reiners konklusjon om at forholdet mellom regler og praksis basert på skjønn er komplekst, noe som blir godt synlig i disse informantenes opplevelse av den objektive etterforskningen. Hvorfor tar vi ikke alltid de riktige beslutningene, og hvorfor lærer vi ikke av egne feil? Dømmekraften er utsatt for sterke og allmenne begrensninger, noe som ofte leder til feiltolkninger, virkelighetsforvrengninger og selvbedrag, ifølge Lai (1999).

En alternativ forklaring kan være at etterforskerne kom fra to forskjellige enheter. De hadde heller aldri arbeidet på samme tjenestested, holdningene internt i politiet hva gjelder både skjønn og kravet til en objektiv etterforskning kan derfor ha vært ulike. Holdningsnyansene kan ligge i de forskjellige etterforskningsmiljøene, som igjen kan være forårsaket av organisatoriske holdninger og subkulturer, slik Reiner beskriver. Som en digresjon til dette, sier annen informant:

Norsk politi har hatt stor utvikling i personlig og organisatorisk kvalitet.

Informanten utdyper dette med at den enkelte etterforsker har økt sin forståelse for kvalitetsbegrepet gjennom økt kompetanse og utdannings grad. Dette påvirker etter hvert også hele organisasjonens tenkemåte rundt når etterforskningen har høy kvalitet.

Etter de ulike beskrivelsene av holdninger til objektivitetsprinsippet og informantenes beskrivelse av bruk av forklaringsmodeller som metode, er det i det følgende interessant å undersøke informantenes oppfatning av den vitenskapelige fagutviklingens betydning for ivaretagelsen av objektivitetskravet. Resultatene viser at den vitenskapelige utviklingen og økt kunnskap har gitt en økt forståelse for nødvendigheten av dette.

Fagutviklingens bidrag til etterforskningspraksisen

Samtlige informanter er av den oppfatning at den vitenskapsbaserte forskningen og kunnskapen omkring politiets etterforskning har ført til at politiet i dag har større forutsetninger for å gjøre en bedre jobb. De knytter i all hovedsak denne forbedringen til økt bevissthet rundt objektiviteten og uskyldspresumsjonen i etterforskningen. Samtlige informanter trakk også frem politiets endrede avhørsmetodikk som startskuddet for en endring av politiets etterforskning. Informantene mente i tillegg at enkelte metoder som blir oppfattet som nye til en viss grad ble brukt tidligere, men at forskningen og kunnskapen har ført til at man i dag er mer bevisst på hvorfor metodikken benyttes. Enkelte informanter hevdet samtidig at man selv med denne kunnskapen aldri vil klare fullt ut å motvirke at objektiviteten settes i fare. Dette som følge av fallgruvene som metodene er ment å motvirke.

En informant gir uttrykk for at KREATIV tidlig på 2000-tallet mer eller mindre endret norsk politis syn på hele etterforskningen. Han beskriver det slik:

KREATIV var for meg ikke bare et avhørskurs, men et syn på hele etterforskningen som var et klart og tydelig skifte i Norge.

Informantens utsagn støttes av Olsvik (2013, s. 90) som beskriver at det med KREATIV har befestet seg et nytt generelt paradigme i etterforskningsarbeid. Med taktikkmodellen i KREATIV oppsto det flere endringsprosesser i norsk politi, der upåvirket informasjonsinnhenting og en enhetlig metodikk ble satt i fokus. Taktikkmodellen var en sterk motvekt til den bekreftelsesorienterte tenkningen man hadde før, der tilståelsen sto i fokus. Et sentralt element i KREATIV er nettopp å utsette bevisene for alle rimelige hypoteser, eller det som kan benevnes som alternative forklaringer. Det er dette Bjerknes og Fahsing (2018) omtaler som aktiv bruk av uskyldspresumsjonen.

Rachlew (1999) beskriver denne nye metodikken «som det motsatte av tankegodset bak «Interrogation» -teknikkene, der mistanken (tesen) søkes bekreftet gjennom tilståelser». Nå skal alternative hypoteser identifiseres, dette innebærer at man aktivt skal lete etter rimelige, alternative forklaringer på bevisene som peker mot den mistenkte. Dersom testen eller mistanken ikke lar seg falsifisere gjennom utforsking av alternative hypoteser, styrkes mistanken.

Under utviklingen av utdanningstilbudet på Politihøgskolen, både på bachelornivå og innen KREATIV, ble hypotesetenkning funnet hensiktsmessig som en taktisk modell i

etterforskningsarbeid (Riksadvokaten, 2013a, s. 97). Når en av informantene blir spurt om hva han mener var den viktigste forskjellen på etterforskning før og nå, svarte han:

Begrepene «confirmation bias» og «tunnelsyn» har blitt dagligtale. Dette betyr ikke at man ikke var oppmerksom tidligere, da det er mye sunn fornuft som ligger bak begrepene. Men det at det er omtalt så mye, har nok den positive effekten at man er mer bevisst også. Kunnskapen om hvorfor «tunnelsyn» og «confirmation bias» oppstår er definitivt viktig for å kunne unngå at det skjer.

De faglige begrepene som forskningen viser truer en objektiv etterforskning synes å ha blitt naturlig fagterminologi hos informanten. Han knytter samtidig begrepene «confirmation bias» og tunnelsyn til sin sunne fornuft. Informantens uttalelser kan betraktes i lys det Rønn (2013, s. 283) skriver om behovet for kunnskap og bakgrunnskunnskap for å bidra til en sunn fornuft. Informanten er her innom de to viktigste fallgruvene som vitenskapen hevder er en av hovedårsakene til at objektivitetskravet vanskelig lar seg overholde. Han beskriver selv viktigheten av kunnskap om årsaker til at disse oppstår, og betydningen av å styrke forutsetningene for å forbygge at dette skjer. Men ettersom disse fallgruvene er ubevisste, vil hverken sunn fornuft eller kunnskap alene være nok for å forhindre at de forekommer i en pågående etterforskning. I forlengelsen av dette, vektlegger den samme etterforskeren hypotesetinking som en del av den vitenskapelige utviklingen:

Dette er et av de områdene jeg ser at etterforskningen har utviklet seg. Mer bevissthet og bedre struktur, metodisk tilnærming til hypoteser, alternative forklaringsmodeller. Men ja, det var helt klart dette det dreide seg om også tidlig på 90-tallet, da jeg begynte med dette. Men da var det gjerne at man diskuterte de ulike mulige scenariene både formelt og uformelt. I dag er mye mer strukturer og bevissthet rundt dette. Man har en tilnærming hvor man definerer hvilke spørsmål som må besvares for å avklare, sjekke inn eller ut ulike hypoteser.

Utsagnet over beskriver en abduktiv metode, som vi tidligere har omtalt. Han beskriver samtidig en utvikling og en metodikk som har endret seg i takt med KREATIV. Men det viktigste som kan leses ut fra dette utsagnet er den metodiske tilnærmingen informanten her omtaler. Som nevnt over forteller ikke vår sunne fornuft oss de psykologiske feilkilder som finnes eller hvordan vi kan redusere effekten av disse, noe som synliggjør behovet for en metodikk, der blant annet hypotesetesting står helt sentralt.

En annen sentral refleksjon informanten har omkring utviklingen er det han omtaler som en bedre struktur og metodisk tilnærming. Både gjennom den tidligere omtalte taktikkmodellen og Riksadvokatens krav til en etterforskningsplan med hypoteser, tvinges vi inn i en metodikk som skal forhindre fallgruvene. En annen informant mente at vi selv med det fokuset vi i dag har på tankefeller, alltid vil søke å få bekreftet vår egen teori til slutt. Om dette uttaler han at:

Har du bestemt deg for at det er han som har gjort det, så har du bestemt deg.

Informantens refleksjoner omkring beslutnings- og bekreftelsesfeller underbygger viktigheten av det Fahsing (2016) påpeker som den grunnleggende og krevende kompetansen det er for en etterforsker å kunne identifisere alle potensielle scenarier eller teorier i en sak.

Den praktiske dimensjonen vs. vitenskapen – doing by learning

Flere av våre informanter hadde refleksjoner omkring overgangen fra en ren erfaringslæring som tradisjonelt har preget politiets etterforskning, til en mer systematisk opplæring i form av studier og opplæringsprogrammer.

Karlsen (2017) definerer erfaring som den kunnskap som skapes gjennom opplevelser. Erfaringslæring ble i større grad overført ved at nyutdannede politifolk tidligere nesten utelukkende støttet seg på erfaringen til eldre kolleger. Informantene som reflekterte omkring dette, var i sine refleksjoner opptatte av å kombinere erfaringslæring og formell vitenskapsbasert læring. Dette er et syn som også deles av Larsson (2010), som skriver at erfaringslæring alene syntes som en håpløs ide i et samfunn som blir stadig mer komplisert og spesialisert. Informantene deler dette synet på viktigheten av erfaringslæring, da teori ikke bestandig og uten videre kan overføres til praksis. En av dem argumenterer slik:

Vi må bruke fortellingene våre som et sentralt utgangspunkt og koble teori til det for å bygge bro mellom praksis og teori. Det er der du finner eksemplene og det du grunner over. Jeg er opptatt av kombinasjon av teori og praksis. For det er i praksis behovene oppstår.

Informanten benytter narrativene som et utgangspunkt å koble teorien til. Utsagnet viser at erfaringslæringen er vel så viktig som teoretisk læring, men at det ene ikke utelukker det andre. Snarere er forholdet tvert imot, de må henge sammen. Å knytte refleksjoner og teori til det man har gjort i praksis gjør læringen til en prosess og ikke kun til en oppsamling av fakta. Informanten understreker at både fortellingene og praksisen er sentrale utgangspunkt for læring.

Samtidig som informantene opplever erfaringsdeling som viktig, synliggjør flere den skumle bivirkningen med vranglæren man vil få med seg dersom opplæringen kun består av erfaringslæring. Man forsøkte å tillære seg det man trodde var det beste, og en gjorde det man var lært opp til fra datidens «best practice». Men når «best practice» omfatter brudd på påtaleinstruksen og straffeprosessloven og innebærer en kultur der målet helliger middelet, vil dette bli videreført når kritiske blikk og kunnskap ikke er til stede. Sitatene nedenfor viser to av informantenes refleksjoner omkring dette:

I dag er det åpenbart mer forskningsbasert. Og det tenker jeg er veldig bra, fordi da er det mer sann at fremgangsmåter og metoder er basert på forskning, og ikke utelukkende på erfaring. Det er i større og mindre grad dokumentert hva som virker og hva som er farene med enkelte ting. Erfaringslæring er viktig, men man må ha en kombinasjon. Så lenge mesteren har riktig kompetanse, er mester-svenn læring en bra ting.

Informanten forsvarer også her det tradisjonelle håndverkerperspektivet. Og som Hald og Rønn (2013) beskriver, forsvares dette ofte av erfarne og eldre etterforskere. Samtidig oppfatter vi at vår informant har med seg følgende perspektiv: En organisasjon som kun baserer sin kunnskap på grunnlag av erfaringslæring, vil medføre det Rachlew i sin doktorgrad omtaler som systemfeil på to perspektiv (2009, s. 5): Etterforskeren selv kan for eksempel være av den oppfatning at han er i stand til å skille sannhet fra løgn gjennom kroppsspråk i avhør, og jobbe flere år etter denne myten.

En domfellelse som kan være feil opprettholder myten, og gir samtidig næring til nye feil. Innenfor systemteori kalles dette «positive feedback». Over tid vil slike prosesser påvirke statistikker, de kan også føre til det Eckhoff og Sundby (1991) kaller «eksponentiell vekst». De samme funnene er dokumentert i Rundhove (2015) der hun tar for seg tolleres utarbeidelse av risikoprofiler for utvelgelse av kontrollobjekter. Hun beskriver hvordan kontrollobjektene velges basert på om de har samme profil som objekter de har hatt treff på tidligere. Usikkerheten rundt denne metodikken er at en ikke kan si hvorvidt konsentrasjonen av funn skyldes hyppigheten av kontroller av disse objektene, eller om de faktisk smugler mer enn alle andre.

Overført til vår setting vil det også kunne oppstå systemfeil når etterforskeren gis rollen som lærer utelukkende basert på erfaring. Uten en kunnskapsbasert plattform vil politiets etterforskningsmetoder bli sårbare for individuelle og systemiske feil.

Det informantene også peker på er teorien Bjerknes og Fahsing (2018, s. 90) omtaler som kunnskapsbasert etterforskning. Finstad-utvalget (NOU 2009:12) fremhever et vesentlig poeng ved kunnskapsbasert praksis. For at erfaringskunnskap skal bli erfaringslæring, fremheves det at må den kobles sammen med teoretisk kunnskap. Om dette sier de blant annet følgende:

Kunnskapsbasert politiarbeid blir i norsk politi beskrevet som systematisk og metodisk innhenting av relevant informasjon og kunnskap som analyseres med formålet å kunne treffe strategiske og operative beslutninger om forebyggende og bekjempende tiltak. Det ligger i kunnskapsbasert politiarbeid en forventning om at politiet skal forholde seg aktivt til og anvende andre typer kunnskaper enn sin egen erfaringslærte (NOU 2009:12).

Erfaringslæring kan bidra til en gradvis utvikling, men det er da sjelden at man klarer å tenke helt nytt. Utvalget mener at deler av denne begrensningen kan oppveies ved å gjøre erfaringslæringen kunnskapsbasert.

En annen informant knytter erfaringslæringen til evalueringer av saker. Saker ble også evaluert tidligere, men det var lite systematikk for erfaringslæring etter evalueringer. Funn ble i tillegg kun tilgjengelig for de som var med i evalueringen. I tillegg var det en tendens til å evaluere og publisere saker som gikk bra, noe som støtter det vi så i Riksadvokatens rundskriv om at: ... blant annet bør gode eksempler på fremgangsmåter eller avgjørelser ("best practice") systematisk tas vare på og distribueres (Riksadvokaten, 2002b)

Denne trenden har snudd, og politiet har fått en egeninteresse i å evaluere feil i etterforskningen. Dette ved å se det positive potensialet som ligger i at kritikkverdige forhold i enkeltsaker brukes som erfaringslæring. En av informantene beskriver følgende:

Ta Bergwall-rapporten. Denne kunnskapen tar jeg med meg livet ut. Noe nytt skjedde med den rapporten. Senere Monika-rapporten. Denne fører til endringer i fokus i hele organisasjonen, og i miljøene.

Betraktningen denne etterforskeren har gjort seg har klare paralleller til det informanten ovenfor uttalte:

Og det er klart at når en mann som Asbjørn Rachlew trekker frem de «stygge» eksemplene, så er en åpenbar positiv effekt av dette at flere politifolk blir bevisst på hvordan man ikke skal gjøre det.

Et annet viktig moment med erfaringslæring er taus kunnskap. Dette er læringen som sitter i kroppen, som vi ikke greier å sette ord på, og som dermed er vanskelig å overføre til andre. Å sette ord på hvordan du som etterforsker roer ned en opphisset siktet eller opprørt pårørende under avhør vil vanskelig la seg gjøre. Her sitter håndverkeren og det reflekterende medmennesket på kompetansen, og vinner overlegent i kampen mot rutiner og lik policy.

Som vist til i teorien innledningsvis beveger politiet seg nå lengre og lengre bort fra håndverkerens måte å jobbe på. Dagens etterforskere har gjennom implementering av rutiner, retningslinjer og verktøy blitt tvunget til å gjøre jobben med stadig nye metoder og verktøy.

5. AVSLUTTENDE DISKUSJON

Etter å ha presentert analyse og teori knyttet til funn som har fremkommet gjennom våre undersøkelser, vil vi på bakgrunn av teorien og empirien diskutere i hvilken grad etterforskningsfaget kan sies å ha utviklet seg i retning av en profesjonalisering, dette også sett opp mot England og Wales sitt PIP-system. Vi vil også trekke frem kjernen av vår forståelse av hvordan erfarne etterforskere opplever den forskningsbaserte utviklingen i praksis.

Norsk etterforskning på vei mot PIP - en sammenligning av Norge med England og Wales

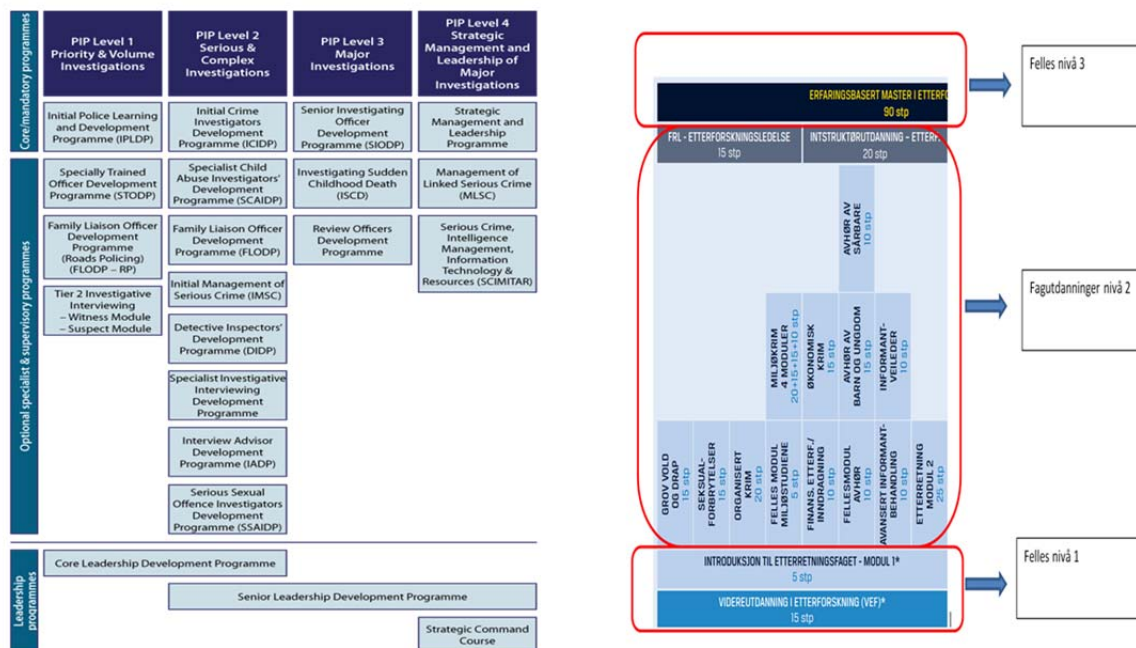
Profesjonaliseringen og opplæringsprogrammet for etterforskere hentet fra politiet i England og Wales, «Professionalising Criminal Investigation Programme» (PIP) er, som tidligere nevnt, brukt som eksempel på profesjonaliseringstiltak som har ført den engelske etterforskningen i retning av å bli en profesjon. Både Fahsing (2016); Flanagan (2008); Stelfox (2011) fremhever at britiske etterforskere har dratt nytte av profesjonaliseringsprogrammet PIP. Og som datamaterialet viser, refererer også flere av våre informanter til PIP-modellen når de reflekterer rundt profesjonalisering av etterforskning i Norge. Det kan derfor virke som England og Wales sin PIP-modell er "gullstandarden" av et profesjonaliseringsprogram for politiet. Dette vil derfor være naturlig å måle seg opp mot for norsk politi.

Utdanning

Vår gjennomgang av kurskataloger, studieplaner og kvalitetsrapporter viser at det norske systemet for profesjonalisering av etterforskning gjennom etter- og videreutdanning, etterforskningsløftet og obligatorisk årlig opplæring (OÅO) ikke ligger så langt fra det systemet politiet i England og Wales benytter.

Etter- og videreutdanningstilbudet til norske etterforskere er i dag kvalitativt svært godt, og inneholder god bredde hva gjelder ulike typer studier. Innholdet i studiene har fått klare standarder, de er kvalitetssikret gjennom NOKUT og de gir studiepoeng.

Ser man på det norske utdanningsløpet, er det på mange måter mer omfattende i innhold og varighet enn det England og Wales har på utdanningsprogrammene i sitt PIP-system (figur 10). Det norske utdanningsløpet for etterforskning har i tillegg et masterløp innen etterforskning som PIP-systemet ikke har (College of Policing, 2017; Politihøgskolen, 2018).

Figur 10 - Sammenlikning av PIP og det norske utdanningsløpet i etter og videreutdanning ved PHS

Dersom en ser til Politihøgskolens etter- og videreutdanningsprogram (Politihøgskolen, 2018), kan dette deles inn på lignende måte som Englands og Wales' sitt profesjonaliseringsprogram PIP. Selv om man ikke har definert nivåer på samme måte, kan man se en klar oppbygging på tre ulike nivåer, der nivå en kan ses som et felles nivå, nivå to som spesialisierende fagutdanninger med etterforskningsledelse på topp, og nivå tre som en erfaringsbasert master i etterforskning. Med en fullverdig akkreditering kunne Politihøgskolen fra 2004 også tilby studier i etter- og videreutdanning som ga studiepoeng. Med akkrediteringen fulgte også de formelle kravene til blant annet innhold, kvalifiserende krav hos søker og testing av kunnskap og ferdigheter etter gjennomført studie.

Standardisering gjennom vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder

Rachlew (1999), Myklebust (1999) og senere Fahsing (2016), har ført til endringer i arbeidsmetodene til norsk politi, gjennom at de blant annet satt søkelyset på avhørsmetodikk og hypotesestyrte etterforskning. I sin forskning knyttet de seg til kunnskap og forskning utenfor Norge, som før dette hadde svært liten forskning på etterforskning.

Akademisering av politiet gjennom Politihøgskolens satsning på forskning, masterløp innen etterforskning og politivitenskap, samt studier i etter- og videreutdanning har vært med på og åpne politiet ytterligere for vitenskapelig forankret etterforskningsmetodikk. Dette har også bidratt til produksjon av relevant forskning for etterforskningsfaget.

Økt kunnskap påvirker holdningene

Etterforskernes hovedoppfatning av kvalitet i den praktiske etterforskningen er i dag at etterforskningen er objektiv og at uskyldspresumsjonen blir ivaretatt. De opplever at fallgruvene tunnelsyn og bekreftelsesfeller er de største truslene som kan påvirke den objektive etterforskningen og oppgir hypotesetestende metode som det viktigste virkemiddelet for å motvirke fallgruvene.

Informantene opplevde ikke hypotesetestende metode som noe nytt, og setter denne metoden i sammenheng med begrepet «forklaringsmodeller» som tidligere ble brukt. Men med begrepsendringen kom også kunnskapen om hvorfor ulike forklaringsmodeller og en hypotesetestende metode er viktig i etterforskningsarbeidet. Her var kunnskapen om de kognitive fallgruvene som det blir vist til over sentral. Etterforskerne viser at de har fanget opp teorien og metodene den vitenskapsbaserte kunnskapen baserer seg på. De evner å sette disse i sammenheng med de overordnede føringene for kvalitet i etterforskningen, og forskningen har lyktes med å implementere ny kunnskap for en bedre kvalitet.

Vi ser her at det er kravene i straffeprosessloven, samt det vi tidligere omtalte som de generelle kravene til Riksadvokaten som er fremtredende i informantenes forståelse av kvalitet. Det kan oppleves som om kravene objektivitet, uskyldspresumsjon og notoritet alltid har vært førende for politiets etterforskning. På den annen side viser dataene at det tidligere var varierende holdninger til en objektiv informasjonsinnhenting, og at kvalitet ofte ble synonymt med det å finne en skyldig. Med utgangspunkt i informantenes refleksjoner i dag, synes disse ulike holdningene til objektivitet og uskyldspresumsjon å være betydelig utjevnet.

Økt kunnskap synes å ha en holdningspåvirkende og utjevne effekt hos etterforskerne. At politiet har gått fra å være erfaringsbasert til et ideal om å være kunnskapsbasert, har nok både endret miljøet og kulturen blant dagens etterforskere. Siden holdninger ofte bygger på hva som er gjeldende oppfatning i det miljøet man opptrer i, vil dette kunne gjenspeiles i de holdningsendringene vi syntes å kunne se her.

Som profesjonell yrkesutøver kan en ikke alltid gi uttrykk for eller handle i tråd med egne holdninger. Man er forpliktet til å følge de yrkesetiske retningslinjene som gjelder. Det kan derfor virke som om det har skjedd en økt bevisstgjøring gjennom ny kunnskap omkring de fallgruvene som setter objektiviteten og uskyldspresumsjonen i fare. Det syns som om dette har ført til en holdningsendring hos de fleste etterforskere.

Det er vanskelig å si noe om på hvilke tidspunkt denne utviklingen skjedde, men det kan virke som om utviklingen kan ses i sammenheng med innføringen av KREATIVs taktikkmodell ved avhør av mistenkte, og da særlig sonderingsmetodikken omkring potensielle bevis. Sonderingsmetodikken bygger i all hovedsak på en hypotesetestende metode, som fordrer en mental innstilling hos etterforsker om å være åpen for at det finnes alternative forklaringer til at beviset ser ut slik det gjør.

KREATIV er i dag implementert som en del av grunnutdanningen ved Politihøgskolen, og er derfor ikke lenger kursbasert. Før dette fantes det ingen sentrale føringer som påla etterforskere å gjennomføre utdanningen. Det kan allikevel virke som om holdningene og kunnskapen rundt hypotesetestende metode ikke har en direkte sammenheng med hvem som fikk kurset, men at det har ført til en generell holdningsendring blant alle etterforskere.

Denne parallelliteten mellom kunnskaper og holdninger kan vi trekke videre til egen erfaring og informantenes refleksjoner omkring enkelte etterforskeres motvilje mot bruk av etterforskningsverktøyet Indicia prosjektmodul. Mangel på kunnskap, forståelse og kompetanse kan skape holdninger som at dette verktøyet er for avansert, og spørsmål som hva var galt med måten vi gjorde det på før. Disse holdningene vil ha lett for å spre seg i et miljø der mangel på kunnskap om verktøyets muligheter er fraværende. Disse holdningene kan på sikt bli gjeldende oppfatninger hos etterforskeren.

Indicia prosjektmodul vil vi for øvrig også trekke frem i vår senere diskusjon omkring de funn som viser fravær av et forpliktende system for forvaltning og implementering av kunnskap, metodikk og verktøy.

Manglende forpliktende system for standardisering

Som vist over ligger norsk politi på høyde med «gullstandarden» når det gjelder utdanning, samtidig som informantenes refleksjoner kan tyde på at norske etterforskere har begynt å implementere den forskningsbaserte kunnskapen inn i etterforskningen. Funn viser allikevel at det er en forskjell som fremstår som viktige med tanke på hvordan profesjonaliseringstiltakene gir seg utslag i etterforskernes praksis. Det fremstår ikke som om norske etterforskere mangler standarder for yrkesutførelsen, men at de standardene som er etablert gjennom utdanningstilbudet, etterforskningsløftet og kvalitets- og strukturreformen i norsk politi ikke er satt i et forpliktende system, slik som for eksempel hos PIP.

Strukturreformen, som er en del av nærpolitireformen, har som mål å skape større og robuste fagmiljøer. Den må ses som en ytterligere spesialisering av etterforskningsfaget, som skal sikre

en mer kunnskapsbasert og ensartet håndtering av alvorlige og kompliserte straffesaker. Dette er i tråd med behov blant andre Aas (2014) har påpekt i politiets behandling av familievoldssaker.

Når politiet skal sikre kvalitet i de operative innsatsstyrkenes tjenesteutførelse, har de som arbeidsgiver stilt flere formelle krav til den enkeltes ferdigheter. Noen minimumskrav må være oppfylt før tjenestemenn gis tillatelse til eksempelvis å bære våpen og kjøre utrykning. Innen etterforskning foreligger ingen slike krav som sørger for en internregulering av profesjonen.

På tross av Politidirektoratets arbeid med kvalitetsreformen i norsk politi, og med etterforskningsløftet som et klart profesjonaliseringstiltak, er det grunn til å undre seg over et fravær av forpliktende system slik man ser i PIP-systemet i England og Wales. Intensjonene med etterforskningsløftet fremstår som svake uten et forpliktende system for sertifisering og akkreditering. Etter endt utdanning i PIP-systemet blir etterforskerne registrert og sertifisert for saker innenfor det nivået i PIP man har kvalifisert seg for. Deretter må etterforskeren opprettholde sin sertifisering videre i karrieren. Etterforskeren akkrediteres gjennom praktisering og kompetansehevende tiltak som utdanning, kurs og seminarer med vektning av de ulike delene etter et bestemt system (College of Policing, 2017). Som vi tidligere har gjort rede for, finnes det ingen slik akkrediterings- eller sertifiseringsordning i Norge. Selv om utlysningstekster til stillinger kan inneholde krav om at søkeren må ha formell kompetanse innen et fagområde, har Norge ingen nasjonale krav for stillingene som etterforsker og etterforskningsleder. Den funksjonsrettede utdanningen innen etterforskning får man gjerne etter at man har vært i stillingen i noen år.

Betydningen av et forpliktende system og enhetlig metode

I forlengelsen av diskusjonen omkring utdanning og mangel på et forpliktende system vil vi særlig trekke frem politiets eneste prosjektstyringsverktøy for etterforskning, Indicia prosjektmodul. Dette som et konkret eksempel på et område der utdanning og krav til et forpliktende system mangler.

Politiet har brukt flere år og omfattende ressurser på å utvikle databasesystemet Indicia Prosjekt. Dette fremstår som en nødvendighet for at etterforskere skal kunne omsette forskningsbasert metodikk som hypotesestyrte etterforskning i praksis. Et stadig mer komplekst kriminalitetsbilde øker informasjonsmengden i de alvorlige straffesakene, og politiet trenger et system som takler informasjonsmengdene og samtidig gir politiet kontroll

og oversikt. Både funn fra dokumentstudiene og informantenes refleksjoner viser at det er et stort hull hva gjelder utdanning, kunnskap og kompetanse omkring dette verktøyet.

Indicia prosjektmodul blir av Riksadvokaten (2013b) anbefalt brukt sammen med en etterforskningsplan for å sikre notoritet og kontroll, og til å understøtte beslutninger som bidrar til objektivitet og økt kvalitet. Vår oppfatning er at riktig bruk av Indicia prosjektmodul er i tråd med Riksadvokatens krav om bruk av etterforskningsplan, i tillegg til at den bidrar til å omsette metodikken med hypotesestyrte etterforskning i praksis.

Som nevnt tidligere kan norsk politis tilbud av etter- og videreutdanning måle seg med de beste. Det fremstår derfor som et paradoks at det ikke eksisterer noe formalisert utdanning for Indicia prosjektmodul ved noen av de tre arenaene som tilbyr utdanning for politiet. Hverken grunnutdanningen ved Politihøgskolen, Politihøgskolens etter- og videreutdanningsløp for etterforskere, eller ute i distriktene tilbys det utdanning i det viktigste verktøyet politiet har innen etterforskning.

Opplæring og bruk i Indicia prosjektmodul bygger fortsatt på prinsippet om «on the job training» og mester-svenn-opplæring. Dette med de farene for feil- og vranglære som dette innebærer, noe vi tidligere har vært inne på. Vi har selv erfart at denne ikke formaliserte opplæringen kan utgjøre en reell fare for rettssikkerheten, ved at informasjonsbehandlingen i sakene kan medføre feil og mangler som kan være kritiske for kvaliteten på etterforskningen.

Som tidligere beskrevet, er det flere faktorer som påvirker politiets evne til å opptre objektivt. I denne sammenheng vil vi trekke frem behovet for en enhetlig metodikk, noe som også påpekes av Bjerknes og Fahsing (2018). Metodikken skal gi politiet en helhetlig tilnærming, og kan inneholde flere teknikker og verktøy i etterforskningsprosesser som sikrer den objektive etterforskningen. Objektivitet krever ikke bare oversikt over tilgjengelig informasjon, men også en validering av informasjonen. Som beskrevet hos Fahsing (2016), må dette gjøres for at politiet skal benytte mest mulig pålitelig informasjon og aktivt søke etter informasjon som kan si noe om ulike hypoteser. Dette innebærer å søke etter alle potensielle svar på et gitt hendelsesforløp, for deretter å se hva som kan gi den beste mulige forklaring. Dette er tidligere beskrevet som en abduktiv logikk.

Det å løse en straffesak i dag kan i sammenliknes med å løse et stort puslespill som inneholder langt flere brikker enn hva som er nødvendig. Alle de riktige brikkene må på plass for å få løst saken. Brikkene kan her sammenliknes med den mengden av informasjon som er hentet inn for å opplyse saken. Her vil det kunne være mye overflødig informasjon, noen «brikker»

passer kanskje kun i formen, men ikke med resten av bildet, og noen brikker passer ikke i det hele tatt. Utfordringen er å finne alle de riktige brikkene, og pusle de slik at bildet, ses tydelig, og ikke bare konturene.

Indicia prosjektmodul er et helt nødvendig verktøy for nettopp å løse dette store puslespillet. Brukt på riktig måte hjelper det politiet til raskt å se hvor det mangler brikker, forstått som hull i informasjonen, og hvilken form og farge brikken skal ha for å fylle hullet. Dette kan forstås som type informasjon. I tillegg kommer brikker som overhodet ikke passer inn. Brukt på riktig måte vil Indicia prosjektmodul sikre en enhetlig metodikk i all etterforskning.

Opplæring i Indicia prosjekt, som kanskje skal være det fremste verktøyet for at teorien om å unngå bekreftelsesfeller og tunnelsyn skal unngås i praksis, skjer først i det siste året på Politihøgskolen. Da begrenset til noen få timers opplæring. Det er heller ingen formell videreutdanning når man er ferdig utdannet og har begynt å jobbe. I de tidligere omtalte etter- og videreutdanningene «Etterforskningsledelse» og «Videreutdanning i etterforskning » blir Indicia prosjektmodul hverken benyttet eller gitt ytterligere opplæring i. I stedet benyttes Word og Excel for å erstatte funksjonene i Indicia prosjektmodul, og man får en politiutdanning som taler med to tunger.

Betydningen av autonomi vs. et forpliktende system

På den ene siden løfter informantene frem Indicia prosjektmodul som noe av det viktigste som har skjedd på etterforskningssiden, på linje med kreativ og hypotesestyrte etterforskning. På den andre siden uttrykker informantene en bekymring for at verktøyet velges vekk på grunn av manglende kompetanse og at det er uforpliktende. For en uøvet eller en som benytter Indicia prosjektmodul sjelden, kan verktøyet virke overveldende. Faren er da at man lukker systemet, og begynner å frykte og benytte det.

Innføringen av Indicia prosjektmodul og informantenes betraktninger rundt bekymringene for at systemet blir for komplisert og for sjelden brukt kan ses i lys av Fahsings (2016) beskrivelse av hendelsen når det nye Boeing B-17 flyet styrtet. Opinionen mente at flyet ikke var godt nok og at det var farlig. Konklusjonen fra Boeing var tvert imot at dette flyet var mer enn godt nok, men at det var blitt så avansert at man trengte to piloter. Dette viste seg etter hvert å være viktig. Utfordringen med Indicia prosjektmodul er at det blir mer og mer komplekst, og at verktøyets intensjon om å heve kvaliteten på en etterforskning kan føles uoverkommelig.

Vår erfaring gjennom etterforskning av en rekke drapssaker er at manglende kompetanse og kunnskap om verktøyets muligheter, i tillegg til en motvilje hos etterforskere, kan føre til at en i sak etter sak må drive opplæring i et sentralt etterforskningsverktøy. Nesten uten unntak må opplæringen ofte pågå i den mest krevende, kritiske og hektiske tiden av en etterforskning, de første dagene. Dette svekker kapasiteten i den mest kritiske fasen i en pågående etterforskning, som igjen vil gå ut over kvaliteten.

Det finnes sikkert flere forklaringer på hvorfor det er slik, men en forklaring kan være at bruken av verktøyet i altfor stor grad er basert på frivillighet. Dette i motsetning til bruken av andre metoder, som for eksempel KREATIV, hypoteser og obligatorisk etterforskningsplan i store etterforskninger.

Et særtrekk ved politiryket er at den enkelte politibetjent utviser skjønn i en rekke situasjoner. Et spørsmål vil være om autonomien kommer i veien for at politiets etterforskere benytter metoder og verktøy som ikke er bestemt gjennom regler eller pålegg fra Riksadvokaten. Her kan vi igjen trekke veksler til Reiners teori (2010) om at reglene er for vagt formulert til at politiet på riktig måte skal utnytte handlingsrommet. Dette når Riksadvokaten anbefaler bruk og som skriver at verktøyet Indicia prosjektmodul bør brukes (Riksadvokaten, 2013b). Sett hen til Gundhus (2016) og Cockcroft (2015), beskriver de at profesjonaliseringsbegrepet benyttes til å få bedre kontroll og ledelse av politiets skjønnsutøvelse i England og Wales gjennom bruk av etterforskningsverktøyet HOLMES som vi tidligere har vært inne på.

I tråd med Gundhus (2016) vil kontroll og ledelse ikke nødvendigvis trenge å innebære en deprofesjonalisering av etterforskning. Etterforskere blir gitt rammer for hvordan de skal løse de oppgavene de er satt til å gjøre, blant annet gjennom pålegg fra Riksadvokaten om bruk av etterforskningsplan. Et slikt pålegg vil etter vårt syn ikke strupe autonomien og det skjønnsmessige handlingsrommet politiet har i dag, men heller fremtvinge økt kompetanse gjennom pålagt bruk.

En annen forklaring på manglende kunnskap og kompetanse på Indicia-prosjektmodul kan være etterforskernes holdninger og hvordan manglende kunnskap påvirker etterforskernes holdninger til bruken av dette verktøyet. Dersom vi skal trekke inn egen erfaring, ser vi en betydelig forskjell i holdningene til bruk av verktøyet hos etterforskere som har den grunnleggende forståelsen av verktøyets funksjon og de som ikke har denne grunnleggende forståelsen og mangler kunnskap og kompetanse.

Manglende kunnskap og kompetanse og derav også en mulig manglende forståelse, synliggjør et gap mellom den teoretiske kunnskapen og den praktiske handlingen. Vi synes å kunne se en sammenheng mellom mangelen på et forpliktende system og holdninger som utgjør gapet som forhindrer at den vitenskapsbaserte kunnskapen skal kunne optimalisere praksis. Gjennom forpliktelser og krav vil systemet kunne styre etterforskere inn i en kompetanse som vil kunne skape en forståelse som vil dreie holdningene i en unison retning. En tilsvarende prosess skjedde gjennom det KREATIV gjorde med etterforskerens holdninger til hvordan kravene til uskyldspresumsjon og objektiv etterforskning ble praktisert.

Vi er klar over at nærpolitireformen er krevende, og at en innføring av for mye på for kort tid vil kunne føre til en «overload». En fare er at gapet mellom forventningene til både individ og avdeling ikke står i forhold til hva som er mulig å gjennomføre, i tillegg til forventninger om resultater og måloppnåelse. Denne begrunnelsen vil i tilfelle være i tråd med Lipsky (2010) teorier om «Street Level bureaucracy», eller et såkalt bakkebyråkrati der nettopp forventninger om resultater og måloppnåelse vil kunne stå i en motsetning til endringsarbeid. Innføring av nye rutiner og føringer uten tilstrekkelig nivå på rammebetingelsene som følger med en slik implementering og en klar prioritering fra besluttende myndighet kan føre til at både implementeringen og politiets måloppnåelse blir skadelidende. Det kan således være en riktig beslutning av Politidirektoratet å avvente et forpliktende system for standardisering for etterforskning, lik det man har for operativt politiarbeid, all den tid nærpolitireformen er pågående og rammebetingelsene foreløpig ikke er til stede for en slik innføring. Dette særlig tatt i betraktning utdanningskapasiteten ved Politihøgskolens etter- og videreutdanningstilbud. Resultatet og informantenes erfaringer er at selv om utdanningsmulighetene er til stede og etterforskningsløftets tiltak for profesjonalisering blir gjennomført, kan hvem som helst med grunnleggende politiutdanning ende opp som både etterforsker og etterforskningsleder i enhver sakstype i Norge. Dette gjelder også de mest alvorlige sakene, og bruken av metoder og verktøy som skal sikre kvaliteten på etterforskningen oppleves som valgfag.

Politidirektoratets innføring av rutinebeskrivelser, obligatorisk årlig opplæring (OÅO), øvelser, en pålagt bruk av Indicia prosjektmodul og etterforskningsplaner vil i noen grad kunne motvirke farene med «ukvalifiserte» etterforskningsledere og etterforskere. Sett i lys av Ask og Fahsing (2018) og Fahsing (2016) beskrivelse av hvordan bedre trening, planverk, standardiserte prosedyrer og løpende revisjon kan bedre kvaliteten på etterforskernes beslutningstaking i kritiske saker, fremstår disse profesjonaliseringstiltakene som svært viktige. Dette gjelder spesielt i saker som utvikler seg til å bli omfattende og kompliserte. Det

kan ikke overlates til etterforskerens hukommelse alene å sikre at de riktige etterforskningskrittene utføres for å sikre en objektiv og systematisk etterforskning.

Erfaringslæringens betydning på etterforskningsfaget

Erfaringslæring gjennom evaluering er en uttalt ambisjon i etterforskningsløftet, og er ved flere anledninger fremmet som viktig av Riksadvokaten. Informantene løfter erfaringslæring som svært viktig, men savner et system for evaluering. Man ser en tendens til at saker med åpenbare feil, mangler og justisfeil fremtvinger store og omfattende evalueringer, mens de «alminnelige» forsvinningssakene og drapssakene uten oppklaring sjelden blir evaluert. Dette med mindre de blir gjenopptatt eller gjennomgått av en cold-case-enhet. Paradokset er, at på tross av ambisjoner og pålegg, så finnes det ingen forpliktende systemer for å evaluere, formidle og implementere læringspunkter fra etterforskningen i praksis. Fag- og opplæringsansvarlige i politidistriktene og obligatorisk årlig opplæring vil kunne fylle denne funksjonen, og fremstår derfor som en viktig faktor i en profesjonalisering av etterforskningsarbeid i norsk politi.

Riksadvokaten (2013d) etterlyste i 2013 et system for implementering av teoretisk kunnskap i praksis, senere ble dette også påpekt av Rachlew og Fahsing (2015). Riksadvokaten etterlyste også samme år et system likt Englands og Wales sitt PIP-system. Det fremstår som en svakhet for etterforskningsfaget at et fagfelt som i sin natur krever systematikk, fortsatt ikke har et forpliktende system for forvaltning og implementering av metodikk og kunnskap eller for systematisk evaluering av saker.

6. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

På bakgrunn av våre erfaringer omkring skjevhet i kompetanse, kunnskap og praksis blant norske etterforskere, har vi i denne masteroppgaven sett på om årsakene til dette kan ligge på systemnivå og også kan omhandle dagens kunnskapsnivå. Vi har derfor sett på forvaltningen av etterforskningskompetansen i Norge i lys av profesjonalisering og den vitenskapsbaserte kunnskapen. Videre har vi sett på hvilke måter profesjonaliseringen og vitenskapelig forankrede metoder påvirker etterforskeres praksis på.

For å belyse etterforskningskompetansen, har vi sett på utviklingen av den norske etter- og videreutdanningen for etterforskningsfaget. Vi har også sett dagens studietilbud opp mot Englands og Wales sitt profesjonaliseringssystem for etterforskere, «Professionalising Criminal Investigation Programme», der vi har identifisert likheter og forskjeller både i form av studieløp, studienes innhold, og krav til akkreditering. Vi har i det videre gjennom intervjuer sett hvordan den norske profesjonaliseringen av etterforskningsfaget manifesterer seg i praksis hos etterforskere.

At det både har skjedd en teoretisk og praktisk fagutvikling innen etterforskning er det liten tvil om, og nye etterforskningsmetoder har de seneste tiår gradvis blitt innlemmet. Målsetningen med økt kunnskap og kompetanse er å øke kvaliteten på politiets etterforskning. For våre videre undersøkelser om hvordan den kunnskapsbaserte utviklingen viste seg i etterforskeres praksis, fant vi det hensiktsmessig å studere Riksadvokatens rundskriv for å kunne oppstille de normative føringene for hva Riksadvokaten legger i begrepet høy kvalitet i etterforskning. Vi ønsket å fange informantenes meningsdimensjoner omkring begrepet kvalitet i etterforskning og deres refleksjoner rundt fagutviklingen for på denne måten å kunne se om det gapet mellom kunnskap og praksis vi selv har erfart kunne omhandle systemnivå eller kunnskapsnivå.

Innledningsvis valgte vi følgende problemstilling:

Hvordan har etterforskningsfaget utviklet seg i retning av en profesjonalisering og vitenskapelig forankrede etterforskningsmetoder, og hvordan viser denne utviklingen seg i erfarne etterforskeres praksis?

Funnene våre tyder på en fagutvikling spesielt innen etter- og videreutdanning som har ført til en akademisering av etterforskerkorpset. Det kan også synes som om denne utviklingen på mange måter starter med Rachlews, Myklebusts og Fahsings masterstudier utenfor Politihøgskolen. Politihøgskolen har senere utviklet fullverdige masterstudier som et tillegg

til de etablerte fag- og funksjonsrettede etter- og videreutdanningene. Det er mulig at utviklingen ville kommet uten Rachlew, Myklebust og Fahsing, men det fremstår som om disse fungerte som endringsagenter for vitenskapeliggjøringen av etterforskningsmetodikken for et stort antall etterforskere, blant annet igjennom utviklingen av KREATIV avhørskurs.

Videre indikerer funn at norsk politi har en svært god utdanningsinstitusjon i Politihøgskolen, også sett i forhold til England og Wales «Professionalising Criminal Investigation Programme». Med en bachelorgrad som grunnutdanning og et godt utbygget, standardisert og spesialisert tilbud om etter- og videreutdanning innen etterforskning, er den norske utdanningen på nivå med PIP. De senere årene har også obligatorisk årlig opplæring for etterforskere ført til en ytterligere forsterkning av opplæringen for norske etterforskere. Dette gjennom en kombinasjon av erfaringslæring og vitenskapsbasert kunnskap.

Når det kommer til den praktiske anvendelsen av kunnskapsbaserte metoder, kan det se ut til at forståelse er holdningsskapende og vil påvirke i hvilken grad kunnskapen implementeres i den enkelte etterforskers praksis. Våre funn indikerer at økt kunnskap og kompetanse skaper en forståelse blant etterforskerne som bidrar til å endre holdningene til bruk av nye metoder. Økt kunnskap og forståelse av at hypotesestyrte etterforskning bidrar til å motvirke de kognitive fallgruvene som bekreftelsesfeller og tunnelsyn, kan synes å ha endret holdningene til kvalitetskravene uskyldspresumsjon og en objektiv etterforskning. Dette i takt med den obligatoriske bruken av taktikkmodellen i KREATIV i avhør.

At våre funn videre indikerer at standardene som er etablert gjennom arbeidet i utdanningstilbudet, etterforskningsløftet og kvalitets- og strukturreformen i norsk politi ikke er satt i et forpliktende system slik som for eksempel hos PIP, kan bidra til å gi oss en forklaring på forskjellene i kunnskap, kompetanse og praksis vi innledningsvis beskrev. Ser vi hen til metoden KREATIV som over tid ble å anse som en obligatorisk og anerkjent metode for norske etterforskere, førte denne ikke bare til en holdningsendring blant etterforskerne. Den førte også til at vi innen avhørsfaget fikk en enhetlig metode, uansett hvor i landet vi arbeider. Etterforskere som skal avhøre en mistenkt er ikke i tvil om rutinene for hvordan dette skal gjennomføres.

Et viktig funn som bygger på noe flere informanter trekker frem, er at verktøyet Indicia prosjektmodul hverken har et formalisert utdanningsløp ved Politihøgskolen eller krav til obligatorisk bruk i straffesaker. Dette til tross for at prosjektmodulen fremstår som politiets viktigste verktøy innen etterforskning. Dette står i skarp kontrast til Riksadvokatens anbefalte bruk av Indicia prosjekt gjennom pålegg gitt om bruk av etterforskningsplaner. I tillegg

kommer at alle våre informanter trekker frem Indicia prosjektmodul som et av de viktigste utviklingstrekkene ved etterforskningen, og som det viktigste verktøyet i en etterforskning.

Som tidligere forklart, fasiliterer og optimaliserer Indicia flere av de vitenskapelig forankrede etterforskningsmetodene politiet har. Funnet kan tyde på at det fortsatt er et gap mellom den teoretiske utdanningen som gis og praksisfeltets behov for opplæring for å oppnå målet om en enhetlig metode i etterforskning for å sikre høy kvalitet.

Vår mening er at gapet kan tettes gjennom en obligatorisk utdanning som vil gi en kunnskap om og forståelse av verktøyet funksjon, og en forpliktende og obligatorisk bruk av Indicia prosjektmodul i alle saker. Dette på bakgrunn av at kontinuerlig bruk av verktøyet er en forutsetning for å oppnå kvalifisert kompetanse.

7. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE

Norske etterforskere jobber i et land der det ikke bare er store variasjoner i geografi og befolkningstetthet, men også store variasjoner i størrelse på politiets enheter og kompetansenivået på de ulike enhetene. En intensjon med kvalitetsreformen, som er en del av nærpolitireformen, er likere yrkespraksis og en profesjonalisering av etterforskningsfaget. Norske etterforskere har et godt og omfattende utdanningstilbud, og det er også innført en rekke tiltak for å standardisere yrkespraksis, blant annet gjennom etterforskningsløftet. Det er likevel fortsatt mangel på et forpliktende system som forvalter etterforskningskompetansen i Norge, og dette hemmer en profesjonalisering av etterforskningsfaget.

Vi ser at det i dag er få forpliktende krav til etterforskning av de fleste straffesaker, også de alvorligste sakene som drap og grove voldssaker. Med Riksadvokatens beskrivelse av at «gårsdagens spesialister er dagens generalister» er det grunn til å undre seg over om norsk politi vil kunne oppnå profesjonens krav til en yrkesstandard uten et system med sertifisering innen etterforskning.

Vi har i våre undersøkelser vist at det ikke nødvendigvis er så store forskjeller mellom PIP-systemet i England og Wales og det norske politiets etter- og videreutdanning. En kan også velge å se obligatorisk årlig opplæring som en 're-godkjenning', som gjør etterforskeren godkjent for inneværende år, på lik linje med operative mannskaper. Likevel er den store forskjellen mellom PIP og det norske systemet et fravær av faste standarder, akkreditering og sertifisering som gjør at det ikke er noe forpliktende system for å sikre en likere yrkespraksis.

Et paradoks er at den samme forskjellen i standarder, akkreditering og sertifisering finner man mellom operative politimannskaper som tjenestegjør i førstelinje og etterforskere i Norge.

I de tilfellene hvor standarder er «valgfag», vil noen alltid velge det bort som følge av for eksempel økonomiske og ressursmessige hensyn, men også etterforskeres motivasjon. På den måten vil man måtte akseptere de store variasjonene i kvalitet som både Riksadvokaten, forskere og våre informanter påpeker.

Etterforskningsløftet har med sine ulike tiltaksområder startet en profesjonalisering av politiet, men det er vår anbefaling at Politidirektoratet i tillegg vurderer et forpliktende system for å oppnå et av hovedmålene med etterforskningsløftet: en bedre og mer enhetlig yrkespraksis.

Dersom man klarer å heve nivået til norsk politi i blant annet den praktiske bruken av Indicia prosjektmodul, samtidig som videreutdanninger innen etterforskningsfaget naturlig inkorporerer systemet som en naturlig del av etterforskningen, tror vi verktøyet sammen med de øvrige nevnte forskningsbaserte metodene kan bli en suksessfaktor i å nå målet til etterforskningsløftet med bedre og mer enhetlig yrkespraksis.

Avslutningsvis anbefaler vi ytterligere forskning på hvilke konsekvenser manglende standardisering har på kvaliteten i etterforskning, ut over Riksadvokatens gjentatte påpeking av ujevn kvalitet i behandlingen av straffesakene. Det ville også vært interessant å undersøke norske etterforskeres kunnskap, kompetanse og holdninger rundt bruken av etterforskningsverktøyet Indicia prosjektmodul, for på den måten å skaffe konkret kunnskap omkring den praktiske anvendelsen, og videre i hvilken grad anvendelsen i praksis påvirker kvaliteten i etterforskningsarbeidet.

Antall ord (uten innholdsfortegnelse, forord, sammendrag og litteraturhenvisning): **31 652**

LITTERATUR

- Aas, G. (2014). Familievold som et spesialfagfelt i politiet? . *Nordisk Politiforskning*, 1(1), 58-82.
- Ask, K. (2013). Fejl og faldgruber i efterforskning. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage*.
Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Ask, K. & Fahsing, I. (2018). Investigative decision making. I A. Griffiths & R. Milne (Red.), *The psychology of criminal investigation: From theory to practice* (s. 52-73): Routledge.
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. (2018). *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Oslo:
Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O. T. & Johansen, A. K. H. (2009). *Etterforskningsmetoder - en innføring*. Bergen:
Fagbokforlaget.
- Canter, D. & Laurence, A. J. (1999). Offender Profiling and Practice. I D. Canter & A. J. Laurence
(Red.), *Profiling in Policy and practice* (s. 3-19). Aldershot, U.K: Dartmouth Publishing Ltd.
- Carson, D. (2011). Models of investigation. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of criminal investigation* (s. 407-425). New York: Routledge.
- Christoffersen, S. A. (2011a). Profesjoner og Profesjonsetikk - hva er det? I S. A. Christoffersen (Red.),
Profesjonsetikk -Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker (2. utg.). Oslo:
Universitetsforlaget.
- Christoffersen, S. A. (2011b). Profesjonsetikk som dømmekraft. I S. A. Christoffersen (Red.),
Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker (s. 65-88). Oslo:
Universitetsforlaget.
- Cockcroft, T. (2015). Golden ages, Red Herrings and Post-Keynesian Policing: Understanding the role
of Police Culture in the Police Professionalism *Nordisk Politiforskning*, 2-2015 årgang 2, 183-
196.
- College of policing. (2013). Investigation Introduction. Hentet fra
<https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/introduction/#pip>

- College of Policing. (2017). *Professionalising Investigation Programme - Programme policy 2017*.
Coventry: College of Policing.
- Diderichen, A. (2013). Erkendelsesteori, politik og professionalisering. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.),
Om at oppdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis (s. 55-92).
Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Diesen, C. (1994). *Bevisprövning i brottsmål*. Stockholm.
- Donnelly, D. & West, A. (2019). The Task Is Greater Than The Title: Professionalising the Role of the
Senior Investigating Officer in Homicide Investigation. I M. Roycroft & J. Roach (Red.),
Decision Making in Police Enquiries and Critical Incidents (s. 107-128). London: Palgrave
Macmillan.
- Eckhoff, T. & Sundby, N. K. (1991). *Rettsystemer. Systemteoretisk innføring i rettsfilosofien* (Bind 2).
Oslo: Tano Aschehoug.
- Fahsing, I. (2002). *The man behind the mask* (Masteroppgave i vitnepsykologi). University of
Leicester
- Fahsing, I. (2013). Tænkestile: Effektivitet, dyder og krydspres i efterforskninger. I C. Hald & K. V.
Rønn (Red.), *Om at oppdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis* (s.
115-149). Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Fahsing, I. A. (2016). *The Making of an Expert Detective. Thinking and Deciding in Criminal
Investigation* (Doktorgradsavhandling), Gothenburg
- Fahsing, I. A. & Ask, K. (2013). Decision Making and decisional Tipping Points in omocide
Investigations: An Interview Study of British and Norwegian Detectives. *Journal of
Psychology and Offender Profiling*, 10(2), 155-165. doi: 10.10027jip.1384
- Flanagan, R. (2008). *The review of policing: Interim report*. London.
- Forst, B. (2004, s 96). *Error of Justice. Nature, Sources and Remedies*. Cambridge, UK: Cambridge
University Press.

- Gamst, K. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner : en empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør : utvikling av en avhørsmetodisktilnærming*. (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo
- Gudjonsson, G. H. (2004). Drap i Norge: Falsk tro som ledet til falsk tilståelse. *Tidsskrift for strafferett*.
- Gundhus, H. O. (2007). Suksesskriterier for godt politiarbeide. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 94(2), 160-176.
- Gundhus, H. O. (2010). Ekspertise eller dialog? Tillit og profesjonalisering av politiet. I S. R. Runhove (Red.), *Tillit til politiet* (Bind 2010:4, s. 141-163). Oslo: PHS forskning.
- Gundhus, H. O. (2013). Experience or Knowledge? Perspectives on New Knowledge Regimes and Control of Police Professionalism. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 7, 176-192.
- Gundhus, H. O. (2016). Å målstyre skjønnsutøvelse: profesjonalisering av politiets utlendingskontroll *Sosiologi i dag*, 46(1/2016), 54-79.
- Hald, C. & Rønn, K. V. (2013). Innledning. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Fredriksberg DK: Samfunds litteratur.
- Hauge, L. S. & Holgernes, B. (2010). *Vitenskap og språk. En innføring i vitenskapsfilosofi og logikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Heivoll, G. (2017). *Lovens lange arm - En studie av politibetjentes rolle som rettshåndhevere i den norske demokratiske rettsstaten* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Agder Oslo
- Heivoll, G. & Aadland, E. (2018). *Profesjonsetikk for politiet*. Oslo: Samlaget.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P. & Jayne, B. C. (2004). *Criminal Interrogation and Confessions* Boston: Houghton Mifflin.
- Inderhaug, E. (2019). SYNDEBUKKEN. Stian Elle var den aller beste. Birgitte Tengs saken endret alt. *Politiforum, Nr 01*.
- Innes, M. (2003). *Investigating Murder: Detective Work and the Police Response to Criminal Homicide*. Oxford: Oxford University Press.

- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2015). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannessen, K., Kolsrud, O. & Mangset, D. (Red.). (1992). *Håndbok for Riksarkivet*. Oslo: ad Notam Gyldendahl.
- Justis- og beredskapsdepartement. (2013). *Prop. 1S (2013-2014) Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) for budsjettåret 2014*. Oslo: Det kongelige justis og beredskapsdepartement.
- Justis og beredskapsdepartementet. (2014-2015). *Prop. 61 LS-Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen – nærpoltireformen)* Oslo.
- Karlsen, J. T. (2017). Daglig prosjektarbeid *Prosjektledelse* (Bind 4). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kleinig, J. (1996). *The Ethics of Policing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klockars, C. B. (1980). The dirty Harry problem. *Annals of the Academy of Political and Social Science*, 452(The Police and Violence), 33-47.
- Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisbedømmelsen i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker - utvalgte emner*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Kriminalpolitisenralen. (1993). *Håndbok for Etterforskningsavdelingen*. Oslo: Nicolai Olsens AS.
- Kripos. (2011). *KREATIV -modell og verdier*.
- Kripos. (2016). *Instruks kriminaletteretningsregisteret/Indicia*. Oslo: Kripos.
- Kripos. (2017). *Veileder i drapsetterforskning*. Oslo: Kripos.
- Kvålshaugen, R. & Wennes, G. (2012). Styre og autonomi *Organisere og lede - dilemmaer i praksis* (s. 79-120). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Larsson, P. (2010). Fra armesterke bondesønner til akademikerbarn - Om rekrutteringen til politiyrket. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 97(2), 150-159.
- Lie, N. E. (2015). Utviklingslinjer i det praktiske bevisbildet. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebenes (Red.), *Bevis i straffesaker - Utvalgte emner* (s. 49-77). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Lier, L. A. (2004). Norske politiavhør. *Tidsskrift for strafferett*, Nr 1 2004, 75-80.

- Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy - Dilemmas of the Individual in Public Service*. New York: Russell Sage Foundation.
- McGrory, D. & Treacy, P. (2012). The professionalising Investigation Programme. I M. R. Habermas, C. A. Clarke & D. L. Sheehan (Red.), *Police Organization and Training*. London: Dordrecht Heidelberg.
- Milne, R. & Bull, R. (2000). *Investigative interviewing. Psychology and practice*. West Sussex, England: Wiley.
- Molander, A. & Terum, L. I. (2008). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Monckton-Smith, J., Adams, T., Hart, A. G. & Webb, J. (2013). *Introducing forensic and criminal investigation*. Thousand Oakes, CA: Sage.
- Morris, B. (2011). History of criminal investigation. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of Criminal investigation* (s. 15-40). New York: Routledge.
- Myhrer, T.-G. (2001). Etterforskningsbegrepet. *Tidsskrift for strafferett*, 1/2001.
- Myhrer, T.-G. (2015). *Kvalitet i etterforskningen : særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning : delrapport i "Etterforskningsprosjektet"* (PHS forskning (trykt utg.), Bind 2015:1). Oslo: Politihøgskolen.
- Myklebust, T. (1999). *Psychological processes that may interfere with effective communication in investigative interviews with children* (Master). Universitetet i Liverpool, Liverpool
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Nilsen, J.-A., Aaserud, T. & Filstad, C. (2018). Learning how to lead investigations. *International Journal of Police Science & Management*, 1(11).
- NOU 2007:07. (2007). *Fritz Moen og norsk strafferettspleie* Oslo: Lobo media.
- NOU 2009:12. *Et ansvarlig politi. Åpenhet kontroll og læring*. Oslo: Justis og beredskapsdepartementet.
- Olsvik, E. H. (2013). *Vitenskapsteori for politiet*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Politidirektoratet. (2015). *Nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav – etterforskningsfeltet*. (0.7). Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2017). *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2019). *Nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav - etterforskningsfeltet*. (1.0). Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet & Riksadvokaten. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politihøgskolen. (1997). *Kurskatalog våren 1997*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen. (2004). *Politihøgskolens årsmelding 2004*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen. (2013). *Kvalitetsutvikling - Årsrapport 2012-2013*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen. (2018). *Studieprogramtabell - Etter og videreutdanning*. Oslo: Politihøgskolen Studieavdelingen.
- Rachlew, A. (1999). *An evaluation of Norwegian police officers perception and investigative interviewing* (M.Sc. Investegative psychology). The University of Liverpool
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning: noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne: Metodiske og etiske utfordringer knyttet til forskning på egen profesjon. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet: Forskningskonferansen 2010* (s. 122-149). Oslo: Politihøgskolen.
- Rachlew, A. & Fahsing, I. (2015). *Politiavhøret*. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 225-254). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Reiner, R. (2010). *the Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.
- Rigspolitiet. (2018). *Studieordning Politiets Basisuddannelse*. København: Rigspolitiet.
- Riksadvokaten. (1999a). *Etterforskning*. 3/1999. (3/1999). Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (1999b). *Prioriteringer for iverksetting og gjennomføring av etterforskning og mål for straffesaksbehandlingen - 1999*. 1/1999. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2000). *riksadvokatens rundskriv. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen - år 2000*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2002a). *Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2002 - Etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann. (2/2002)*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2002b). *Riksadvokatens rundskriv. Mål og pripriteringer - 2002*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2009). *Riksadvokatens rundskriv. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen - 2009*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2012a). *Krav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2012b). *Riksadvokatens rundskriv. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2012 - politiet og statsadvokatene*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2013a). *Avhørsmetodikk i politiet*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2013b). *Politiet og påtalemyndighetens behandling av voldtektsaker - oppfølging av regjeringens handlingsplan mot voldtekt 2012 - 2014 - direktiver og anbefalinger*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2013c). *Politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker - oppfølging av regjeringens handlingsplan mot voldtekt 2012-2014 - direktiver og anbefalinger*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2013d). *Riksadvokatens arbeidsgruppe Avhørsmetodikk i politiet*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2013e). *Riksadvokatens rundskriv. Mål og prioriteringer ved straffesaksbehandlingen i 2013 - politiet og statsadvokatene*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2015a). *Direktiv om bruk av etterforskningsplaner*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2015b). *"Monika-rapporten" - læringsperspektiver*. Oslo: Riksadvokaten.

Riksadvokaten. (2015c). *Riksadvokatens rundskriv. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2015 - politiet og statsadvokatene*. Oslo: Riksadvokaten.

- Riksadvokaten. (2016). *Riksadvokatens rundskriv. Politiavhør*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2019). *Notat om utviklingen ved etterforskningsfeltet*. Oslo: Riksadvokaten.
- Robson, C. & McCartan, K. (2016). *Real world research* (Bind 4). Chichester: Wiley.
- Rundhovde, S. R. (2015). Seizures of inconvenience? Policy, discretion and accidental discoveries in policing the illegal wildlife trade at the Norwegian border. *Crime, Law and Social Change*, 64(2), 177-192.
- Runhovde, S. R. (2016). Taking the Path of Least Resistance? Decision-Making in Police Investigations of Illegal Wildlife Trade. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 11(1), 87-102.
- Rønn, K. V. (2013). Hypoteser og forklaringer i oppdagelsesarbeidet. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Stelfox, P. (2011). Professionalizing criminal investigation. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of criminal investigation* (s. 628-650). New York: Routledge.
- Tjora, A. (2013). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (Bind 2). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tømte, H. & Lier, L. A. (1987). Avhørsteknikk. *Politibladet*, Nr 3 1987.
- Wright, A. (2002). *Policing: An Introduction to Concepts and Practice*. Cullompton: Willan Publishing.

Vedlegg

Vedlegg 1. Informasjon til informantene

Informasjon til intervjuobjekter om forskningsprosjektet

«Hvordan har etterforskningsfaget utviklet seg, og hvordan viser denne utvikling seg i erfarne etterforskeres praksis?»

Vi, Frode T Lier og Ann-Kristin E Haugerstuen jobber på KRIPOS, hhv Seksjon for vold og seksjon for operativ kriminalanalyse. Vi jobber med en erfaringsbasert master i etterforskning, hvor vi ønsker å undersøke utviklingen av etterforskningsfaget, hvordan erfarne etterforskere forstår fagutviklingen, og hvordan denne utviklingen gjør seg gjeldende i praksis. Formålet med studien er å skape en større bevissthet og innsikt rundt etterforskningsfagets utvikling og praksis.

Vår veileder er Asbjørn Rachlew ved Politihøgskolen.

Din deltakelse i prosjektet innebærer å delta i et intervju som vil antas å vare rundt en time. Ved samtykke vil det bli benyttet lydopptak, da det sikrer mest nøyaktig gjengivelse av intervjuet. Intervjuguiden du har fått tilsendt forteller deg hva vi ønsker din kunnskap om.

Deltakelsen på intervjuet er frivillig, og du kan når som helst, og uten grunn, kan trekke deg og kreve personopplysningene anonymisert.

Det kun er vi og vår veileder som har tilgang på personidentifiserbare opplysninger, og vi har alle taushetsplikt.

Alle opplysninger blir anonymisert og lydopptak slettes når prosjektet avsluttes (våren 2019)

Du kan på hvilke som helst tidspunkt få innsyn i ditt intervju.

Har ytterligere spørsmål omkring dette, kan du kontakte oss på telefon

Mvh

Frode Lier

Tlf 928 68 687

Frode.thomas.lier@politiet.no

Ann-Kristin E Haugerstuen

Tlf 94889092

ann-kristin.haugerstuen@politiet.no

Vedlegg 2. Intervjuguide

INTERVJUGUIDE ETTERFORSKNINGSLEDERE

Fase 1: Rammesetting	1. Rolleavklaring og presentasjon av oss selv (10 min) • Arbeid • Studiene • Erfaringer • Forventninger (Også respondentens forventninger til oss)
Fase 2: Erfaringer	2. Informasjon (5-10 min) • Om prosjektet. Målet er å undersøke i hvilken grad faget har utviklet seg til å heve kvaliteten på etterforskningsledelsen) • Metodevalgene. Ustrukturerte intervjuer og dokumentstudier • Bruken av materialet. Anonymitet. • Tidsbruk
Fase 3: Fokusering	3. Overgangsspørsmål: (15-20 min) Be respondenten reflektere over følgende: • Kvalitet i etterforskning • Hva ligger i etterforskningsledelse • Fagutvikling/opplæring innen etterforskning • Milepæler innen utviklingen av faget (stikkord kan være nye metoder (KREATIV), innføring av studier/opplæring etc
Fase 4: Tilbakeblikk	4. Nøkkelspørsmål: (60 -75 min) Reflekter fritt rundt spørsmålene: • Kvalitet i etterforskningen 1990-d.d Oppfølgingsspørsmål • Hva har betydd mest for utviklingen av etterforskningsfaget, og din rolle som etterforskningsleder innenfor tidsperioden 1990-d.d? Oppfølgingsspørsmål • Endring av praksis/saker i samme periode. Oppfølgingsspørsmål • Formell utdanning/opplæring 1990-d.d Oppfølgingsspørsmål • Tidsbruk i etterforskning før/nå • Uskyldspresumsjonen/uskyldsetterforskning før/nå
	5. Oppsummering (ca. 15 min) Oppsummere funn Avklare eventuelle misforståelser? Er det noe respondenten vil legge til? Eventuelt: Mulighet for oppfølgingsintervju

